

Fra majoritet til minoritet.

Kristne i Konstantinopel etter 1453

Grethe Villanger Rolland

HIS 350 AHKR

Universitetet i Bergen

Vår 2014

Fra majoritet til minoritet. Endringer for de kristne, greske innbyggerne i Konstantinopel etter erobringen av byen i 1453.

© Grethe Villanger Rolland

2014

Fra majoritet til minoritet. Kristne i Konstantinopel etter 1453

Grethe Villanger Rolland

<https://bora.uib.no/>

Abstract

This thesis seeks to find answers to how the Christian, Greek population of Constantinople was affected by the changes brought on by the Ottoman Turks after the city's fall in 1453. The main question in the thesis is: Which changes did the conquest of Constantinople bring upon the Christian, Greek population? The focus of the thesis is on a variety of changes to find an answer to this question, such as changes to legislation, social changes, religious changes and visible changes. By looking at these factors the thesis gives an answer to how the situation of the Christian inhabitants changed after the city got a new head of state and a new state administration. To find an answer to the question asked, the thesis uses primary sources written about the conquest and also Greek and Ottoman lawbooks.

The thesis includes five chapters. Chapter 1 gives information about the sources and methods that are used throughout the thesis. Chapter 2 gives an historical background for the topic. In this chapter the story starts at the beginning of the Byzantine empire. This is to give the reader an insight to the development of the city and its inhabitants. The focus of chapter 3 is differences and changes in legislation, with a special focus on laws considering divorce and inheritance in both Greek and Ottoman legislation. In chapter 4 the focus is on social, religious and visible changes. Conversion and growth of the population is also included here. Chapter 5 is the final chapter which gives the conclusion of the thesis and the answers to the question it asks.

The main focus of the thesis will start around year 1300 and end in year 1600.

Forord

Takk til Knut S. Vikør for god veiledning gjennom to år. Takk til Anne K. Bang, Anders Bjørkelo og de andre deltakerne på masterseminaret for gode bidrag. Takk til alle medstudenter på lesesal 314 på Sydneshaugen for støtte og oppmuntring. Og takk til Elise for språklig veiledning.

En spesiell takk til Thomas for gode diskusjoner og muligheten til å fullføre dette prosjektet, til Silje for stadig støtte i løpet av fem fantastiske år sammen på historie ved UiB og til Ole som har vist null interesse for arbeidet mitt, men som har gitt meg inspirasjon og glede på tunge dager.

Abstract	v
Forord	vi
Innledning	1
Problemstilling	1
Begreper	3
Spørsmål som bidrar til et svar på problemstillingen	4
Kapittel 1: Kildebruk og metode	6
Kilder	6
Sekundærlitteratur	14
Lovverkene	14
Dokumentanalyse som metode	15
Bruk og tolkning av normative kilder	15
Sammenligning	16
Oppsummering	17
Kapittel 2: Historisk bakgrunn	19
Østromerriket	19
Det osmanske riket	26
Holdninger mot andre religiøse grupper i Islam	27
Erobringen	28

Oppsummering	30
Kapittel 3: Lovgivning og rettspraksis	31
Gresk lovgivning	32
Osmansk lovgivning	32
Skilsmisse i det greske lovverket	33
Skilsmisse i det osmanske lovverket	34
Sammenligning av lovverkene	37
Arv i det greske lovverket	38
Arv i det osmanske lovverket	39
Sammenligning av lovverkene	41
Endringer i lovverket etter erobringen	42
Religion og dens påvirkning på lovverket	43
De kristnes bruk av den osmanske domstolen	46
Delkonklusjon	47
Kapittel 4: Endringer for den kristne befolkningen	51
Under og etter erobringen	51
Sosiale endringer	57
Milletene	58
Den gresk ortodokse kirken i Konstantinopel	61
Det armenske patriarkatet i Konstantinopel	62
Den jødiske befolkningen	63

Rettighetene til de ulike gruppene	67
Konvertering	69
Befolkningsutvikling	74
Synlige endringer i Konstantinopel	76
Delkonklusjon	79
Kapittel 5: Konklusjon	81
Litteraturliste	86
Primærkilder	86
Sekundærlitteratur	87
Artikler	89
Internett	89
Vedlegg	91
Vedlegg 1	91

«All day and all night the pitiable Christians stood armed with their weapons and shields on the walls fighting bravely and killing their enemies. But what value was there in this, since, if they killed ten, one hundred came, as there was a multitude of the sons of Hagar, while the Christian warriors were altogether 6,000 Romans; there were Franks too, with the foreigners, another 3,000, and there were Emperor Constantine with 2,000, the entire force of Christian warriors of the city. What could they do, already in the mouth of the lion, or what can one crumb of bread, already in the mouth of the bear, achieve? What can one single man accomplish against 1,000?»¹

Det er på ingen måte mulig å undervurdere konsekvensene av erobringen av Konstantinopel i 1453 og hvilken rolle denne hendelsen har hatt historisk sett. Sitatet over stammer fra en anonym gresk krønike som beskriver erobringen av byen. De kristne gjorde motstand, men klarte ikke å holde osmanene tilbake. Dermed var byen tapt og det kristne Østromerriket opphørte å eksistere. Jeg vil i denne avhandlingen ta for meg endringene for de greske, kristne innbyggerne som gruppe. Problemstillingen lyder dermed som følger: *Hvilke endringer bidro erobringen av Konstantinopel til for de greske, kristne innbyggerne i byen?* Å svare på dette spørsmålet gjøres ved å se på faktorer som kan fortelle noe om hvordan livene deres var før erobringen og ved å undersøke hvilke faktorer som førte til endringer etter denne hadde funnet sted.

Å skrive historie om en by som Konstantinopel kan være utfordrende på grunn av det store mangfoldet av hendelser som har funnet sted. Spesielt er det utfordrende å skrive om to forskjellige historier; Østromerrikets historie på den ene siden og den Osmanske historien på den andre. Ved å se på Konstantinopel og hva som skjedde med byens daværende innbyggere, får man en god innsikt i hvordan det osmanske riket kontrollerte andre religiøse grupper. Det er her fokuset på denne oppgaven ligger, og den vil fungere som en komparasjon av situasjonen for de greske innbyggerne før og etter 1453. Og om denne forverret seg eller bedret seg. Fokuset ligger i all hovedsak mest på hva som skjedde etter 1453

Det kan også være utfordrende å skrive om Konstantinopel av den grunn at temaet er blitt skrevet om i forskningslitteraturen i stor grad tidligere, men tidligere historier bruker å ende eller starte med 1453. Denne avhandlingen gjør ikke det. 1453 vil være et vendepunkt i

---

¹ Phillipides, Marios, *Byzantium, Europe, and the early Ottoman Sultans 1373-1513* 1990: 64

historien jeg presenterer. Mitt fokusområde for dette arbeidet er de greske innbyggernes posisjon både før og etter 1453, da mye tilsier at dette endret seg betraktelig etter en rask overgang fra et kristent til et islamsk styre. Jeg ser på overgangen fra majoritet til minoritet i en storby og hvilke konsekvenser dette hadde for den kristne, greske befolkningen. Konstantinopel hadde lenge fungert som hovedsete for det østromerske riket og var et av de viktigste handelssentrene i verden. Byen var lenge svært attraktivt for osmanene på grunn av byens beliggenhet, og de hadde tidligere prøvd å erobre byen. For å finne svar på hvordan overgangen fra majoritet til minoritet var for den kristne befolkningen vil jeg ta i bruk både primærkilder og sekundærlitteratur. Avhandlingen er delt inn i fem kapitler:

Kapittel 1 har som formål å informere om hvilke kilder som blir brukt gjennom avhandlingen for å finne svar på spørsmålene jeg stiller. Her gis det også informasjon om hvilken metode jeg har brukt for å finne svarene. Kildene blir i dette kapitlet presentert og det vil også gi informasjon om forfattere, oversettere og troverdighet rundt kilden. Når det gjelder metoder som blir brukt gjennom avhandlingen gjelder dette dokumentanalyse og sammenligning, noe som jeg i dette kapitlet vil vise til bruken av.

I Kapittel 2 gir jeg en historisk oversikt for å sette leser inn i situasjonen i Konstantinopel før erobringen. Den historiske oversikten går tilbake til opprettelsen av byen, for å vise til kristendommens utvikling. Etersom byen ble opprettet på 300-tallet er det vanskelig å gå inn i detalj, men jeg viser til viktige hendelser som hadde betydning for befolkningen. Historien til byen er viktig å inkludere for å kunne si noe om hvordan den kristne befolkningen hadde hatt det før erobringen i 1453. Kapitlet går også inn på utviklingen til Det osmanske riket og ser på hvordan religiøse minoriteter ble behandlet innad i riket. Med dette grunnlaget er det lettere å kunne gjøre en sammenligning av situasjonene.

I Kapittel 3 gir jeg en fremstilling av og en analyse av lovverkene i både det østromerske og det osmanske riket. Her ser jeg på forskjeller på de to lovverkene som blir brukt, og kan på denne måten si noe om endringer som hadde betydning for den kristne befolkningen. Lovene som blir brukt er lover som omhandler skilsmisse og arv. Grunnen til at hovedfokuset ligger på nettopp disse to er for å kunne se på forholdet mellom dem, som igjen vil gi informasjon om endringer i familielivet for den kristne befolkningen.

I Kapittel 4 tar jeg for meg analysene av lovverkene som blir vist til i kapitlet før, og kildene for å kunne gi konkrete eksempler på endringer den kristne befolkningen gikk gjennom. I dette kapitlet ses det på forskjellige faktorer; ulike religiøse grupper innad i byen,

konvertering, befolkningsvekst og synlige endringer i byen. For å finne svar på dette brukes kildene som jeg har gitt en presentasjon av i kapittel 1. Det blir også her inkludert en fremstilling av de jødiske innbyggerne. Disse hadde alltid vært minoritet i byen. Dette er inkludert i kapittelet for å vise hvordan forholdet mellom kristne og jøder kan ha endret seg.

Kapittel 5 inneholder en konklusjon, hvor jeg går gjennom hvert enkelt kapittel og oppsummerer hva avhandlingen har bidratt med.

Da det overordnede fokuset i oppgaven er å se på hvordan situasjonen til de kristne i Konstantinopel endret seg da de gikk fra majoritet til minoritet etter erobringen i 1453, vil jeg under hvert kapittel stille relevante spørsmål og bidra med besvarelser som vil gi et innblikk i nettopp dette. Avhandlingen er begrenset innenfor for et tidsrom hovedsakelig mellom år 1300 til ca. 1600. Om jeg i det videre går utenfor denne tidsrammen er det på grunn av nødvendigheten for å gi et mer helhetlig bilde og en bedre beskrivelse av ulike faktorer.

Begreper

Gjennom hele avhandlingen har jeg tatt i bruk forskjellige begreper når det gjelder områder, mennesker osv. Når det gjelder selve byen blir Konstantinopel brukt konsekvent, ikke Istanbul. I diskusjoner om den kristne befolkningen varierer jeg mellom å bruke begreper som kristne, grekere eller gresk ortodokse. Gjennom hele avhandlingen vil bruken av begrepet kristne i all hovedsak dreie seg om grekerne, med mindre annet er sagt. Det fantes også armenske innbyggere som var kristne, men om disse vil jeg kun bruke armenere, da kristne er forbeholdt de greske innbyggerne i denne avhandlingen. Når avhandlingen kommer innpå muslimene brukes enten dette, tyrkere eller osmanere. Grunnen til at det er en variasjon i betegnelsene av folket er fordi disse er betegnet ulikt i både kilder og litteratur. Litteraturen bruker å omtale dem som osmanere, mens kildene omtaler dem som muslimer eller tyrkere. Når det gjelder selve rikene brukes Det østromerske riket bevisst om det greske. Man kan bruke begrepet Det bysantinske, men på grunn av at dette er en betegnelse som har kommet i ettertid, blir ikke dette brukt i denne avhandlingen. Det osmanske riket er det eneste som blir brukt i relasjon til det andre riket. Der hvor det blir tatt i bruk tyrkiske eller arabiske betegnelser er det brukt forklaringer hvor dette er nødvendig, det samme gjelder stedsnavn og lignende. Avhandlingen kommer også inn på lovverk, og da er det et variert bruk av betegnelsene «Det justinianske lovverket» og «Det greske lovverket» på den ene siden, og «Det osmanske lovverket» og «Sharia» på den andre siden.

Spørsmål som bidrar til et svar på problemstillingen

For å finne svar på hva jeg ønsker å komme frem til i denne avhandlingen, har jeg gjennom mitt arbeid med den stilt flere spørsmål som kan bidra til å gi noen svar. Jeg spør blant annet om hvordan kildene beskriver opplevelsen av erobringen fra et kristent, gresk perspektiv? Hva skjedde med den greske befolkningen under erobringen? For å finne svar på dette har det vært nødvendig å ta i bruk skildringer fra hendelsen som gir et detaljert innblikk i de kristnes situasjon. Grunnen til at avhandlingen inkluderer et slikt spørsmål, er på grunn av at hvordan de kristne skildrer erobringen, bidrar til å gi et innblikk i hvordan de kristne så på selve situasjonen med å få nye ledere i sin egen by. Med nye ledere kommer det også til et nytt lovverk, derfor stilles det også spørsmål om dette. Hvordan gjorde disse lovendringene seg gjeldende for de kristne? Her undersøker jeg hvordan lovendringene påvirket de kristne sin situasjon. Kan dette ha blitt ansett som en positiv eller en negativ endring for de kristne innbyggerne som ble igjen i byen? Andre endringer som skjedde var at selve bylandskapet endret seg i Konstantinopel, videre stilles det derfor spørsmål om hvordan selve byen endret seg? For å finne svar på dette er det inkludert endringer innenfor befolkningsveksten og arkitektoniske endringer. Når en by endrer seg på den måten som Konstantinopel gjorde, med helt nye ledere og en ny statsreligion, er det også svært relevant å se på spørsmålet rundt konvertering. Hva var årsakene til at kristne i Konstantinopel eventuelt konverterte til Islam etter 1453? Å gi et konkret svar på dette spørsmålet er ikke enkelt, men jeg ser her på faktorer som kan ha vært årsaker til at kristne valgte å konvertere, samt at jeg ser på om det var nødvendig for de kristne innbyggerne å faktisk konvertere, eller om det var uproblematisk å kunne fortsette å utøve sin egen religion. En siste ting som er svært viktig å se på er situasjonen mellom de kristne og de jødiske innbyggerne? Jødene hadde alltid vært en minoritet i byen, og spørsmålet blir derfor hvordan denne hendelsen endret situasjonen for disse? Å fokusere på jødene i en oppgave der fokuset hovedsakelig ligger på de kristne, vil gi et innblikk i endringer i situasjonen mellom disse to gruppene. Jødene hadde alltid vært en minoritet i Konstantinopel, og nå var plutselig de kristne i samme båt. Disse spørsmålene forsøker jeg i denne avhandlingen å gi et svar på.

Selve spørsmålet om hvordan overgangen fra majoritet til minoritet var for de greske kristne kan virke diffust og subjektivt, men ved hjelp av spørsmålene listet over, som viser seg gjennom hele avhandlingen lar det seg gjøre. Disse spørsmålene bidrar til å finne svar på ulike faktorer som i stor grad påvirket den kristne befolkningen i Konstantinopel. Kildene som skal svare på disse spørsmålene dreier seg i hovedsak om nedskrevne beretninger som forteller om

erobringen og hva som skjedde med de greske innbyggerne både under og etter, i tillegg til lovverk som skal vise til de rettslige endringene som kom med et nytt styre. Da det ikke er alle kildene som er tilgjengelig for meg, er det viktig å påpeke at det er noen svar i denne avhandlingen som baserer seg på antagelser, men antagelser som jeg vil argumentere godt for.

Kapittel 1: Kildebruk og metode

Når det gjelder bruk av kilder i denne avhandlingen består dette av et varierende omfang. Dette da den omfatter to forskjellige fagområder og to forskjellige stater som bruker forskjellige språk. Med to forskjellige fagområder menes gresk historie på den ene siden og osmansk historie på den andre. Dette kapittelet har som formål å informere om hvilke kilder som blir brukt og hvordan. Da jeg i kapittel 3 fokuserer på to lovverk som er vidt forskjellige er det viktig å understreke hvordan disse kildene blir og skal tolkes og hvilken metode som blir brukt for å gjøre dette.

Kilder

Først en presentasjon av kildene som jeg bruker for å gjøre en analyse. Kildene for denne avhandlingen vil i stor grad bestå av lovverk. Det blir også brukt oversatte beretninger fra tiden før og etter 1453. Noen steder bruker jeg også religiøse bøker, altså Koranen og Bibelen, men dette i svært få tilfeller. Dette blir inkludert for å sette bruk av lovverket inn i en kontekst. En kontekst for å forstå hva som skjedde innad i de to statene/rikene før og etter 1453. I det videre gir jeg en presentasjon av kildene og det legges frem eventuelle problemer med dem. På denne måten kan man vise til hva man må tenke på og ta hensyn til når man skal analysere den typen kilder som her er valgt ut.

Beretninger

For å gjøre en analyse som vil si noe om hva som skjedde på begge sider i 1453, bruker jeg i denne avhandlingen tolv kilder. Disse kildene er beretninger fra både den greske siden og den osmanske siden. Her blir det gitt en kort fremstilling av kildene. Jeg vil i dette kapittelet informere om hvilke kilder dette er. Videre vil det også bli sagt noe om hvem som har oversatt kildene, da dette er viktig for å kunne si noe om troverdigheten til oversettelsene. Innholdet i dem som er relevant for denne avhandlingens analyser vil komme senere, i et eget analysekapittel. Det er mulig å finne en god del kilder fra denne tiden, men da de fleste omhandler selve erobringen av Konstantinopel, som jeg viser til ved flere anledninger senere i kapittelet, er det ikke alle som er nødvendig å inkludere for å kunne svare på spørsmålet jeg stiller.

Tyrkiske kilder:

Når det kommer til de tyrkiske fortellingene, er det naturligvis et mye større mangfold her enn blant den greske historieskrivingen. Overtakelsen av Konstantinopel var en stor begivenhet, og da var det naturlig å dokumentere dette. Det har likevel vært vanskelig å få tak i mange kilder på grunn av en språkbarriere. De fleste av beretningene som gjerne blir sett på som de viktigste er likevel oversatt til engelsk. Deriblant Tursun Begs beretning om Mehmed. Jeg vil kun bruke denne, da det er det greske og kristne perspektivet som er mest interessant for min problemstilling. Årsaken til at det i denne avhandlingen kun blir brukt en tyrkisk kilde er på grunn av vanskelighetene man møter på når det gjelder bruk av primærkildene. De kan nemlig virke som om skribentene ikke mente det var nødvendig å informere leseren noe om andre religiøse grupper enn sine egne i sine egne riker. Det er på grunn av dette vanskelig å få vite noe om hvordan disse andre gruppene faktisk ble ansett. På tross av det faktum at de ikke var nevneverdige i skribentens øyne gir oss et signal om at disse ikke ble sett på som viktige å inkludere. På grunn av dette er det kun en tyrkisk kilde som er brukt i denne avhandlingen. De greske kildene er viktigere i den forstand at det er grekerne avhandlingen fokuserer på.

The history of Mehmed the Conqueror .

Denne kilden er skrevet av tyrkeren Tursun Beg. Oversetter skriver selv innledningsvis at denne oversettelsen ikke kan erstatte originalen, dette fordi den ikke inkluderer hele originalkilden, kun deler av den². Dette kan gjøre situasjonen vanskelig for den som skal lese dette, men det blir likevel i denne avhandlingen brukt det som finnes relevant. På grunn av at denne oversatte versjonen kun inneholder et slags sammendrag av originalkilden må man gå ut i fra at dette reflekterer originalkilden på en god måte. En grunn til at man kan se på dette som en god oversettelse er fordi teksten er oversatt av Halil Inalick og Rhoads Murphey. Inalick er en av de fremste historikerne når det kommer til den osmanske perioden. Murphey er professor ved University of Birmingham, hvor hans forskningsområder består av osmansk/tyrkisk historie. Denne versjonen av kilden er et sammendrag som gir en kronologisk oversikt over Mehmeds liv. Andre problemer man møter på i denne kilden er at Tursun flere steder glemmer å nevne datoer når han beretter om viktige hendelser. Dette har oversetter til en viss grad forsøkt å gjøre noe med.

---

² Inalcik, Halil & Murphy, Rhoads, *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg* 1978: 31

Kilden starter med å fortelle om når Mehmed kom til makten og tok over for sin far, Murad. Videre får man en innsikt i viktige reiser som Mehmed foretok seg. Mehmed overtok makten over osmanene i 1451, så naturlig nok kommer fortellingen om hva som skjedde før og under erobringen av Konstantinopel frem tidlig i kilden. Det er dette som er sentralt for denne avhandlingen, samt reiser og andre erobringer som Mehmed foretok seg etter maktovertakelsen. Beskrivelsen av erobringen er detaljert og gir meg et godt innblikk i hva som foregikk på osmanenes side i denne kampen. Årsaken til at erobringen og reiser som Mehmed gjorde senere er viktig for denne avhandlingen, er at jeg ønsker å se på hvordan de kristne ble behandlet i slike situasjoner. Dette for å kunne si noe om hvordan osmanene ble oppfattet av denne religiøse gruppen som plutselig gikk fra majoritet til minoritet. Kilden gir også en beskrivelse av Hagia Sofia, og hvordan Mehmed ytret et stort ønske om å se denne bygningen. Videre fortsetter kilden å fortelle om andre erobringer og ekspansjon av riket i Sørøst-Europa.

Greske kilder:

Når det gjelder fortellinger fra greske historikere minker disse i antallet etter hvert som det nærmer seg 1300 – og 1400-tallet. Grunnen til dette kan være at det bysantinske riket ikke var i nærheten av å være så sterkt som det tidligere hadde vært. Østromerriket var preget av å være flerspråklig, men gresk var *lingua franca*, og det var derfor brukt i lovverk, i kirken og av poeter, historikere, teologer og av forfattere³. Historieskriving hadde tidligere vært svært utbredt i Østromerriket, men i nedgangstidene minket dette betydelig. I søk etter kilder finner man at det er svært få fortellinger som omhandler den tiden jeg har valgt å fokusere på fra greske skribenter.

Det er viktig å påpeke at de greske skribentene ikke var objektive i sine skildringer. Dette har en betydning når man skal analysere dem. Man kan ikke ta for gitt at alt som er beskrevet er den korrekte gjengivelsen av hendelsen. Det samme gjelder for så vidt for de tyrkiske skildringene. På den annen side kan det være fordel med dette. Det at kildene er subjektive gir oss et innblikk i hvordan de forskjellige gruppene ble oppfattet av hverandre, og hvordan erobringen i 1453 ble opplevd fra begge sider, uten å være påvirket av hverandre.

---

³ Nicol, Donald M. *The last centuries of Byzantium*1993:2

The fall of the Byzantine Empire: a chronicle: 1401-1477 (Chronicon Minus)

Chronicon Minus er skrevet av en greker med navn George Sphrantzes. Den er oversatt av Marios Phillipides. Phillipides er professor ved Universitetet i Massachusetts, hvor han blant annet spesialiserte seg på sen bysantinsk historie. Han har også oversatt flere kilder fra 1453, deriblant en anonym gresk krønike som jeg kommer tilbake til i dette kapitlet. Denne beretningen ble skrevet etter at Konstantinopel falt til Osmanene. George Sphrantzes forteller selv at han jobbet tett med keiserne i Konstantinopel. Han kaller seg selv for keiserens tjener og påpeker at han personlig var tilstede under hendelsene i 1453.⁴ Beretningen strekker seg fra 1413 til 1477⁵, og tar for seg hendelser både før og etter erobringen. Det at Sphrantzes selv var tilstede under erobringen og faktisk overlevde den, bidrar til at dette er en kilde som er svært relevant for meg. Selve beretningen er skrevet etter Konstantinopels fall og helt på slutten av den Bysantinske perioden⁶. Her kan man trekke ut hva som skjedde med de kristne med en gang maktovertakelsen var et faktum. Det er viktig å understreke at Sphrantzes er veldig lojal overfor sin egen leder, det er dermed naturlig at Sphrantzes også er svært negativ til osmanene og Mehmed. Denne beretningen bærer i stor grad preg av å være selvbiografisk, men den er likevel svært relevant med tanke på de opplevelsene Sphrantzes skildrer. Kilden gir et godt innblikk i forberedelser til kamp mot Osmanene. Sphrantzes vektlegger sine egne arbeidsoppgaver i denne prosessen. Jeg bruker ikke alt i denne beretningen, men det er små utdrag av den som er svært relevante for å kunne si noe om de kristnes situasjon både før og etter erobringen. Hele verket gir et godt utgangspunkt til dette.

Oversettelsen inneholder også en annen krønike, kalt Chronicon Maius. Denne skal ikke være skrevet av Sphrantzes, men av Makarios Melissenos etter Sphrantzes død. Dette fant forskere ut av i 1934. Maius er mye mer omfattende og detaljert enn Minus, men den vil ikke bli brukt, da den ble skrevet etter Sphrantzes død. Selv om teksten ble skrevet i løpet av 1500-tallet vil den ikke bli inkludert i denne avhandlingen. Grunnen til dette er at Maius har blitt mye omdiskutert og forfatteren blir ifølge oversetter selv sett på, på en negativ måte når det gjelder den greske historieskrivingen. Oversetter skriver også at det denne kilden kan brukes til, er å gi et innblikk i hvordan den greske historieskrivingen utviklet seg på 1500-tallet.⁷

---

⁴ Sphrantzes, George *Cronicon Minus* oversatt i Phillipides, *The fall of the Byzantine Empire* 1980: 24

⁵ Magoulias, Harry J. *Decline and fall of Byzantium to the Ottoman Turks* 1975: 24

⁶ Phillipides, Marios, *The fall of the Byzantine Empire* 1980: 3

⁷ Phillipides 1980: 9-10

Decline and fall of Byzantium to the Ottoman Turks

Decline and fall er skrevet av en gresk historiker. Etternavnet hans er Doukas, fornavnet er ikke kjent. Kilden er oversatt av Harry J. Magoulias. Magoulias har en doktorgrad i historie fra Harvard og er professor ved Wayne State University hvor han underviste i bysantinsk historie i 25 år. Ulikt Sphrantzes og Tursun, så var ikke Doukas selv tilstede ved erobringen, men beretningen er skrevet under samme periode. Når man undersøker tidsperioden han har skrevet om i forhold til hans egen levetid, ser man at han har skrevet om hendelser som tok plass før han selv eksisterte. Dette vil si at han har tatt i bruk både tyrkiske og greske kilder for å skrive sin egen fremstilling, noe han faktisk selv viser til i denne beretningen. Han skal ha mottatt en førstehåndskilde fra en Tyrkisk sekt kalt Bürklüdje Mustafa (Perklitzias) av en munk som bodde i Samos. Han skal også ha foretatt «intervjuer», og snakket med grekere som ble tatt til fange av tyrkere, og tyrkere som var med på selve erobringen av Konstantinopel⁸. Oversetter skriver i innledningen av boken at Doukas kunnskap til italiensk, tyrkisk og gresk bidro til at han hadde muligheten til å få tak i førstehandsberetninger av hendelsene som både ledet til fallet og det som skjedde etter at fallet var et faktum⁹. Det at han er gresk selv, bidrar til at fokuset blir lagt på de kristne i denne beretningen. I kilden sier Doukas mye om situasjonen til de kristne i det osmanske riket, både utenfor og i Konstantinopel. Han nevner også litt om konvertering, så dette er en meget sentral og viktig beretning for denne avhandlingen.

The Siege of Constantinople (1453)

Dette er en førstehåndskilde, skrevet av Nicolo Barbaro. Han var selv tilstede i Konstantinopel under erobringen. Dette er en av de mest detaljerte førstehåndskildene fra erobringen som jeg bruker i denne avhandlingen. Den går detaljert inn på hva som skjedde før, under og etter erobringen. Barbaro går inn i detalj når det gjelder hvordan osmanene tok seg inn i byen. Kilden er skrevet kronologisk og er derfor blant de mest oversiktlige jeg har kommet over i mitt arbeid. Det er ikke et så stort fokus på de kristne i denne kilden, men det er noen linjer som jeg likevel finner interessante og som blir brukt i analysene i kapittel 4. Den er oversatt av John R. Melville Jones som er professor ved The University of Western Australia. Hans fokusområder inkluderer bysantinsk historie. Dette er ikke den eneste greske kilden han har oversatt i sin karriere, og denne kan derfor anses som en troverdig og god

---

⁸ Magoulias: 1975: 28

⁹ Magoulias: 1975: 28

oversettelse. De syv følgende kildene er også oversatt av Melville Jones, og er en del av en bok av han som inneholder åtte oversatte kilder.

The History of The Loss and Captivity of The City of Constantinople.

Dette er en førstehåndskilde som ble ferdigstilt i august 1943. Den ble skrevet som et brev til paven og forklarer veldig detaljert hva som skjer under selve slaget. Den forteller også hva som skjer med de kristne under og også etter at fallet er et faktum. Forfatteren Leonard av Chios var latinsk erkebiskop av Mytilene. Han ble sendt til Konstantinopel for å hjelpe kardinalen av Russland med å samle de Greske og Romerske kirkene i en union¹⁰. På grunn av dette finner man mye aggresjon i denne kilden, spesielt rettet mot dem som gikk i mot en slik union. Man kan spore at denne aggresjonen er spesielt rettet mot de vestlige kristne som ikke gjorde noe for å hjelpe medkristne i Konstantinopel når de trengte det som mest. Leonard går gjennom slaget på en svært detaljert måte og forteller om hvordan dette ble opplevd av de kristne. Han forteller også om hva som skjedde med mange av dem etter at Konstantinopel falt. Det er ting han nevner om situasjonen til den kristne befolkningen som er veldig relevant for denne avhandlingen, og som blir brukt i en analyse senere i kapittel 4.

Giacomo Tedaldi

Denne teksten av Giacomo Tedaldi dateres tilbake til desember 1453. Det vites veldig lite om hvem forfatteren faktisk er, og det eneste man vet om han er det som kommer frem av teksten. Tedaldi gir et godt innblikk i hva som skjedde i Konstantinopel under erobringen. Han gir en beskrivelse av Mehmed slik han ble sett på av de kristne og hva han planla å gjøre når han tok byen. På grunn av dette har denne teksten stor relevans i denne avhandlingen.

Chalcondylas

Chalcondylas var ikke selv tilstede under erobringen. Han var gresk, men bodde i Peloponesia. Fokuset i denne kilden ligger på veksten til Det osmanske riket istedenfor nedgangen i Det østromerske. Det er usikkert når denne beretningen ble nedskrevet. Chalcondylas gir en god beskrivelse av erobringen og hva som skjedde med grekerne, derfor er denne kilden relevant for denne avhandlingen.

---

¹⁰ Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople 1453: Seven Contemporary Accounts*: 1972: ix

Ricchero

Denne kilden ble først publisert i 1568, men det forstås at den er skrevet av en som selv var tilstede under erobringen. Hvem Cristoforo Ricchero var, er vanskelig å si noe om på grunn av mangel på informasjon. Kilden gir detaljer om erobringen, men ikke noe mer som er av stor interesse for denne avhandlingen. Den blir likevel kort brukt i kapittel fire.

Dolfin

Kilden til Dolfin er et utdrag av en bok av samme forfatter. Den er veldig kort og forteller om erobringen. Den gir litt informasjon om den kristne befolkningen som har vært relevant å bruke.

Lomellino

Kilden til Lomellino var i utgangspunktet et brev til hans bror. I dette beskriver han erobringen av byen. Han var selv tilstede på den andre siden av Det gyldne horn da dette skjedde. Han var «podestá»¹¹ i det genovesiske samfunnet i Pera. Han forteller om hvordan han selv sendte hjelp til byen og grekerne. Gjennom hele kilden får man et inntrykk av at han prøver å forsvare seg selv og at han gjorde alt som var i hans makt for å hjelpe grekerne. Videre forteller han om en avtale han gjorde med sultanen om at det genovesiske samfunnet kunne få styre seg selv under visse vilkår.. Selv om denne avtalen gjaldt det genovesiske samfunnet, så er det naturlig å anta at lignende avtaler også ble laget for de andre grupperingene. Denne avtalen har derfor stor relevans for avhandlingen og blir brukt som kilde.

Mehmeds avtale med den genovesiske befolkningen

Denne avtalen gir et godt innblikk i hvordan den genovesiske befolkningen fikk styre seg selv, under visse forutsetninger. Som nevnt tidligere er denne relevant, selv om den gjelder den genovesiske befolkningen på Galata. Grunnen til dette er at den viser likheter til hvordan både den greske og den jødiske befolkningen fikk styre seg selv, som denne avhandlingen vil vise til senere. Avtalen er veldig detaljert når det gjelder hva genoveserne kan gjøre og hva osmanene lover at de ikke skal gjøre. Ting som er nedskrevet er faktorer som handel, skatter, lover og det sosiale livet. Den viser også helt klart at den genovesiske befolkningen fikk en bedre avtale enn hva grekerne kanskje gjorde, noe avhandlingen kommer tilbake til i kapittel

---

¹¹ Tittelen podestà ble gitt til høyfunksjonærer i Italienske byer og kolonier. Betegnelsen stammer fra «potestas» som betyr makt.

fire. Avtalen ble nedskrevet i 1453. For å kunne bruke denne kilden riktig er det viktig å påpeke at Galata stod utenfor selve erobringen, men etter at Konstantinopel falt, falt også det østromerske riket, noe som førte til at Galata også falt under osmansk kontroll.

Chronikon peri ton Tourkon soultanon /Codex Barberinus Graecus 111

Denne kilden er en anonym gresk krønike som ble skrevet på 1600-tallet. Den er oversatt av Marios Phillipides. Dette er en primærkilde som stort sett består av korte biografier av osmanske sultaner fra 1373 til 1513. Her er det stort sett Mehmed og Bayezid som er relevant til besvarelsen av denne avhandlingen med tanke på tidsperioden disse regjerte. Biografiene av disse to er ikke uten grunn de som tar størst plass i denne krøniken. Når det gjelder kapittelet om Mehmed, inneholder dette for det meste beretningen om erobringen av Konstantinopel. Denne er i likhet med Tursun sin beretning veldig detaljert, men forskjellen er at det står skrevet mye om hvordan Mehmed og osmanene behandlet de kristne utenfor og i Konstantinopel før og etter erobringen. Grunnen til at fokuset på dette er større i denne beretningen, kan enkelt forklares ved at dette er en gresk krønike. Det er da naturlig at fokuset på hvordan de kristne ble behandlet er større. Det at kilden er skrevet på 1600-tallet, altså ca.150 år etter erobringen av Konstantinopel, får meg til å stille spørsmål til dens troverdighet. Jeg har derfor foretatt en sammenligning av fremstillingen i denne krøniken og fremstillingen i Tursun sin biografi av Mehmed. Når det gjelder beskrivelser av hendelsene er det store likheter, hvis jeg ser bort fra perspektivforskjellene. Det er helt klart at denne fremstillingen er skrevet fra et gresk og kristent perspektiv. På grunn av likhetene med beretningen til Tursun, som ble skrevet rundt 1453, velger jeg å bruke denne krøniken som en troverdig kilde. Hvordan denne krøniken er blitt skrevet og hvilke kilder personen som står bak den har brukt er vanskelig å si noe om, da det ikke blir nevnt. Men det kommer tydelig fram at Leonard av Chios må ha vært en av kildene han har brukt. Samtidig må denne forfatteren ha hatt kjennskap til tyrkisk, da dette må ha vært nødvendig for å skrive biografier om de osmanske sultanene. Disse er nemlig ikke godt beskrevet i de greske kildene. Det er derfor grunnlag for å anta at han har brukt både tyrkiske og greske kilder for å skrive denne beretningen. Det som er veldig interessant i denne krøniken, og som samtidig er relevant for denne avhandlingens problemstilling, er det store fokuset på de kristne grekerne. Begrepet «Kristne» blir brukt i svært stor grad gjennom hele fremstillingen. Om osmanene blir kun begrepet «Tyrkere» brukt, og dette blir ikke brukt i nærheten så mange ganger som det «Kristne» blir.

Sekundærlitteratur

Da det er begrenset hvor mange kilder fra denne tiden som er oversatt fra gresk og tyrkisk, tar jeg i denne avhandlingen også i bruk sekundærlitteratur for å kunne svare på spørsmålene jeg stiller. Sekundærlitteraturen består i størst grad av verk hvor det blir referert til kilder som ikke er oversatt. Når arbeidet med denne avhandlingen blir begrenset på grunn av språket, er det å inkludere sekundærlitteraturen et viktig alternativ. Det viktigste man gjør i arbeidet med litteraturen er undersøke om forfatteren er troverdig og at referansene er gode. De bøkene som blir brukt i avhandlingen kan trygt anses som troverdig litteratur, både på grunn av hvem forfatterne er og på grunn av gode referanser til kilder som finnes, bare ikke i oversatt versjon. Litteraturen blir kun brukt der hvor det finnes hull blant de kildene som tidligere er presentert. Sekundærlitteraturen blir hovedsakelig brukt i den historiske innledningen i kapittel 2. Dette er gjort fordi den historiske innledningen er der for å sette leser inn i historien rundt temaet og for å kunne gi en kontekst. Den historiske innledningen er ikke ment som et svar på hva denne avhandlingen spør om, men som et hjelpemiddel for å si noe om ting som leder opp mot endringen den tar for seg. Sekundærlitteratur blir også brukt når avhandlingen går inn på lovverkene i kapittel 3.

Lovverkene

Lovverkene jeg bruker i denne oppgaven består av «The Civil Law» og Shari'a. Når det gjelder disse to finnes det store forskjeller. Den greske loven er kodifisert, noe som vil si at den stort sett består av lovparagrafer, hvor det står hvordan ting bør være. Shari'a på sin side er ikke kodifisert og for å vite hvordan denne loven skal brukes må den tolkes av lærde.

«The Civil Law»

Corpus Irius Civilis, eller «The Civil Law» som er betegnelsen som brukes i avhandlingen, er en lovsamling satt sammen og kodifisert av keiseren Justinian. I denne avhandlingen blir det brukt en engelskoversatt versjon av Samuel Parson Scott fra 2002. Det finnes mange lover man kan velge ut og fokusere på, men her begrenses det til lov om skilsmisse og arv, det samme gjelder i bruken av det osmanske lovverket, eller Sharia.

Sharia

Når det kommer til bruk av Shari'a som kilde er dette en utfordring. Det greske lovverket på sin side er et kodifisert lovverk, noe som vil si at dette lovverket inneholder klare paragrafer

om hvordan saker skal være og behandles. Dette er ikke tilfellet når det gjelder Shari'a. Shari'a skal tolkes på bestemte måter i forskjellige saker, av bestemte folk. Når jeg videre i avhandlingen skal gå gjennom ulike lover, er dette tolkninger i sekundærlitteratur. På dette punktet vil avhandlingen stort sett bruke en bok av John L. Esposito som egentlig omhandler kvinner i islamsk familielov i nyere tid, men han har et kapittel der han går gjennom arv og skilsmisse slik det var før ifølge Hanafiskolen¹², uten at det kun er fokus på kvinner.

Dokumentanalyse som metode

Dokumentanalyse fungerer som et viktig verktøy når man går gjennom primærkilder. Den tillater oss å være kildekritisk og samtidig plukke ut de faktorene i kildene som er relevante for å gi et svar på det spørsmålet avhandlingen stiller. I arbeidet med kildene har jeg måttet tolke teksten slik som det faller seg naturlig. Da det ikke er alltid slik at informasjon står svart på hvitt, er det viktig å kunne tolke det som står på en riktig måte for å kunne dra ut essensen av det. Det er også mange ting i kildene jeg har valgt ut som må leses mellom linjene, dette gjelder spesielt holdninger til de andre deltakerne, slik som grekerne som skriver om tyrkerne. På dette punktet er det noen som skriver svært direkte om sine holdninger mot dem, mens andre gjerne gir oss et indirekte innblikk. Jeg har brukt dokumentanalysen til å plukke tekstene fra hverandre og så gå innpå den informasjonen som er relevant for denne avhandlingen. Samtidig har bruken av dokumentanalyse vist seg nyttig for å finne ut hvilke kilder som bør brukes, og hvilke som var best å utelukke. Ved å analysere dokumentene kan man finne ut hvilke standpunkt forfatterne har, både politisk, religiøst og etisk, samtidig som man kan stille spørsmål ved troverdigheten til kilden. Når det gjelder troverdigheten til kilden gjelder dette spørsmål som om kilden faktisk ble skrevet når det hevdes at den ble, hvem som har skrevet den og om det er en førstehåndskilde eller om den baserer seg på det andre har skrevet tidligere.

Bruk og tolkning av normative kilder

I mitt arbeid med lovverkene har jeg valgt å fokusere på det innholdet i dem som bidrar til å gi et svar på min problemstilling. Da det er vanskelig å gjengi og analysere hele lovverket og oppsettet av det, har jeg valgt å plukke ut paragrafer og retningslinjer som omhandler samme tema, som skilsmisse og arv. Ved å gå gjennom disse ulike lovene kan man peke ut forskjeller og likheter.

---

¹² Sunniislam har fire lovskoler. Dette er henholdsvis Hanafi, Shafii, Maliki og Hanbali. Hanafi var den regjerende lovskolen i Det osmanske riket.

The Civil Law av Justinian er et detaljert og kodifisert lovverk, derfor har arbeidet med å finne de lovene som er relevante vært noe komplisert. Når det gjelder skilsmisse, som er det ene temaet jeg har valgt ut, er disse lovene konkrete og svært detaljerte når det gjelder hvordan man kunne få dette gjennomført. Når det gjelder lovene som omhandler arv er dette mer komplisert. Lovene inneholder faktorer som hvem som er rette arvtakere, testamenter, hvilken type eiendom det dreier seg om osv. Eiendom og eiendeler varierer mellom alt fra landområder til slaver. På grunn av dette har det vært viktig for meg å avgrense fokuset til lovene som sier noe om hvem som ble ansett som de rette arvtakerne.

Sharia er komplisert på den måten at dette ikke er et kodifisert lovverk. Samtidig har tolkninger av den variert. I Det osmanske riket i den perioden jeg har valgt var det kun Hanafi-juristene sine tolkninger som var gjeldende. Det er derfor fokuset kun ligger på Hanafi, og hva de sier om skilsmisse og arv. Det at det greske og det osmanske lovverket er så ulike i oppsett bidrar til utfordringer. I mitt arbeid med sharia har jeg her, som i det greske, fokusert på hva som måtte til for å gjennomføre en skilsmisse og hvem som ble ansett som rette arvtakere. Sharia er i all hovedsak et praktisk lovverk, ikke et teoretisk, noe som helt klart gjør det vanskelig å sammenligne dette med det greske. Ved å legge frem Hanafis tolkninger av loven lar likevel en sammenligning seg gjøre i denne avhandlingen.

I arbeid som skal si noe om hvordan praksisen var for 500-1000 år siden er forskjellen på dette og teori viktig å være klar over. Det er vanskelig å kunne si noe konkret om hvordan lovverkene faktisk ble tatt i bruk, men ved å se på lover og retningslinjer er det trygt å gjøre antagelser.

Sammenligning

Å sammenligne to så forskjellige lovverk kan være utfordrende. Derfor er det viktig å dra ut det mest essensielle. Når jeg sammenligner disse to lovverkene vil jeg se etter likheter og forskjeller i forhold til konteksten, altså tid og situasjon. Hvorfor er det forskjeller? Hva er eventuelt likhetene og hvorfor eksisterer det da likheter blant to så vidt forskjellige stater?

Sammenligning av lovverk har lenge vært en utbredt vitenskap. På engelsk går dette under betegnelsen «comparative law». Grunnen til at jeg gjør dette, er for å se om det fantes likheter i forhold til familieinstitusjonen på den tiden som avhandlingen omhandler. Måten jeg sammenligner på går ut på å legge frem ulike paragrafer og retningslinjer under hvert av lovverkene, før jeg så ser på likheter og ulikheter og skriver noe om dette. Jeg tar først for

meg skilsmisse, før jeg går videre og legger frem lover som omhandler arv. Sammenligningene vil komme hver for seg under hvert punkt. Jeg gjør med andre ord en sammenligning av skilsmisellovene og en sammenligning av arvelovene. Til slutt velger jeg å gjøre en sammenligning av selve lovverkene, for å se hvordan dette påvirket de kristne innbyggerne i Konstantinopel.

Jeg bruker også sammenligning når jeg går gjennom primærkildene. Dette gjør jeg for å undersøke om informasjonen samstemmer. Hvis den ikke samstemmer, går jeg innpå dette og prøver å gi en forklaring på hvorfor. Å sammenligne kildene bidrar også til å gi innsikt i om kildene er troverdige eller ikke.

Oppsummering

For å kunne gi noe svar på spørsmålene denne avhandlingen stiller, er det viktig å ha et godt kildegrunnlag. Å bruke kilder fra samtiden da dette hendte, er en viktig del av prosessen rundt det å finne svar. I dette kapittelet er kildene presentert på en slik måte at det sier noe om både forfattere og oversettere av tekster. På denne måten, og ved å analysere tekstene kan man si noe om troverdigheten til de ulike beretningene. Da de fleste beretningene stort sett omhandler selve erobringen, bidrar dette til problemer for denne avhandlingen, men samtidig er det via kildeanalysene blitt gjort en vurdering som tilsier at de vil gi noen svar som er svært relevante. Det er viktig å merke seg når tekstene er skrevet og hvem de er skrevet til, for å kunne si noe om innholdet i dem, og hvorfor det står skrevet slik som det gjør. Å undersøke en historie som strekker seg så langt tilbake i tid og som foregikk i dagens Tyrkia er vanskelig på grunn av at ikke alle kildene er tilgjengelige, men ved hjelp av de kildene som her er blitt presentert og ved hjelp av litteraturen, vil det likevel være mulig å komme frem til et svar. At hovedfokuset i disse kildene stort sett ligger på erobringen er noe som gjør det vanskelig å se på hva som skjedde etterpå. Det er likevel noen av kildene som gir et innblikk i hva som skjedde med grekerne etter erobringen og hva som skjedde med selve byen. På grunn av dette kan man trekke ut informasjon om de kristnes situasjon etter 1453, selv om kildene i utgangspunktet er skrevet for å gjengi hendelsen som tok plass da. På grunn av mangelen av oversatte kilder er det viktig å flette inn sekundærlitteratur og ved hjelp av dette bidrar denne avhandlingen til å komme frem til et svar på hvordan situasjonen for de greske, kristne innbyggerne endret seg. Kildegrunnlaget er nemlig slik at jeg blir nødt til å bruke det sammen med sekundærlitteraturen for å skape et bilde som gir et grunnlag for analyser, konklusjoner og antagelser. Å inkludere lovverket faller seg naturlig, da dette var en av de største

endringene som skjedde. Ved å se på lovverket får man et innblikk i forskjeller som kan ha bidratt til at kristne valgte å ta den osmanske domstolen i bruk. Det er ikke mulig å få inn alle faktorer fra et lovverk i en slik begrenset avhandling, men ved å bruke lovgivning som gjaldt skilsmisse og arv, bidrar dette til å vise til endringer på nettopp disse punktene, noe som igjen bidrar til å gi informasjon om hvordan det sosiale livet og familielivet til grekerne kan ha endret seg etter 1453.

Kapittel 2: Historisk bakgrunn

For å kunne si noe om hvilke endringer erobringen av Konstantinopel brakte med seg, er det viktig å se på hvilke faktorer som ledet opp til erobringen og om hvordan situasjonen var i de to forskjellige rikene i tiden før dette hendte. Dette kapittelet bidrar til å gi en innsikt i historien til Det østromerske riket og hvordan dets utvikling gjennom tidene var. Det gir også innsikt i Det osmanske rikets vekst og hvordan osmanene tidligere hadde håndtert andre religiøse grupper som befant seg på deres områder.

Østromerriket

I 1453 var Konstantinopel fortsatt hovedstad i det lille som da gjenstod av Romerriket. Den østlige delen av Romerriket, altså Østromerriket oppstod på midten av 300-tallet og skulle vare helt frem til Konstantinopels fall i 1453. Det var keiseren, Konstantin som besluttet å flytte hovedstaden østover. Dette bidro til mange endringer for riket. Det ble da påvirket av greske kulturelle og politiske tradisjoner, og kristendom i stor grad.¹³ Den vestlige delen av Romerriket gikk under to hundre år etter delingen, mens øst ble stående i nesten tolv hundre år. Etter at Konstantin hadde opprettet Konstantinopel oppfordret han kristne til å bosette seg i byen. Før Konstantinopel ble gjort til hovedstad i riket var det bosatt mange «hedenske»¹⁴ grupper i området. Konstantin skal ikke ha gjort så mye med dette i starten¹⁵. For de hedenske gruppene derimot, betydde dette at de nå måtte betale skatt til staten. Senere skal Konstantin ha forbydd hedendom, men dette var et forbud som fungerte bedre i teorien enn i praksis. Han fikk en slutt på offerritualene, men andre ritualer ble fortsatt gjennomført.¹⁶ Han gikk også ut med et forbud mot hedenske ritualer som gikk i mot den kristne kyskheten¹⁷. Romerriket, som man også kan kalle det, selv om hovedstaden var flyttet til Konstantinopel, gikk gjennom stadige endringer når det gjaldt religion. Tidligere hadde de kristne blitt forfulgt, men etter at Konstantin gjorde sine endringer, forble riket en kristen stat til dets fall.

Grunnen til at avhandlingen går så langt tilbake i tid, er av todelte. For det første er det dannelsen av byen, som hovedstad i riket, som jeg allerede har sagt noe om. For det andre er det å se på endringene som skjedde innenfor lov og rett ved arbeidet med et nytt lovverk på 500-tallet. Grunnleggelsen av byen er relevant for å kunne si noe om hvorfor og hvordan den

---

¹³ Treadgold, Warren, *A history of the Byzantine State and Society* 1997: 3

¹⁴ Med «hedenske» religioner menes det her romersk/gresk religion og også jødedom.

¹⁵ Treadgold:1997: 40

¹⁶ Treadgold:1997: 41

¹⁷ Eksempler som «hellig» prostitusjon og religiøse orgier.

utviklet seg slik som den gjorde. Endringene innenfor lovverket er viktig å inkludere da jeg baserer deler av mitt arbeid på lovverket som ble brukt i staten og i Konstantinopel før byens fall i 1453.

I de tidlige årene til Østromerriket fantes det mange religiøse kulturer, andre enn kristendom. Kristendom var likevel størst i øst¹⁸, altså hvor Konstantinopel ligger. Etter at Konstantin innførte kristendom som statsreligion vokste den kristne befolkningen betydelig, mens hedendommen minket tilsvarende.¹⁹ Til slutt var tilhengerne av hedensk religion blitt en minoritet i Konstantinopel.

Grupper av kristne begynte å trakassere hedningene, selv om statsapparatet aldri satte i gang tiltak for en offentlig forfølgelse.²⁰ Litt etter litt forsvant hedendommen fullt og helt. Et av de tidligere argumentene hedningene hadde brukt for å kunne bestå, var at de fleste mennesker ville avvise kristendommen.²¹ Dette var nå et argument som ikke lengre kunne brukes. I løpet av 400-tallet var kristendommen blitt, i tillegg til statsreligion, den dominerende religionen i riket. Konstantin utvidet privilegiene til de kristne, noe som kan ha vært årsaken til den store veksten og at hedendommen minket i størrelse.

Justinian tok over tronen i riket i 527.²² Han hadde tidligere vært veldig aktiv i administrasjonen i riket, men da han fikk full makt som keiser, satte han i gang med en del prosjekter for å gjennomføre endringer. En av de største, og mest kjente endringene han gjennomførte, var å reformere lovverket. Han skal ha samlet de beste juristene i riket for å sette sammen et kodifisert lovverk. Arbeidet med den første delen av lovverket tok kun et år, og lovverket ble publisert som «Den Justinianske koden».²³

De nye lovene ble tidlig rettet mot blant annet hedninger.²⁴ Justinian var kjent for å ha en streng politikk mot andre religiøse grupper, deriblant jødene.²⁵ Lovverket i sin fulle form, var ferdig utviklet i 533. Lovverket som Justinian utviklet sies å ha vært et eksempel som var verdt for etterkommere å imitere²⁶. Fra Justinians tid og fremover var keiseren den eneste som hadde myndighet til å lage eller endre lover. Det er viktig å påpeke at det var dette

---

¹⁸ Treadgold:1997: 119

¹⁹ Treadgold:1997: 120

²⁰ Treadgold:1997: 121

²¹ Treadgold:1997: 121

²² Treadgold:1997:178

²³ Treadgold:1997:179

²⁴ Treadgold:1997: 180

²⁵ snl.no/justinian_1 (lasted ned 31.03.2014)

²⁶ Simon, Dieter & Laiou, Angeliki E. *Law and Society in Byzantium: Ninth-twelfth Centuries* 1994:72-73

lovverket som fortsatt var i bruk i det Konstantinopel falt i 1453. Jeg vil komme tilbake til lovverket senere i avhandlingen.

Reformering av lovverket var ikke det eneste Justinian gjorde som han fortsatt er kjent for. Han stod også bak konstruksjonen av byens største og mest kjente kirke; Hagia Sophia. Kirken ble senere gjort til hovedsetet til den ortodokse patriarken i Konstantinopel.²⁷ Kirken har hatt stor betydning gjennom byens historie, og blir nevnt gjentatte ganger i denne avhandlingen. Den eksisterer enda den dag i dag, og den ble selve symbolet på kristendommen i det østromerske riket, og senere også en modell for moskeer øst i Det osmanske riket.

Frem til 1100-tallet fungerte Konstantinopel som et stort verdenssentrum. En stormakt som det ikke fantes mange av på denne tiden. Det var her all makt fra det tidligere Romerriket fantes. I tillegg var det en by som var preget av rikdom og en stor sivilisasjon²⁸. Rikdommen kom både av størrelsen og makten, men også av beliggenheten til byen. Konstantinopel fungerte som et av verdens største handelssentrum, noe som førte til at folk kom til byen for å drive handel. Frem til 1204 hadde Østromerriket vært en av de mest stabile statene gjennom historien.²⁹

I løpet av 1100-tallet ble uenighetene mellom de østlige og vestlige kristne større. På denne måten ble fiendtligheten mot hverandre betydelig. Dette førte til at Latinske handelsmenn i Konstantinopel ble arrestert i 1171. I 1182 eskalerte fiendtligheten mot latinerne³⁰ enda mer, noe som endte opp med at alle utlendinger i Konstantinopel ble massakrert³¹ Dette førte videre til at latinerne på denne tiden utgjorde den største trusselen mot byen. Forholdet mellom grekerne og latinerne ble dårligere etter hvert som tiden gikk.

I 1204 ble Konstantinopel stormet og okkupert av soldater fra det fjerde korstog.³² Av soldatene ble Konstaninopel sett på som den største byen noensinne. Sett bort fra fiendtligheten som allerede var der, er det ikke rart at de ville ta Konstantinopel, med tanke på byens rolle og posisjon på denne tiden. Den var hovedstad i Romerriket, den var et av verdens største handelssentrum, og den var så å si sentrum i den gresk-romerske kulturen. På denne tiden ble Romerriket ansett som udødelig, noe som nok bidro til at det ble sett på som en stor

---

²⁷ <http://www.hagiasophia.com/listingview.php?listingID=6> (lastet ned 31.03.2014)

²⁸ Snl.no/istanbul_historie (lastet ned 23.02.2014)

²⁹ Phillipides:1990: 1

³⁰ Latinere i dette tilfellet betyr vestlige kristne, altså katolikker.

³¹ Nicol:1993: 6

³² Nicol: 1993:1

prestasjon å erobre Konstantinopel. Det fjerde korstog skulle opprinnelig til Palestina, men det endte altså opp i Konstantinopel. Korstogene hadde et religiøst motiv, de skulle innføre kristendom i områder som tydelig ikke var kristne. Korstoget ble sendt ut på initiativ av paven, Innocens 3. Når korsfarerne gikk i land i Konstantinopel istedenfor Palestina, viser dette at det religiøse motivet ble satt til side for å kunne erobre det som gjenstod av Romerriket. Det var etter det fjerde korstoget at nedgangstiden for Det østromerske riket startet.

Det fjerde korstoget førte til at grekerne følte seg mer tilknyttet til hverandre i Konstantinopel, og korstoget førte dem på denne måten sammen. Kristendom var hovedreligionen, noe det i følge litteraturen er stor enighet om. Denne enigheten om at kristendommen var hovedreligionen fungerte som et bindeledd for innbyggerne. Det samme gjorde enigheten om at Gresk var hovedspråket som ble brukt i blant annet lovverket.

Det hadde tidligere blitt gjort forsøk på å erobre byen, men det var ingen som hadde klart det før soldatene fra det fjerde korstoget inntok byen i 1204. Tidligere hadde kristendommen vært en trygghet for innbyggerne i Konstantinopel. Gud passet på dem, og de mente at det var på grunn av dette at ingen hadde klart å innta byen tidligere. Denne hendelsen rystet befolkningen. Hvorfor kunne Gud tillate noe slikt? Dette eksempelet viser tydelig hvor viktig religion var i byen. Etter korstoget flyktet både keiseren og den ortodokse lederen som også hadde sitt hovedsete i Konstantinopel.

Det Latinske keiserdømmet ble opprettet etter at byen ble erobret i 1204³³, og Balduin av Flandern overtok tronen i riket³⁴. Det latinske keiserdømmet varte frem til 1261. I 1261 tok grekerne tilbake byen³⁵. Latinerne satt altså med makten i Konstantinopel i nesten 60 år, noe som førte til at riket var svekket når grekerne tok det tilbake. Svekket i den forstand at det omtrent bare var Konstantinopel og noen som områder rundt som da kunne anses som selve riket. Denne svekkelsen preget riket, som vi skal se i det videre, resten av dets eksistens frem til 1453.

Grekerne tok tilbake Konstantinopel som nevnt i 1261. Historikeren Donald M. Nicol skriver at grunnen til at grekerne klarte å ta tilbake byen var en kombinasjon av flaks, tålmodighet og lang tids planlegging. I tillegg til at riket minket i størrelse, hadde det også mistet store deler

---

³³ Snl.no/korstog (lastet ned 31.03.2014)

³⁴ Snl.no/istanbuls_historie (lastet ned 23.02.2014)

³⁵ Nicol:1993: 19

av sin makt. Til tross for dette var likevel statusen til Konstantinopel høy, da det fortsatt var her rikets statsapparat lå.³⁶ Michael Palaiologos, som hadde blitt født i eksil fikk nå endelig reise til Konstantinopel og styre riket derfra³⁷. Han ble kronet til keiser, og dermed var det Paleologiske dynastiet opprettet.

Etter at Konstantinopel var vunnet tilbake, skjedde det overraskende nok ikke noe forfølgelse av latinerne som var igjen i byen. Etter en stund kunne disse fortsette med sitt arbeid i byen, helt upåvirket.³⁸ Michael ble sett på som den andre grunnleggeren av Konstantinopel³⁹, selv om han ikke hadde deltatt under gjenerobringen.⁴⁰ Når Michael kom tilbake til byen, lå det meste av den i ruiner som et resultat av flere branner.⁴¹ Byens innbyggertall hadde også minket betraktelig under det latinske keiserdømmet.⁴² Michael satte i gang med restaurering av kirkene og klosterne i byen. Nicol skriver at restaurering av den ortodokse troen var symbolet på rikets gjenfødelse.⁴³ Det ble også satt i gang arbeid med å få reparert byens murer. Alle disse tiltakene for å rehabilitere byen var ikke billig, og alle oppsparte midler forsvant sakte, men sikkert. Michael valgte derfor å endre verdien på valutaen. At økonomien led etter gjenoppbyggingen, førte til at keiseren ikke kunne kaste ut de latinerne som var igjen i byen. Han hadde behov for dem og deres handelsvirksomheter for å opprettholde rikdommen i riket. For å kunne gjøre dette, og samtidig hindre at den greske handelen ble overtatt av utenlandske konkurrenter, måtte keiseren lage lover som hindret dem i å gå samlet i mot styret. Michael inngikk derfor avtaler med de forskjellige gruppene om at de skulle få styre etter egne lover, fra sine egne hjemtrakter.⁴⁴

At Konstantinopel på ny var blitt hovedstad i riket, førte til at det igjen ble sett på som en stormakt, men riket hadde problemer, både internt og eksternt. På grunn av uenigheter om arverekken, altså hvem som skulle ta over keiserdømmet etter Michael oppstod det konspirasjoner mot ham innad i riket.⁴⁵ Dette var svært oppløftende for fiendene utenfor riket.

---

³⁶ Necipoglu, Nevra, *Byzantium between the Ottomans and The Latins: politics and society in the late empire* 2009: 117

³⁷ Nicol:1993: 36

³⁸ Nicol:1993: 41

³⁹ Nicol:1993: 41

⁴⁰ Nicol:1993: 36

⁴¹ «To forestole the return of the Latins from the Black Sea, Strategopoulos acted on the advise of one of the Greek inhabitants of the city and set fire to the buildings and warehouses of the Venetians along the Golden Horn» Nicol:1993: 35

⁴² Nicol:1993: 42

⁴³ Nicol:1993: 42

⁴⁴ Nicol:1993: 43

⁴⁵ Nicol:1993:46

Usikkerheten og ustabiliteten i administrasjonen fungerte som en fordel for både tyrkerne⁴⁶, og for latinerne, som hadde et ønske om å erobre byen på nytt⁴⁷. Det at riket hadde flere fiender utad, bidro til at riket slet med å vinne landområder, og dermed økte det ikke mer i omfang, som ønskelig. Begynnelsen på nedgangstiden var et faktum. Konstantinopel møtte stadig på trusler utenfra.

Tiden mellom 1200 til 1300 var preget av ustabilitet og usikkerhet i riket. Truslene fra utsiden la seg ikke, og året 1354 kan bli sett på som året da riket virkelig møtte sin nedgang.⁴⁸ Riktignok skulle det eksistere i 99 år til, men allerede da hadde osmanene begynt å ta over det lille som var igjen av provinser. Tilgangen på kilder fra denne tiden, gir et inntrykk av hvordan riket hadde mistet sin makt. Fra 1360 finnes det ingen kjente greske kilder.⁴⁹ Den greske historieskrivingen hadde lenge vært en kjent og utbredt, og ikke minst en viktig praksis. Fra 1360 til 1453 er det derimot svært lite å finne. Når osmanene tok Konstantinopel var det noen få grekere som tok til pennen og beskrev denne hendelsen, og også hendelser som ledet opp til 1453. Disse historikerne som skrev på denne tiden, blir ofte ansett som de siste greske historieskriverne⁵⁰. Jeg kommer tilbake til historikerne og deres beretninger senere i avhandlingen.

På grunn av mangel på kilder er det vanskelig å si noe om hva som skjedde innad i riket i dets siste hundre år, annet enn at dette var en tid preget av nedgang. Vi vet også at dette var en periode hvor tyrkerne presset veldig på for å ta Konstantinopel. På grunn av denne kildemangelen er det viktig å se på hva som skjedde utenfor byen.

Mot slutten av 1300-tallet kan man se at John VII samarbeidet med sultanen i det osmanske riket, Bayezid. Grunnen til dette var at John VII hadde blitt kronet til keiser i det østromerske riket etter sin fars død, men hadde senere blitt fratatt keiserdømmet på grunn av mistillit fra hans bestefar John V og onkelen Manuel.⁵¹ John VII samarbeidet derfor med Bayezid for å kunne ha en mulighet til å ta tilbake rollen som keiser. Dette klarte han, og han satt som keiser i ca. 4 måneder.⁵² Når sommeren kom reiste Manuel tilbake til Konstantinopel og fikk sin far

---

⁴⁶ På denne tiden var ikke det osmanske riket opprettet enda, så på 1200-tallet var det Seljukkene som var den største tyrkiske trusselen.

⁴⁷ Nicol 1993: 46-47

⁴⁸ Nicol 1993: 253

⁴⁹ Nicol 1993: 253

⁵⁰ Nicol 1993: 253

⁵¹ Nicol 1993: 291

⁵² Nicol 1993: 292

gjeninnsatt som keiser.⁵³ Dette skal ikke ha falt i smak hos Bayezid, da det er klart at han hjalp John VII for å senere kunne gå inn å ta byen selv. Det at John V og Manuel hadde ødelagt planene til Bayezid, førte til at de måtte gjøre opp for seg på et vis. Manuel ble derfor sendt som gissel til Anatolia.⁵⁴

Da Manuel i 1391 fikk vite om sin fars død, rømte han fra leiren til sultanen og reiste til Konstantinopel.⁵⁵ På grunn av faren for at John VII kunne ta makten igjen, måtte Manuel handle raskt. Sultanen var rasende over at Manuel hadde rømt. Bayezid hadde nemlig et ønske om å selv utnevne ny keiser i det østromerske riket. Nå hadde han blitt fratatt denne muligheten. Sultanen hadde fortsatt et overtak på Manuel, og de fortsatte et slags samarbeid. Bayezid hjalp Manuel når Konstantinopel møtte på en trussel fra enda et korstog i 1396.⁵⁶

De tyrkiske troppene beskyttet Konstantinopel og vant til slutt over korstoget fra vest. Det finnes en helt klar og logisk grunn til at Bayezid gjorde dette. Det østromerske riket var svekket, så det var lettere å hjelpe dem mot trusler utenfra på lang sikt. Bayezid ville selv ta Konstantinopel, og trodde at dette ville være lettere når det var grekerne som hadde makten og kontrollen over byen. Etter at korstoget var bekjempet og kysten rundt byen var klarert, beleiret nemlig Bayezid Konstantinopel, klar til å ta byen ved bruk av makt.⁵⁷

Da dette skjedde fikk Manuel, ironisk nok, hjelp fra Vest. Latinerne så nå at deres interesser i byen og riket var truet. Beleiringen ble opphevet etter åtte år. Osmanenes nederlag og sultanens ydmykelse førte til stor glede i Konstantinopel, og dette ble sett på som en handling fra Gud.⁵⁸ Osmanene beleiret byen igjen i 1429, men på grunn av konflikter innad i det osmanske riket, ble denne beleiringen også brutt opp.

Keiser Manuel, sa mot slutten av sitt liv at sønnen hans⁵⁹ var en god keiser, en keiser som riket hadde hatt bruk for tidligere, men på denne tiden, i begynnelsen av 1400-tallet, var trusselen fra Tyrkerne så stor, at Manuel uttrykte at riket ikke trengte en keiser, men en administrator.⁶⁰

---

⁵³ Nicol 1993: 292

⁵⁴ Nicol 1993: 292

⁵⁵ Nicol 1993: 296

⁵⁶ Nicol 1993: 304

⁵⁷ Nicol 1993: 305

⁵⁸ Nicol 1993: 317

⁵⁹ John VIII

⁶⁰ Sphrantzes 1980: 50

Det osmanske riket

Det osmanske riket vokste frem på 1300-tallet. Navnet kommer fra grunnleggeren Osman 1. Selv om riket fikk navnet fra Osman, var det egentlig hans sønn Orhan som var grunnleggeren av dette som senere skulle bli en av verdens største imperier. Etterkommerne til Osman og Orhan ekspanderte og la tidlig under seg områder som Lilleasia og Balkan. Tidligere hadde Osmanene vært tyrkiske nomadehøvdinge. Nomadehøvdinge på den tiden oppnådde makt ved hjelp av sine egne prestasjoner, ikke gjennom arv eller opprinnelse. På denne måten viste de sine evner gjennom egen overlevelse⁶¹.

Når det gjelder osmanene og Det osmanske riket, vokste dette seg stort ved hjelp av Gazâ, såkalt hellig krig, som ble sett på som en religiøs plikt.⁶² Meningen med Gazâ var å erobre den «feiltroende verden og gjøre den rettroende, altså islamsk. Dette førte til at riket stadig var i vekst. En annen ting som førte til at riket vokste seg så stort, er noe jeg vil komme tilbake til senere, nemlig dhimma. I dette tilfellet, beskyttelse for den ortodokse kirke og alle dens medlemmer. Grunnen til at dette bidro til rikets vekst, var at de kristne var beskyttet av loven, og de hadde rett til å styre seg selv. Ved på denne måten å vise toleranse ovenfor de andre religiøse gruppene i områder som osmanene tok, unngikk de store opprør og at noen gikk i mot dem for å ta landområder tilbake.

I løpet av de tidlige årene til riket, forsøkte osmanene også å få de kristne til å overgi seg istedenfor at muslimene måtte ty til krigføring.⁶³ Dette er noe avhandlingen vil vise eksempler på når jeg senere i dette kapittelet forteller om erobringen av Konstantinopel. Denne kombinasjonen av hellig krig og toleranse ovenfor andre religiøse grupper førte til at Det osmanske riket klarte å forene islam og kristendom. Dette ser man et eksempel på når de i etableringsfasen av riket klarte å forene Anatolia (muslimsk) og Balkan (kristent), under deres styre og kontroll.⁶⁴ I 1402 skjedde det derimot noe som kunne ha ført til at Det osmanske riket gikk under. Samtidig som Det osmanske riket vokste frem, vokste det også frem et sterkt rike i blant annet Iran, under Timur. I 1402 utviklet det seg en kamp mellom Timur og Bayezid. Bayezid tapte og ble tatt til fange av Timur. Dette førte til at Bayezid sitt mål om å skape et stort rike feilet. Timur tok over alle landområdene som Bayezid hadde makt over og dermed

---

⁶¹ McCarthy, Justin, *The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923* 1997: 35

⁶² Inalcik, Halil, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600* 1973: 6

⁶³ Inalcik 1973: 7

⁶⁴ Inalcik 1973: 7

vokste dette riket seg større. Disse områdene skal ha blitt fordelt blant sønnene til Bayezid⁶⁵, som nå var under Timurs kontroll, men da Timur døde forsøkte sønnene å gjenoppbygge det som faren hadde oppnådd tidligere. Det at dette skjedde førte til at det osmanske riket nesten forsvant, men sønnene klarte å gjenopprette riket og fortsatte dets vekst. Erobringen av Konstantinopel i 1453 førte til at riket ble sterkere enn noen gang.

Holdninger mot andre religiøse grupper i Islam

Før jeg senere i avhandlingen ser hvordan overgangen fra majoritet til minoritet var for de kristne innbyggerne i Konstantinopel, vil jeg her gå inn på hvordan praksisen rundt behandling av religiøse minoriteter i Islamske stater fungerte.

Når det gjelder akkurat dette kan man gå helt tilbake til Muhammads tid i Medina.⁶⁶ I Medina på denne tiden fantes det en jødisk minoritet som Muhammad måtte ta stilling til.⁶⁷ Samtidig som Islam vokste frem, fantes det to store riker; Det østromerske riket og Sasanide-dynastiet. Ingen av disse rikene inneholdt bare én folkegruppe og én religion. Så «problemene» rundt religiøse minoriteter var på ingen måte nye. Braude skriver i sin bok at respekten for grunnleggerne av de store religionene, Moses og Jesus, fantes allerede før Muhammad dannet sin politikk mot andre religiøse grupper, eller dhimmis som de gjerne blir kalt.⁶⁸ Begrepet «dhimma» finnes allerede i Medina-grunnloven. Hva begrepet faktisk betyr i denne settingen er ikke lett å si, men Braude hevder at det betyr «garantert sikkerhet» eller «garantert beskyttelse».⁶⁹ Først skal dhimmaen kun ha omhandlet medlemmer av det islamske fellesskapet, altså ummaen. Senere skal Muhammad ha utvidet dhimmaen til å omhandle andre religiøse grupper som var innenfor hans områder.⁷⁰ Nevnelser av dhimmas i Koranen er svært få, og de nevnelser som eksisterer er vage av karakter. Utviklingen av dette systemet ble dermed ikke satt i gang ved bruk av lov før Abbasideperioden.^{71 72}

Begrepet ble altså i utgangspunktet ikke brukt om kristne og jøder, slik som det senere skulle gjøre. Gjennom tidene ble det gjentatte ganger, i forskjellige områder, krevd at jøder og

---

⁶⁵ Inalcik 1973: 16

⁶⁶ År 622 - 632

⁶⁷ Braude, Benjamin & Lewis, Bernard, *Christians and Jews in The Ottoman Empire Volume 1: The Central Lands* 1982: 37

⁶⁸ Braude 1982: 38

⁶⁹ Braude 1982: 40

⁷⁰ Braude 1982: 40-41

⁷¹ Braude 1982: 42

⁷² Abbasidene hersket som kalifer i Bagdad i perioden 750 - 1258

kristne skulle ikke se spesifikke antrekk og farger, for å vise at de var dhimmis.⁷³ Utviklingen av lover som omhandlet andre religiøse grupper i den islamske verden gikk gjennom mange prosesser og var stadig under utvikling. Hvordan det fungerte i det osmanske riket er noe avhandlingen vil komme tilbake til under mine analyser i kapittel 3.

Det er interessant at muslimene hadde denne holdningen mot jøder og kristne, da det ikke var slike holdninger å spore hos de to andre religionene. På denne tiden da dette systemet oppstod, var det imidlertid viktig for muslimene å gi andre grupper rettigheter istedenfor at de skulle bli fiender som truet utviklingen og veksten til religionen.

Erobringen.

Som jeg har vist var Det østromerske riket stadig truet i løpet av de siste to hundre årene av dets eksistens. Mot slutten hadde dets områder krympet, og det var omtrent bare Konstantinopel som fortsatt var under gresk kontroll. Keiseren hadde i år 1400 reist til England for å be kongen, Henry IV, om hjelp til å bekjempe osmanene.⁷⁴ Han endte opp med å få minimal finansiell støtte fra de han ba om hjelp, og ikke noe mer. Etter Manuels død, forsøkte hans sønn John VIII å få til en union med Roma, altså paven. Dette skjedde i 1438. Etter mye diskusjon ble en slik union presset gjennom i 1439.⁷⁵ Grunnen til at det oppstod diskusjoner var nettopp den store forskjellen mellom vestlig og østlig kristendom, og mange av de greske biskopene ville ikke være med. Unionen ble ikke godt mottatt i Konstantinopel og de østlige patriarkene nektet å la seg binde av signaturene til de delegatene som hadde deltatt under unionsdiskusjonen.⁷⁶ Ved at grekerne motsatte seg denne unionen, kunne ikke John presse den på dem likevel. John døde i oktober 1448 og Konstantin tok over makten.

Trusselen osmanene utgjorde ble stadig større. Konstantin søkte derfor i 1451 hjelp fra vesten, spesielt fra paven, slik som John hadde gjort før han. Paven svarte på henvendelsen ved å gi et ultimatum til Konstantin; hvis folket i Konstantinopel aksepterte unionen, skulle paven hjelpe og støtte deres ære og rike. Hvis ikke ville paven gjøre akkurat det som var nødvendig for grekernes redning og hans egen ære.⁷⁷ Dette var det ikke mye til hjelp for keiseren, da folket allerede hadde gått sterkt i mot en slik union. Til slutt ble likevel unionen inngått mot de fleste innbyggerne sine ønsker, men alle så nå behovet for hjelp utenfra. Inngåelsen skjedde i

---

⁷³ Braude 1982: 48

⁷⁴ Runciman, Steven, *The fall of Constantinople 1453* 1965: 1

⁷⁵ Runciman 1965: 16-17

⁷⁶ Runciman 1965: 18

⁷⁷ Runciman 1965: 64

desember 1452.⁷⁸ Grekerne hadde nå gjort det de måtte for å få den hjelpen fra vesten som de hadde så sår behov for. En hjelp som skulle vise seg å aldri komme.

2.april 1453 dukket den første delen av den osmanske hæren opp utenfor Konstantinopels murer. Den 5. april var hæren fulltallig.⁷⁹ Den 6.april stilte Mehmed soldatene opp i deres posisjoner. På innsiden av murene var de også i gang med sine forberedelser. Konstantinopel sine murer strakk seg rundt hele byen,⁸⁰ både på landsiden og sjøsiden. Det var på landsiden at grekerne forventet hovedangrepet til Osmanene.⁸¹ Murene til Konstantinopel var kjent for å være sterke og grundig bygget med tanke på angrep.⁸²

Den 6. april sendte Mehmed sin siste melding til keiseren og grekerne om at de fortsatt hadde en mulighet til å overgi seg.⁸³ Her ser man eksempel på det jeg har nevnt tidligere, nemlig at man først måtte tilby motstanderne en mulighet å overgi seg, før man gikk til krig mot dem. Dette var vanlig praksis i det osmanske riket, da sultanen var bundet av islamsk lov om å gi innbyggerne denne sjansen til å overgi seg og byen. På denne måten skulle man, i følge loven, ikke skade innbyggerne eller deres eiendeler.⁸⁴ Med tanke på hva som skjer etter denne meldingen ble sendt, er det klart at grekerne takket nei til denne muligheten.

Den 12. april begynte osmanene å bombardere byen. Dette angrepet skulle vare i seks uker.⁸⁵ Blant de kristne begynte håpet om å holde osmanene tilbake å forsvinne. Etter at beleiringen hadde vart i syv uker, begynte osmanene også å bli negative, for de hadde ikke klart å oppnå det de ønsket i løpet av disse ukene. De hadde helt klart oppnådd å skade murene og det greske forsvaret, men de hadde enda ikke klart å ta seg inn i byen.

Natt til 29.mai 1453 skulle dette derimot endres. Det endelige slaget var i gang, murene falt og osmanene tok seg inn i byen. Grekerne kjempet tilbake, men hadde lite å stille opp med mot den store osmanske hæren. Ut på ettermiddagen den 29.mai var erobringen et faktum og Mehmed red inn i byen.⁸⁶

---

⁷⁸ Runciman 1965 :71

⁷⁹ Runciman 1965: 86

⁸⁰ Med hele byen menes det her det som i dag blir kalt «Gamlebyen». Se kart i vedlegg 1.

⁸¹ Runciman 1965:89

⁸² For mer informasjon om murens oppbygging, se Runciman 1965 s.87-91.

⁸³ Runciman 1965: 95

⁸⁴ Runciman 1965: 96

⁸⁵ Runciman 1965: 97

⁸⁶ Runciman 1965: 143

Oppsummering

Ved å gå tilbake til Østromerrikets og Konstantinopels opprettelse er det mulig å følge utviklingen til den kristne, greske befolkningen. Man ser at de kristne sosialt var de høyeste anerkjente innbyggerne og at behandlingen av andre grupper var preget av intoleranse og mangel på respekt. På denne måten forsvant eller minket de andre gruppene vesentlig. Konstantinopel var en rik hovedstad i en av de største verdensmaktene frem til 1100-tallet. Under reformene til Justinian på 500-tallet ble kristendommen mer fremtredende og viktig, mer enn hva den hadde vært tidligere. Religionen bandt folket sammen mot trusler fra utsiden. Uenighetene med vesten førte til at riket begynte sin nedgangstid på 1200-tallet og korstoget førte til at riket aldri kom seg opp igjen på samme nivå som det en gang hadde vært- Det er tydelig at de siste årene som hovedstad i Det østromerske riket var preget av nedgang, utflytting og fattigdom. De kristne innbyggerne var ikke lenger en del av et rikt verdenssentrum, men en by i forfall. Dette understrekes med mangelen på kilder fra denne tiden. Stadige trusler fra utsiden preget innbyggerne i svært stor grad. Trusler fra et rike som var under vekst igjen, og som ønsket å erobre byen for å understreke deres makt og gjøre riket enda større og velstående. De to hundre siste årene som hovedstad i Det østromerske riket var preget av nedgang og press. Når Konstantinopel falt til osmanene førte dette til helt klare endringer for de gjenværende innbyggerne og det er nettopp dette denne avhandlingen undersøker. Man har her også sett at osmanene var tydelig mer tolerante ovenfor andre religiøse grupper enn hva grekerne var, noe som også preget situasjonen til grekerne etter 1453, noe jeg vil vise til videre i de kommende kapitlene.

Kapittel 3: Lovgivning og rettspraksis

Når man skal se på hvilke endringer som fant sted i en stat/by når det plutselig kom til et nytt styre, er det naturlig å se på endringer i byens lovverk som en av de største endringene. Grekerne hadde brukt det Justinianske lovverket siden 500-tallet, naturligvis med noen gradvise endringer. Hvor store forskjeller var det da fra det Justinianske lovverket til det osmanske? Den største forskjellen er så klart at den osmanske var en lov som var basert på en annen religion enn den de kristne grekerne utøvde. I dette kapitlet har jeg valgt ut ulike lover fra begge lovverkene. Jeg fokuserer på lover som omhandler skilsmisse og arv. Grunnen til at jeg velger å gjøre dette er for å se hvilke endringer lovverket brakte med seg for de greske innbyggerne. Skilsmisse og arv er viktig i familielovgivning, og familielovgivning er svært viktig i det dagligdagse, praktiske og økonomiske livet. Om det var en positiv eller en negativ endring og om de kristne grekerne valgte å ta i bruk dette lovverket er faktorer dette kapitlet undersøker. Grunnen til at lovverket får et så stort fokus i denne avhandlingen er blant annet på grunn av mangelen på kilder. Lovverket blir derfor brukt for å kunne si noe om endringer på nettopp dette punktet.

Jeg vil i dette kapitlet i hovedsak fokusere på lover innenfor familielovgivning som ble brukt i Østromerriket før 1453, også lover som ble brukt i det osmanske riket før erobringen. På denne måten kan man se etter forskjeller på lovverket, andre enn de som kan virke opplagte. Dette kapitlet undersøker om det finnes likheter i enkelte lover, dette for å se om det var like holdninger og oppfatninger som følge av tidsperioden da lovene ble laget. Begge lovverkene som det undersøkes deler av ble utarbeidet i løpet av begynnelsen av middelalderen. Derfor ser avhandlingen her etter fellesnevnerne med tanke på tiden de ble laget i. Det må regnes med at man på denne måten oppdager ulikheter, noe som stort sett bunner i religionsforskjellen. Kapitlet undersøker også om det var noe fra det greske/romerske lovverket som ble tatt med videre etter at Osmanene overtok makten av det som var gjenværende av Romerriket. Jeg vil se etter om det ble gjort endringer i det osmanske lovverket etter at overtakelsen av hovedstaden i Romerriket var et faktum.. Da problemstillingen i denne avhandlingen omhandler de kristne innbyggerne går dette kapitlet her gjennom skilsmisse – og arvelover, for å se etter forskjeller i lovverkene som kan ha forandret deres liv. Man vet at de kristne innbyggerne kunne ta i bruk det osmanske lovverket i enkeltsaker. Jeg vil i dette kapitlet også se på hvor vidt det religiøse aspektet er tilstede i lovgivningen, og hvorfor enkelte kristne valgte å bruke det osmanske lovverket istedenfor sitt

eget. Grunnen til at fokuset her ligger på skilsmisse – og arvelover er for å kunne se etter eventuelle forskjeller i familieinstitusjonen for de kristne før og etter 1453.

Gresk lovgivning

Her vil jeg forsøke å gi en fremstilling lovgivning og rettspraksis i Konstantinopel før osmanene kom i 1453. Som det har blitt påpekt tidligere i oppgaven, var tidlig bysantinsk lov omtrent det samme som den Romerske loven, den store forskjellen er at den ble samlet og kodifisert av keiseren Justinian. Det at Justinian kodifiserte lovverket på 600-tallet bidro til en stor endring. Det er klart at keiserne som kom etter hans tid også gjorde endringer og sine egne kodifiseringer av lovverket, men dette gjaldt for det meste endringer som hadde med keiseren sin stilling å gjøre, skattelover og lignende som bidro til ulike nødvendige endringer ut ifra hvilken tid de ulike keiserne regjerte. Eksempler på andre keiserne som kodifiserte egne lover etter Justinian var Basil I og Leo VI.⁸⁷ Det disse andre keiserne gjorde bestod i størst grad av å «rydde opp» og gjøre små endringer i lovverket. Som sagt var de største endringene som skjedde med lovverket fra 500-tallet frem til 1400-tallet endringer ved behov. Det er klart at noen ting vil endre seg i løpet av 900 år, og da er det naturlig å utvikle lovene i takt med rikets utvikling. Men siden dette for det meste gjaldt administrative endringer, er det er da naturlig å anta at lovene som omhandler skilsmisse og arv bestod, kanskje med noen få justeringer, uavhengig av disse lovene. Det har blitt gitt ut lovverk etter det Justinianske, men Lokin påpeker at disse stort sett bestod av opprydding og og reinskriving av den justinianske.⁸⁸ Andre endringer som ble gjort var å skille mellom Gud og keiser når det gjaldt hvem som faktisk var lovgiver. Dette er noe dette kapittelet kommer tilbake til senere. Få endringer ble gjort når det gjaldt den sivile loven, som omhandlet forholdene mellom innbyggerne. På grunn av dette vil dette kapittelet dreie seg om lovene som omhandler disse områdene, fra det justinianske lovverket.

Osmansk lovgivning

Her blir det gitt en fremstilling av lovgivning og rettspraksis i det osmanske riket før osmanene tar over Konstantinopel, dette for å vise hvordan dette fungerte tidligere. Dette gjør jeg for å kunne vise til eventuelle forskjeller som blir gjort når de tar over et område som er preget av å være bebodd av flere religiøse grupper. Det skjer en endring i lovverket i løpet av 1500-tallet, noe dette kapittelet vil komme tilbake til. Sharia er basert på åpenbaringen som

---

⁸⁷ Laiou 1994: 154

⁸⁸ Lokin i Laiou 1994: 71-72

Muhammad fikk fra Gud, og er på denne måten en religiøs lov. I det osmanske riket fantes både den religiøse loven og en sekulær lov, kalt kanun. Kanun var lover som sultanen selv laget og på denne måten var kanun kun gjeldende i den sultanen som stod bak den sin levetid. Kanun var i all hovedsak en administrativ lov som omhandlet staten, men den omhandlet også muslimesenes forhold til staten. Dette innebar blant annet skattelover og kriminallov.⁸⁹ Forskjellen på Sharia og kanun var at kanun var basert på sultanen, mens Sharia er basert på rettslitteratur og dommernes tolkning av den. Her i dette kapitlet fokuseres det mest på Sharia, men kanun blir nevnt. Sharia i denne avhandlingen dreier seg om Hanafijuristenes tolkninger av den under den osmanske perioden.

Skilsmisse i det greske lovverket

Her blir de lovparagrafene som jeg bruker i en senere sammenligning listet opp. Disse og en sammenligning av dem vil bidra til å gi et svar på spørsmålene jeg stiller. På dette punktet vil paragrafene bli gjennomgått og analysert, først i lovens sitt eget perspektiv, før de så senere i oppgaven vil bli brukt i et sammenlignende perspektiv. Kildene som blir brukt her består av forskjellige deler av lovverket som har blitt utviklet gjennom tid frem til den perioden jeg skriver om. Kilden er en engelskoversatt versjon av «The Civil Law».

Lovparagrafene som er valgt ut lyder som følger:

1. *«Where Anyone Punishes His Wife by Beating Her.*

If a man should beat his wife with a whip or a rod, without having been induced to do so for one of the reasons which We have stated to be sufficient, where the woman is at fault, to cause dissolution of the marriage, We do not wish it to be dissolved on this account; but the husband who has been convicted of having, without such a reason, struck his wife with a whip or a rod, shall give her by way of compensation for an injury of this kind (even during the existence of the marriage) a sum equal in value to the amount of the antenuptial donation to be taken out of his other property»⁹⁰

2. *«It Shall Not Be Lawful To Dissolve a Marriage by Common Consent, Unless for Some Plausible Reason*

---

⁸⁹ Vikør, Knut S. *Between God and the Sultan. A History of Islamic Law* 2005: 207

⁹⁰ Scott, S.P. *The Civil Law Vols. 15 – 17* 2001:56

For the reason that certain persons up to the present time have been accustomed to dissolve their marriages by common consent, We absolutely forbid this for the future, unless where the parties interested are impelled by the desire of living in chastity.»⁹¹

3. *«For What Reasons a Marriage is Dissolved Without a Penalty.*

In cases where husbands have not, from the beginning, been able to copulate with their wives, and to do what Nature has conceded to men; and, above all, when husbands and wives have, during a marriage, chosen to adopt a holy life and reside in monasteries; and finally when they have been detained in captivity for a considerable time; for, in these three instances, We direct that the provisions contained in our former laws which relate to this subject shall remain in force. Hence We decree that only the causes enumerated in the present law can bring about the dissolution of legitimate marriage.»⁹²

Skilsmisse i det osmanske lovverket

Da Sharia ikke er kodifisert slik som det greske lovverket er, vil jeg ikke liste opp lovene på samme måte som jeg har gjort ovenfor, men heller gi en presentasjon av de ulike punktene i loven. Da det er vanskelig å finne eksakte lovverk som er nedskrevet, brukes det her sekundærlitteratur som omhandler temaet familielov, spesielt en bok av John L. Esposito, som er meget detaljert når det gjelder tidlig familielovgivning i Islam.

Under Hanafi lov, er det tillatt for en muslimsk mann å gifte seg med en muslimsk kvinne, eller en jødisk eller kristen kvinne, altså en kvinne som tror på en himmelsk/åpenbarings religion som har en *kitab*⁹³, en bokreligion. Han kan ikke gifte seg med en kvinne som tilber idoler eller en kvinne som er zoroastrist. En muslimsk kvinne, er mye mer kontrollert, og kan kun gifte seg med en muslimsk mann.⁹⁴ Når det gjelder skilsmisse skal Muhammad ha sagt «av alle tillatte ting, er skilsmisse det mest avskyelige».⁹⁵ Skilsmisse er med andre ord tillatt, men blir sett på som en svært negativ ting. Man ser også i Hanafi lovgivningen denne

---

⁹¹ Scott 2001: 56 (vol 15-17)

⁹² Scott 2001: 58 (vol 15-17)

⁹³ Kitab betyr bok. Ahl al kitab betyr bokens folk.

⁹⁴ Esposito, John L. *Women in Muslim Family Law* 2001: 19

⁹⁵ Esposito 2001: 27

negative holdningen, men det ble likevel laget lover som omhandler skilsmisse, da dette blir sett på som en kontrakt. Skilsmisse er lovlig hvis ekteskapet svikter.⁹⁶

Skilsmisse i Sharia kan deles inn i fem kategorier: *talaq*, *talaq al-tafwid*, *khul* og *mubaraah*, *lian* og *faskh* og frafall.

Talaq

Den første kategorien, *talaq*, er den mest omfattende. Denne inneholder mannens rett til å skille seg fra konen ved å annonsere at ekteskapet er oppløst.⁹⁷ Denne annonseringen må indikere en intensjon om skilsmisse, ved og for eksempel bruke noen av følgende utsagn: «Du er skilt», «Jeg har skilt meg fra deg» eller lignende.⁹⁸ Under Hanafi er blir en slik annonsering uansett sett på gjeldende, selv om mannen skulle si dette under påvirkning av alkohol eller under tvang. Grunnen til at det uansett var gjeldende, var fordi det ikke var mannens ønske som førte til skilsmisse, men Guds vilje.⁹⁹

For menn er skilsmisse en uhemmet handling, altså de trenger ikke ha en gyldig grunn for å skille seg fra konen hvis det er dette som er ønskelig.¹⁰⁰ I tradisjonell islamsk lov er kvinners mulighet til skilsmisse svært begrenset. *Talaq al-Tafwid* er en måte kvinnen kan skille seg på. Dette skjer ved at mannen delegerer makten til skilsmisse til konen ved å utrykke ord som «velg» eller «skill deg selv».¹⁰¹ Hvis en mann og en kvinne er enige om at skilsmisse er det beste alternativet, men at det er kvinne som først uttrykker ønske om det. Selv om det finnes gjensidig samtykke til skilsmisse, må kvinnen betale kompensasjon til mannen. Dette betyr at hun må betale deler eller hele sin medgift.¹⁰² Denne typen skilsmisse kalles *khul*. *Mubaraah* skilsmissen er også ved gjensidig samtykke, men i dette tilfellet er det begge to som uttrykker ønske om det. Med en gang forslaget er godtatt, blir både *Khul*- og *Mubaraah* skilsmisene sett på som en ugjenkallelig handling. Det vil si at ekteskapet er avsluttet og man kan ikke angre seg og trekke skilsmissen tilbake. På grunn av at ekteskapet var og er svært viktig i Islam, fantes det forskjeller mellom de ulike måten å foreta en skilsmisse på. Noen skilsmisser var absolutt, mens andre var det mulig å angre på, og på denne måten gå inn igjen i ekteskapet.¹⁰³

---

⁹⁶ Esposito 2001: 28

⁹⁷ Esposito 2001: 29

⁹⁸ Esposito 2001: 29

⁹⁹ Imber, Colin, *Ebu`s-u`ud – The Islamic Legal tradition 1997* : 31

¹⁰⁰ Esposito 2001:29

¹⁰¹ Esposito 2001: 32

¹⁰² Esposito 2001: 32

¹⁰³ Esposito 2001: 30

En skilsmisse av typen *Lian* var en slik absolutt skilsmisse. Den går ut på at mannen anklager konen for utroskap. Denne typen skilsmisse blir tatt til domstolen og går gjennom en rettslig prosess. Konen kan i dette tilfellet kreve at mannen avgir en ed, der han bekrefter at konen har bedrevet utroskap. Når begge har fått avgitt ed, kan mannen skille seg fra sin kone. Hvis han skulle snakke usant i dette tilfellet, er det understreket i koranen at han vil få oppleve Guds vrede.¹⁰⁴

«Og dem som anklager deres koner og ikke har noen vitner andre enn seg selv, skal sverge til Gud fire ganger at deres vitnesbyrd er sannferdig. Den femte gangen skal være Guds forbannelse på han, hvis han er en løgner. Og hun som sverger fire ganger til Gud at han er en løgner vil beskytte henne mot straff. Og den femte gangen vil være Guds vrede på henne, hvis han er sannferdig (24:6-9) »¹⁰⁵

Hvis mannen etter en slik prosess fortsatt ikke vil skille seg fra sin kone, og både han og konen ikke har tilgitt hverandre, er det domstolens jobb å gå inn og oppløse ekteskapet. Lianskilsmissen er ugjenkallelig.¹⁰⁶ Den andre formen for skilsmisse via domstolene er *Faskh*. *Faskh* betyr å annullere¹⁰⁷. Dette fungerer altså ikke som en offisiell skilsmisse, men en annullering av ekteskapet. I teorien går dette ut på kvinnens søknad om skilsmisse, men i praksis i Hanafi-lovgivningen er det vanskelig for en kvinne å skille seg fra mannen på denne måten. I følge Hanafi kan en domstol kun oppløse et ekteskap dersom visse punkter er oppfylt. Det fantes ikke mange slike punkter, så det kunne vise seg vanskelig å få gjennomført skilsmisse via *faskh*. Hva som ble ansett som en god nok grunn til skilsmisse var eksempelvis at det var feil i ekteskapskontrakten, at noen hadde giftet seg innenfor sin egen indre familie, at mannen ikke hadde mulighet til å fullbyrde ekteskapet eller at mannen hadde forsvunnet. I tilfellet som gjelder mannen som ikke kunne fullbyrde ekteskapet, var dette vanskelig å bruke som grunnlag for skilsmisse, av den enkle grunn at mannen måtte innrømme dette problemet selv.

I følge Hanafi kan videre en mann og kvinnes forsakelse av religionen være grunn nok til skilsmisse.¹⁰⁸ Denne måten å oppnå skilsmisse på kunne være en mulighet for kvinnen å kunne gå fra mannen sin på, men det er vanskelig å si hvor mange som faktisk var villig til å forsake religionen sin og hvilke konsekvenser dette brakte med seg.

---

¹⁰⁴ Esposito:2001: 33

¹⁰⁵ Esposito:2001: 33

¹⁰⁶ Esposito:2001: 33

¹⁰⁷ Esposito:2001: 33

¹⁰⁸ Esposito:2001: 34

Sammenligning av lovverkene.

I det greske lovverket ser man tydelig en anti-skilsmisses holdning. Det skulle mye til for å kunne komme seg ut av ekteskapet. På grunn av lover som tilsier at det nærmest var et forbud mot skilsmisse, samtidig som det eksisterer lover som gir noen grunner til at skilsmisse kunne godtas, har det oppstått mange diskusjoner rundt nettopp dette temaet. Dette er svært vanskelig å si noe om, med tanke på at det er vanskelig å finne kilder som sier noe om hvordan dette faktisk fungerte i praksis. Men den mest kjente holdningen som man møter på når det kommer til skilsmisse i det greske lovverket, er at skilsmisse omtrent var umulig for partene å få gjennomført. Det er denne holdningen jeg velger å ta meg med videre i avhandlingen når jeg skal sammenligne og gjøre mine analyser. Jeg er enig i påstanden om at skilsmisse var nærmest umulig å få til, nettopp på grunn av den negative holdningen til skilsmisse som man møter når jeg går gjennom de ulike paragrafene i lovverket.

Når man går gjennom ulike lover og paragrafer som omhandler skilsmisse i begge lovverkene, er det spesielt denne faktoren som skiller seg ut. Det er nettopp at skilsmisse i Islam er lovlig, mens det i det greske omtrent er umulig, med mindre man vil ut av ekteskapet for å gå inn i klostervesenet. Dette er en diskusjon som er veldig interessant for denne avhandlingens problemstilling. På grunn av dette undersøker avhandlingen i det videre om dette var en avgjørende faktor for at noen kristne valgte å enten konvertere til Islam eller for at de kristne innbyggerne i Konstantinopel tok i bruk det Islamske lovverket i slike saker, noe som var fullt tillatt.

Når det kommer til det religiøse aspektet i lovgivningen, som jeg også kommer tilbake til senere, er denne mer gjennomgående i det islamske lovverket. Det blir referert til koranen for å begrunne de ulike ukodifiserte lovene. Man ser lite til religionen i de greske lovene, bortsett fra nevnelser av klostervesen som eneste godkjente grunn til å oppløse ekteskapet.

På grunn av at skilsmisse er tillatt i Islam og ikke tillatt i det greske lovverket, er omfanget av lovene svært forskjellige. Det greske lovverket inneholder bare noen få paragrafer som sier noe om skilsmisse, mens det i det islamske inneholder mange regler for hvordan en skilsmisse kan gjennomføres. Enda en forskjell man kan se er at mens mannen og kvinnen i det greske lovverket har like rettigheter, eventuelt like lite rettigheter til skilsmisse, har mannen i Islam flere rettigheter enn kvinnen. For en kvinne er det vanskelig å få til å oppløse et ekteskap hvis det er dette hun ønsker. Det er her viktig igjen å understreke poenget med at Sharia ikke er kodifisert, så derfor er det vanskelig å si noe om hvordan disse lovene faktisk har blitt tolket i

praksis. En annen faktor som er viktig å nevne er at selv om sharia tillater skilsmisse, så er det absolutt ikke å foretrekke. På grunn av dette ble det ofte forsøkt å megle mellom partene for å få dem til å holde sammen, men der dette ikke lot seg gjøre, ble en skilsmisse godkjent.

Arv i det greske lovverket

Her legges paragrafene som omhandler arv frem, for å på samme måte som tidligere gjøre en analyse og en sammenligning senere. Arv i det greske lovverket er svært detaljert og derfor også komplisert. Hvorfor det er komplisert kan man se senere i kapitlet etter det på dette punktet har gått gjennom paragrafene. Fokuset når dette punktet går gjennom disse lovene er å se på hvem som var arvinger, og hvor mye de kunne arve.

1. *«We understand proper heirs to be children of both sexes, and natural or adopted children».*¹⁰⁹
2. *«Sometimes a son who is proper heir is excluded from the estate of his father, and the Treasury is preferred to him; for example, if his father should after his death be condemned for treason, what must be done in this case? In this case the son would be deprived of the rights of sepulture».*¹¹⁰
3. *«When a son ceases to be a proper heir, all the grandsons and grandchildren born to him will succeed to his share of the estate, where they are under his control...»*¹¹¹
4. *«Granddaughters as well as grandsons, succeed to the place of their parents».*¹¹²
5. *«After the proper heirs, the heirs related by blood are called to the succession».*¹¹³
6. *«Next in succession to the blood-relatives, agnates are admitted, where there are no blood relatives... This should be understood to be the case where no blood-relative is expected to come into existence... Agnates are cognates of the male sex, descended from the same person».*¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Scott, S.P. *The Civil Law Vols. 7-8* 2001: 289

¹¹⁰ Scott 2001: 289 (vol 7-8)

¹¹¹ Scott 2001: 289 (vol 7-8)

¹¹² Scott 2001: 289 (vol 7-8)

¹¹³ Scott 2001: 290 (vol 7-8)

¹¹⁴ Scott 2001: 290 (vol 7-8)

7. «*Children, the civil status of whose father has been altered, retain the right of inheritance, both with reference to other persons and among themselves, and vice versa*». ¹¹⁵

Her ser man hvem som ble ansett som de rette arvingene i det greske lovverket. Men det var også mulig for grekerne å testamentere eiendelene sine videre, noe lovverket går svært detaljert inn på. Man får innsyn i hva som kan testamenteres og til hvem. Når det gjelder paragrafene jeg har presentert over, ser man at arvelovene gjaldt både kvinner og menn. Paragrafene sier lite om hva som eventuelt ville skje med en mann eller kone av avdøde, de fokuserer mest på barn og barnebarn. Selv om kvinner også er inkludert, bærer lovene et preg av å være mannsdominert, det ser vi på eksempel nummer to, hvor bare sønner er inkludert. At lovene er mannsdominert er ikke unaturlig, med tanke på tiden lovene ble laget i. Selv om disse paragrafene ikke sier noe om det, så er «The civil law» veldig detaljert når det gjelder testamentering av verdier og eiendom. Det er vanskelig å gi noen fullstendig gjengivelse av alt dette på grunn av omfanget av det. De paragrafene som er valgt ut gjelder familien som rette arvtakere, men avdøde kunne altså testamentere bort det som var ønskelig for vedkommende. At koner ikke er inkludert i paragrafene er på grunn av at de ikke kunne arve fra sin ektemann med mindre dette var skrevet ned i et testamente.

Arv i det osmanske lovverket

Når det gjelder arv i det osmanske lovverket, er dette lovfestet i Koranen. Omfanget av dette er svært komplisert og veldig detaljert, så her følger kun en kort presentasjon av dette. Både mann, kone og barn har rett på arv i følge Koranen og Sharia. ¹¹⁶ Hanafi deler arvinger inn i syv kategorier, som jeg vil gå inn på her.

Koranske arvinger

Disse slektingene, som består mest av kvinner, er de som arver først. Selv om de arver først, får de kun en del av eiendommen ¹¹⁷. De første to koranske arvingene er mann og kone. Disse skal alltid ha rett på arv før noen andre. Mannen får en fjerdedel av konens eiendeler, men hvis hun ikke har barn får han halvparten. Konen på sin side arver kun en åttendedel av mannens eiendom, og en fjerdedel hvis han ikke har barn. Hvis mannen var polygamist må

---

¹¹⁵ Scott 2001: 293 (vol 7-8)

¹¹⁶ Esposito:2001: 38

¹¹⁷ Esposito:2001: 39

konene dele den ene åttendedelen eller fjerdedelen mellom seg. Mødre og fedre til avdøde mottar en sjettedel, men hvis avdøde har barn blir faren omgjort til agnatisk arving, noe jeg kommer tilbake til. Hvis avdøde ikke har barn mottar moren en tredjedel, så arven øker for hennes del. Hvis konen eller mannen til avdøde fortsatt er i live skal moren ha en tredjedel av det som er gjenværende etter at partneren har mottatt sin del. Døtre har rett på halvparten av eiendommen, men hvis avdøde har en sønn blir døtre gjort til agnatiske arvinger. Søstre blir ekskludert fra arven hvis avdøde har en sønn, far eller farfar som er gjenlevende. Hvis det ikke finnes en sønn, far eller farfar skal søstre ha enten halvparten eller en tredjedel av eiendommen. Hvis det eksisterer en bror blir søsteren agnatisk arving.¹¹⁸

*Agnatiske arvinger*¹¹⁹

Agnatiske arvinger er den andre gruppen av arvinger. Dette gjelder slektninger på mannens side. Disse får det som er igjen etter at de koranske arvingene har fått sin del. De som blir sett på som agnatiske arvinger er alle de mannlige slektningene og fire kvinnelige slektninger. Agnatiske slektninger blir delt inn på følgende måte:

Menn. Denne gruppen inkluderer de fleste av mannlige, biologiske slektninger. Dette inkluderer blant andre sønner, barnebarn, fedre, brødre, onkler på farssiden og hans sønn.

Kvinner. Denne gruppen inkluderer døtre, barnebarn, søstre og halvsøstre. En annen gruppe kvinner som er inkludert her er søstre og halvsøstre når de er gjenlevende sammen med døtre og nærmere slektninger ikke finnes.¹²⁰ Kognatiske slektninger er slektninger på kvinnens side. Disse vil kun arve dersom det ikke eksisterer noen mannlige arvinger.¹²¹

Andre grupper av arvinger inkluderer slektninger som ikke har delt eller tilhørt eiendommen. Sammen med de agnatiske arvingene inkluderer disse arvinger alle biologiske slektninger.¹²² Hvis arven har blitt misligholdt av biologiske slektninger, vil eiendommen gå til en arving som følge av kontrakt, så lenge det er underlagt rettighetene til avdødes mann eller kone. Gjennom en slik kontrakt binder arvingen seg til å betale en bot som den avdøde kunne bli stilt til ansvar for, mot at han mottar retten til å arve.¹²³ Andre som kan arve er såkalte anerkjente slektninger, det vil si slektninger som den avdøde anerkjente som slektninger som stammer fra andre enn han selv. Det vil si en bror, en fetter eller en onkel. Sønner og

---

¹¹⁸ Esposito 2001: 39-40

¹¹⁹ Agnatisk arvinger vil si mannlige slektninger på den mannlige side.

¹²⁰ Esposito 2001: 41

¹²¹ Vikør 2005: 319

¹²² Esposito 2001: 42

¹²³ Esposito 2001: 42

barnebarn utelukkes fra denne gruppen fordi dette er slektninger som stammer fra avdøde selv. Barna til døtre vil likevel ikke arve noe, fordi disse ikke blir sett på som en del av avdødes familie. De tilhører sin egen fars familie.¹²⁴ Hvis avdøde ønsker å testamentere bort arven sin går dette til en såkalt «universell» arving; en som arver alle eiendeler fra avdøde gjennom et testamente. Avdøde kan ikke testamentere bort all eiendommen hvis han har gjenlevende slektninger som inngår i gruppene nevnt over. Hvis avdøde velger å testamentere bort deler av arven sin, gjelder dette kun en tredjedel. Han kan ikke testamentere bort dette til en som allerede er inkludert i gruppene som er nevnt over.¹²⁵ Hvis avdøde ikke har noen slektninger som nevnt over eller ikke har testamentert bort noe, vil regjeringen i form av staten ta over alle eiendeler og eiendom.

De osmanske lovene som omhandler arv, ser vi er svært detaljerte når det gjelder hvem som er arvinger. Kvinner er også nøye inkludert i dette, selv om det viser seg at de ikke har de samme rettighetene når det gjelder hvor store deler av eiendeler de faktisk kan arve.

Sammenligning av lovverkene

Når man setter disse lovene opp mot hverandre er det en vesentlig forskjell, og det er at kvinners rett på arv er bedre forklart og kvinnene er mer inkludert i Sharia, enn hva de er i det greske lovverket. Kvinner er inkludert på samme måte som menn i Sharia. Den andre forskjellen er at Sharia er mye mer detaljert når det gjelder hvem som er arvinger. Sharia gir oss et innblikk i arvinger helt fra de nærmeste slektningene til staten. Paragrafene i det greske lovverket gir oss mest informasjon om barn og barnebarn. En likhet lovverkene har seg i mellom er bruken av agnatiske arvinger, men det finnes en forskjell når det gjelder definisjonen av agnatiske arvinger. I det greske gjelder dette spesifikt menn, mens i det osmanske gjelder det både kvinner og menn. I arbeid med disse lovene opplever man at arvelovene i Sharia var mer liberale for kvinner enn hva det greske var. Man ser også at det i det greske lovverket var en større mulighet for testamentering enn hva det var i Sharia, hvor familien og slektskapet var det sentrale utgangspunktet. Det man legger merke til i det greske lovverket er at konene er utelatt fra listen over hvem som var rette arvinger. For at koner skulle få sin del av arven måtte dette i det greske lovverket være stadfestet i et testamente. I Sharia kunne avdøde kun testamentere bort deler av arvegodset, men dette var det restriksjoner rundt, resten skulle tilhøre familien. Kvinner på samme slektsnivå som andre

---

¹²⁴ Vikør 2005 :320

¹²⁵ Vikør 2005: 318

skulle ifølge det osmanske lovverket arve halvparten av det menn gjorde, mens på den andre siden, i det greske lovverket, er ikke mengden arv definert.

Endringer i lovverket etter erobringen

Sharia hadde alltid fungert som hovedlovverket i den islamske verden, men etter erobringen av Konstantinopel skjedde det noen endringer med lovverket. Muftien i Istanbul, Ebu's – Su'ud, gikk på midten av 1500-tallet i gang med en utvikling av det sekulære lovverket, nemlig kanunloven. Ebu's – Su'ud oppnådde med dette arbeidet å få den sekulære, administrative loven i en slags enighet med den religiøse loven, sharia. På 1500-tallet hadde Det osmanske riket vokst frem til å bli en verdensmakt, med mange landområder og folkegrupper under sin kontroll.

Ebu's – Su'ud kom fra en ressurssterk og høytstående familie, noe menn med slike stillinger som regel gjorde. Han ble født inn i et miljø der lærdom og fromhet var fremtredende. Han jobbet seg oppover i gradene blant annet ved å få stillinger som professor ved ulike universiteter i Konstantinopel, før han til slutt overtok stillingen som Mufti i byen i 1548. Det var da han for alvor begynte å jobbe med kanun. Muftiens arbeid bestod i all hovedsak i å være en juridisk rådgiver, som skulle gi svar på religiøse, rettslige spørsmål. For å gi svar på dette ga han en skriftlig rettsvurdering, eller en fatwa som det kalles. I det osmanske riket fungerte muftien som statens rådgiver. Ebu's – Su'ud blir gjerne kalt den mest kjente muftien i Konstantinopel gjennom tidene på grunn av endringene han gjennomførte.

Før Ebu's – Su'ud gjorde disse endringene hadde kanun stort sett blitt brukt innenfor administrativ lov og finanslovgivning, i tillegg til strafferett. Etter at Ebu's – Su'ud gjorde sine endringer omhandlet det først og fremst eiendomsrett. Kanun var en lov som gikk utenfor Sharia. Sharia var den religiøse loven, mens kanun var sekulær. I tillegg var kanun kodifisert og disse to fungerte uavhengig av hverandre. Ebu's – Su'ud gjorde små endringer når det gjaldt familielovgivning, men ingen når det gjaldt skilsmisse og lot skilsmisellovene stå slik som Hanafijuristene hadde utarbeidet dem. Når det gjaldt arv påvirket endringene stort sett eiendommer i de landlige områdene i riket, ikke de urbane. På grunn av dette og at lovene i kanun stort sett bestod av administrative lover, er ikke dette så relevant for å besvare spørsmålene denne avhandlingen stiller, men det er viktig å påpeke at det skjedde en endring av lovverket etter at osmanene tok Konstantinopel og riket var under vekst igjen. Det at Ebu's – Su'ud endret dette lovverket slik at det gikk i overenstemmelse med Sharia, men samtidig fungerte uavhengig av det, gir oss et innblikk i hvor viktig religionen var i lovgivningen. Det

var imidlertid viktig å balansere lovgivningen slik at en kunne beholde den religiøse kjernen, og osmanene så at de måtte være pragmatiske når det gjaldt økonomisk og administrativ lovgivning, slik at riket kunne ekspandere slik som det gjorde og at de ulike folkegruppene kunne leve under dette styret. Det som var viktig i kanun for den kristne befolkningen var at det ble nedskrevet skattelover som også omhandlet dem. At utviklingen av lovverket skjedde etter at riket hadde vokst seg stort og hadde mange ikke-muslimske innbyggere kan være tilfeldig, men det kan også indikere at det utviklet seg et behov for dette. Så hva loven inneholder er ikke like relevant for denne avhandlingen som tidspunktet den ble utviklet på. En ting som derimot er viktig, er at Ebu's – Su'ud skal ha stadfestet rettighetene til de andre religiøse gruppene i riket. De skulle i følge ham få lov til å ha egne lover, de skulle ha rett til eiendom og de skulle være trygge. Han stadfestet også at de kristne ikke fikk lov til å forstyrre eller være i veien for muslimene. Den sosiale linjen mellom muslimer og ikke-muslimer skulle være tydelig, og han mente at samfunnene skulle være adskilt.¹²⁶

Religion og dens påvirkning på lovverket

Kristendom var den dominerende religionen i Det østromerske riket, på samme måte som Islam var dominerende i Det osmanske. Det er derfor relevant å se hvilken påvirkning religionen hadde på dannelsen av disse to forskjellige lovverkene. Grunnen til at dette er relevant å se på er for å kunne si noe om hvor knyttet de kristne følte seg til det greske lovverket fra et religiøst perspektiv. Dette vil si noe om hvorvidt de tok i bruk det osmanske lovverket eller ikke. Det er sannsynlig at religion spilte en stor rolle når det gjaldt utviklingen av disse to lovverkene. Det er viktig å påpeke at det er vanskelig å komme frem til et klart svar på slike ting når det gjelder en religionsdiskusjon. Da som nå var det svært individuelt hvor viktig religion er for enkeltindivider. Jeg gjør uavhengig av dette en vurdering av situasjonen og bruker kildene for å forsøke å gi et svar på hvor viktig religionen var for de religiøse grekerne etter erobringen. Jeg vil også bruke kilder for å se om «Gud» var tilstedeværende i lovgivningsprosessen. Hvor vidt var det vanlig at kristne tok i bruk sharia i forhold til hvilken religion det tilhørte? Hvor bundet følte de kristne seg til sin egen religion og sitt eget lovverk?

---

¹²⁶ Masters, Bruce, *Christian and Jews in The Ottoman Arab World* 2001: 29-30

Islam

Når man snakker om lovverk i spesielt vestlige land, er disse preget av å være sekulære og de står som regel utenfor religion. Når det gjelder Shari'a som lovverk, er dette et resultat av tolkninger av Guds vilje. Derfor er det helt naturlig at man snakker om lovverket som et resultat av religionen. Man kan flere steder se at lovverket er utviklet ut fra Koranen, eksempelvis ved lovgivningen som omhandler arv: I Koranen står det beskrevet at:

«Når en av dere ligger for døden og etterlater seg verdier, er han pålagt å skrive testamente til fordel for foreldre og slektninger, på tilbørlig vis. Det er en plikt for dem som frykter Gud.»¹²⁷

Også skilsmisse er beskrevet i Koranen:

«Den som vil skille seg fra sin hustru og erklærer å skulle holde seg fra henne, har en ventetid på fire måneder. Om han angrer og snur, er Gud velvillig og nådig. Men står han fast ved å ville skilles skal han vite at Gud hører og vet.»¹²⁸

«Hvis mannen skiller seg endelig fra hustruen, kan han ikke ta henne tilbake med mindre hun har vært gift med en annen. Blir hun skilt fra mannen, kan ikke partene klandres om de søker sammen igjen...»¹²⁹

«Når dere har skilt dere fra deres hustru, og ventetiden er slutt, må dere ikke hindre henne i å gifte seg med en annen, om det er avtalt på sømmelig vis. Det er pålegget til dem som tror på Gud og Den siste dagen, for dette er anstendig og rent. Gud vet hva dere ikke vet, om hva som er best for dere.»¹³⁰

Kristendom

Å bruke begrepet Kristendom når man snakker om Romerriket, blir for generelt. Dette er på grunn av hvilke typer kristendom som har påvirket lovverket har variert fra tid til annen. I den tidsperioden jeg har valgt er det viktig å påpeke at det ikke lenger var den romersk-katolske, men den gresk-ortodokse kristendommen som var gjeldende. Det sentrale spørsmålet under dette punktet er: i hvor stor grad ble lovverket påvirket av religion? Man kan også omformulere det og spørre om i hvor stor grad «Gud» påvirket lovverket. Som nevnt kort

---

¹²⁷ <http://www.koranen.no/vedlegg/koranen.pdf> : 49

¹²⁸ <http://www.koranen.no/vedlegg/koranen.pdf> : 61

¹²⁹ <http://www.koranen.no/vedlegg/koranen.pdf> : 67

¹³⁰ <http://www.koranen.no/vedlegg/koranen.pdf> : 67

tidligere fungerte keiseren som Guds stedfortreder på jorden. For å sette det litt på spissen kan man da spørre seg om det var Gud eller keiser som utviklet lovverket? For å finne ut av dette har jeg blant annet satt meg inn i de ulike «Novels of Justinian» og har forsøkt å finne utdrag fra bibelen som sier noe om det man finner i lovverket, da spesielt i lovene jeg har tatt for meg ovenfor.

Når det gjelder arv i Bibelen er dette vagt beskrevet. I det ene eksempelet om arv som omhandler familiers rett til å arve slaver står det:

«...og dere kan la dem gå i arv til barna deres etter dere, så de kan eie dem for alltid».¹³¹

Konkrete eksempler som omhandler arv i Bibelen er svært begrenset. Det er viktig å påpeke hvordan bibelen er skrevet i dette tilfellet. Bibelen er skrevet som en beretning av ulike historier, derfor er det naturlig at det ikke finnes konkrete eksempler på dette i den.

Når det gjelder skilsmisse er ikke dette nevnt av den enkle grunn at man i følge Bibelen ikke skal bryte ekteskapet. Dette var et av budene Moses skal ha fått på Sinaifjellet. Det å bryte ekteskapet var ikke lov, og gjaldt kun dem som tilba «feile» guder. I brevet til hebreene står det følgende skrevet:

«La ekteskapet holdes hellig i ære av alle, og la ektesengen bevares ren. For Gud vil dømme dem som driver hor eller bryter ekteskapet.»¹³²

Novels of Justinian er enkelt fortalt utdrag fra lovverket. De fungerte med andre ord som lover. Jeg har funnet noen av disse som er oversatt til engelsk og som omhandler akkurat det jeg søker svar på. Disse ble dannet under Justinian, noe som betyr at synet på Gud og keiser som lovgiver kan ha endret seg fra denne tiden (500-tallet) og frem til perioden avhandlingen skal fokusere mest på. Det er likevel interessant å se på utviklingen, derfor vil nettopp dette bli inkludert.

Det man kan finne i disse bøkene er regler på hvordan forholdet mellom Gud og keiser skal være. I novelle 86 står det at det er Gud som har gitt keiseren jobben som rikets leder. I

---

¹³¹

<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=6eJN05r2as5VgYo6YcxaI9DQIH8hiCYXbUMqNMK2jHt3m+Rq0HewwbU+yqxSSYBFUeyHAKMvasQ=>

¹³²

<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=7ZnyvaLr2bTDn6GPS8d8+8vGt1MtspVqQexAKVobVN34ILzUVLaGY6ak38rgY+h06sooIAiNRao=>

novelle 81 står det skrevet at det er Gud som har gitt keiseren tilliten til å ha ansvaret for riket. I novelle 6 blir det rettferdiggjort at keiseren kan blande seg inn i åndelige spørsmål.¹³³

Det man kan trekke ut fra disse novellene som er nevnt, er at Gud stod utenfor dannelsen av et lovverk. Selv om han i stor grad hadde en viktig rolle, var utviklingen av lovverket keiseren sitt ansvar. Som Lokin påpeker i sitt kapittel; tanken om Gud, keiser og loven som en treenighet ikke er tilstede på dette tidspunktet.¹³⁴ På grunn av dette var ikke religionen så viktig når det gjaldt det greske lovverket, noe som kan ha ført til at de kristne ikke følte seg knyttet til lovverket på noen andre måter enn den sekulære.

De kristnes bruk av den osmanske domstolen

Det kan se ut som om de kristne måtte søke sitt eget overhode om tillatelse til å ta i bruk det osmanske lovverket, men dette skal i stor grad ha dreid seg om saker som muslimer var involverte i. Masters hevder at både kristne og jøder brukte de osmanske domstolene ofte.¹³⁵ Ikke-muslimer kunne kun ta i bruk det osmanske lovverket hvis alle parter var enig om at dette var det beste. Det kan derfor antas at domstolen ble brukt oftere når det gjaldt saker som skilsmisse. Når det gjelder arv er det lite sannsynlig at alle partene var villig til dette for å gi den som følte seg utelatt fra arven, det vedkommende mente selv at han/hun hadde krav på. Hvis partene ikke var enige om å bruke den osmanske domstolen, forstår jeg det som at dommerne sendte dem tilbake til sine egne samfunn hvor de religiøse autoritetene måtte ta seg av sakene. På denne måten var det nok mange av de kristne grekerne som måtte gå med uforrettet sak fra den osmanske domstolen. De religiøse autoritetene i det greske samfunnet ville sannsynligvis dømme etter sine lover, noe som førte til at de kristne ikke oppnådde det de ønsket og stod tomhendt tilbake. Det er sannsynlig at dette i noen tilfeller kan ha ført til at de ble utstøtt fra familie og samfunnet på grunn av at vedkommende hadde gått i mot sine egne og gått til «fiendens» domstol. Selv om det i noen tilfeller kanskje ble slik, visste også de kristne godt hvordan de kunne bruke den osmanske domstolen og dens tradisjoner til deres egen fordel. De som hadde størst fordel av å ta i bruk det osmanske lovverket var variert, men i tilfellet som gjelder skilsmisse kan det tyde på at dette var nyttig for både kvinner og menn. Dersom det var mulig å ta arvespørsmål opp i den osmanske domstolen, ser man tydelig at det var greske kvinner som ville ha størst utbytte av dette.

---

¹³³ Simon 1994: 75

¹³⁴ Simon 1994: 75

¹³⁵ Masters 2001:32

Delkonklusjon

Det vil være umulig å foreta noen uttømmende gjennomgang av all dokumentasjonen i lovverkene, men for å kaste lys over hovedproblemstillingen til denne avhandlingen, nemlig i hvilken grad overgangen fra majoritet til minoritet påvirket den kristne befolkningen, tar jeg her for meg noen utvalgte punkter på bakgrunn av presentasjonen over. Ved hjelp av disse punktene prøver jeg å komme frem til noen konklusjoner som kan gi oss informasjon om de kristnes situasjon når det gjaldt bruk av lovverk.

Det første jeg vil se på er de kristnes sin mulighet for skilsmisse gjennom henholdsvis gresk og osmansk lovverk. Spørsmålet blir videre om lovverket åpnet for å kunne endre kristnes familiesituasjon ved at de lettere kunne skille seg. Selv om det åpnet seg en mulighet for å kunne skille seg, og at man derfor kan tro at det var lettere for de kristne å ta i bruk det osmanske lovverket og få gjennomført skilsmisse, er det mye som tyder på at teorien var enklere enn praksisen. Sannsynligvis hadde dette med sosiale normer og sosial status å gjøre. Sharia var tilgjengelig for de kristne innbyggerne i Konstantinopel og de hadde i teorien mulighet til å bruke det. Når det gjelder forskningslitteraturen er dette temaet veldig omstridt, og det er store uenigheter når det gjelder i hvor stor grad de kristne tok i bruk det osmanske lovverket. Ut i fra litteraturen er det mye som taler for at bruken ikke var utstrakt og at dette hang sammen med sosiale sanksjoner. Det kan tenke seg at hvis en kristen valgte å ta i bruk «fiendens» lovverk, så var ikke dette uproblematisk. Det at det osmanske lovverket var mer liberalt enn det greske på dette punktet, ville føre til at de kristne innbyggerne fikk en form for større frihet når det gjaldt familieinstitusjonen, men hvilke konsekvenser fikk det hvis de tok i bruk mulighetene for å oppnå denne friheten? Sosialt kan det tenkes at de ble utstøtt fra det kristne samfunnet og opplevde trakassering, men dette avhenger nok av antallet som faktisk tok det i bruk. Hvor mange kristne som faktisk valgte å bruke sharia er det vanskelig å gi noe informasjon om, men det kan antas at det ble lettere for dem etter hvert som tiden gikk og osmanenes handlinger mot dem under erobringen ble overskygget av toleransen de hadde mot de andre religiøse grupperingene. Dette er som sagt bare antagelser og vanskelig å gi noe konkret svar på. Hvis de kristne opplevde å bli utstøtt eller trakassert kan det nok ha vært mer lønnsomt å konvertere til islam og dermed ta i bruk lovverket. Det er også viktig å vurdere hvilken tilknytning de kristne innbyggerne i Konstantinopel hadde til eget lovverk og sin egen religion. Da de kristne fikk bruke sitt eget lovverk etter overgangen er det naturlig å anta at dette i essensen var det samme som det som var før erobringen, men det kan ha blitt enda mer

konservativt da det ikke lenger var en keiser som kontrollerte de kristne innbyggerne, men en religiøs leder.

Testamentering var tydelig mer vektlagt i det greske lovverket, mens det i det osmanske var flere detaljerte og uttømmende regler for slektsarv. Dette kan tyde på at selve familieinstitusjonen var viktigere for muslimene enn for de kristne på dette punktet. Dette kan ha ført til at de kristne innbyggerne tok i bruk det osmanske lovverket, hvis de mente at de ikke hadde fått det de hadde krav på etter at noen i den nærmeste familien hadde gått bort og testamentert store deler av sin eiendom til noen utenfor et direkte slektskap. Det som også er tydelig etter å ha gått gjennom disse to lovverkene er den store forskjellen når det gjelder detaljer. Man kan se at det osmanske lovverket var mer komplisert enn hva det greske var, og at det var flere faktorer som ble inkludert.

Hva var grunnlaget for at testamentering var mer vektlagt i det greske lovverket? Et enkelt svar på dette kan være at de greske ikke var like fokusert rundt familie som det osmanene var. Spørsmålet blir da hvilke påvirkninger dette kunne ha? Kunne familie ta i bruk Sharia for å få det de følte de hadde rett på? Hvis avdøde hadde testamentert bort store deler av eiendelene til folk uten slektskap kunne det være aktuelt å gå til den osmanske domstolen. Det kunne også være aktuelt for en kone å gå til domstolen på grunn av at hun ikke hadde fått det hun mente hun hadde krav på i form av et testamente. Før 1453 hadde de kristne innbyggerne hatt en domstol å gå til med slike problemer, mens det etterpå var den religiøse lederen som skulle løse slike konflikter. Dette bidro helt klart til store endringer, som kanskje førte til at de kristne innbyggerne ville forsøke å ta i bruk den osmanske domstolen. De osmanske dommerne kunne forsøke å dømme etter kristen lov, men i tilfeller hvor dette ikke var mulig, noe det kan antas at det ikke var når det gjaldt konflikter rundt arv, sendte dommerne partene tilbake den religiøse lederen i den kristne gruppen.

Hvis man skal se på forskjeller og likheter i tid og situasjon når det gjelder lovverkene er det noen ting som stikker seg ut. Vi kan tydelig se at skilsmisse ikke var normen i noen av lovverkene. Her har begge lovverkene like holdninger og oppfatninger, bortsett fra at man i Islam kunne skille seg, selv om ekteskapet ble sett på som svært hellig. Skilsmisse bunner i religionen for begge lovverkene.

Når det gjelder endringene som kom med Ebu'-Su'ud viser dette at osmanene visste å være pragmatiske. Alle områder i riket var bebodd av flere religiøse grupper, noe osmanene måtte ta hensyn til. Det å ha et religiøst lovverk, samt et sekulært lovverk, bidro til at skatte – og

finansregler ble laget slik som de selv ønsket, og det kan antas at det på grunn av sekulariseringen på dette punktet førte til at de andre religiøse gruppene godtok dette. Det var også viktig med annen økonomisk lovgivning; i og med at de kristne hadde vært i Konstantinopel så lenge som de hadde, og visste hvordan de skulle drive handel, var dette en svært viktig faktor.

Grunnen til at jeg har valgt å legge et så stort fokus på lovverkene er for å vise hvilke muligheter som åpnet seg opp for de kristne innbyggerne ved innførelsen av et nytt sådant. Sammenlignet ser man at Sharia var mer liberalt enn det greske lovverket, noe som naturligvis må ha ført til at deler av den kristne befolkningen tok dette i bruk eller eventuelt valgte å konvertere til Islam. Det er dog viktig å understreke diskusjonen rundt hvorvidt de kristne kunne ta i bruk det osmanske lovverket. Selv om det kan virke som om det var fritt frem for dem å gjøre dette, var det nok ikke like enkelt i praksis som det var i teorien. Domstolene var åpen for alle innbyggerne, og muslimene tillot dette i stor grad. De som muligens ikke godtok dette var lederne i de ulike religiøse gruppene. Som jeg har pekt på tidligere i dette kapittelet, så brakte dette med seg sosiale konsekvenser, noe de kristne bemerket seg. På grunn av dette kan konvertering ha vært mer aktuelt. Ved å konvertere kunne de ikke bare bruke lovene uten å møte konsekvenser fra de kristne lederne, men de fikk også økt sosial status. Konverteringss spørsmålet er svært viktig, noe man ser videre i denne avhandlingen i kapittel fire, hvor dette er mer detaljert beskrevet.

Man ser også at det greske lovverket i stor grad ble tatt med videre etter at Konstantinopel var under osmansk kontroll. Det ble tatt med videre av grekerne. Det kan diskuteres om endringene som kom på 1500-tallet tok med seg noe av dette, da spesielt med tanke på handel, men det er naturlig å tro at dette ikke var tilfellet. Det var derfor kun grekerne som tok med seg deler av det tidligere greske lovverket videre, nettopp av den grunn at de fikk tillatelse til å styre seg selv etter egne lover.

Å inkludere religion i denne sammenhengen gir et innblikk i hvor viktig religionen var i dannelsen av og tilknytningen til lovene. Det at det justinianske lovverket var sekulært forteller oss at de kristne kanskje ikke tok sine lover like høytidelig, som det muslimene gjorde med sitt, som i svært stor grad var et religiøst lovverk.

Jeg har i dette kapittelet vist til forskjeller i lovverkene og hvilke endringer som ble gjort i det osmanske lovverket etter 1453. Det som tydelig kommer frem er at det osmanske lovverket var mer liberalt enn det greske. På grunn av dette kan det antas at endringene som

kom med ett nytt lovverk var positiv for de greske innbyggerne på visse punkter, hvor det osmanske lot seg bruke i praksis. Det kan tyde på at skilsmisse var det tilfellet hvor kristne grekere i aller størst grad valgte å gå til den osmanske domstolen. Det at den religiøse lederen i den greske gruppen nå hadde all makt og på den måten oppnådde en autoritet den ikke hadde hatt tidligere, kan ha ført til negative konsekvenser for de kristne, da de i stor grad hadde mistet den som før hadde bestemt på sin side, på en sekulær måte. Det at det sekulære osmanske lovverket ble endret viser også at osmanene til en viss grad tok hensyn til at det fantes flere religiøse grupper i Konstantinopel.

Kapittel 4: Endringer som påvirket den kristne befolkningen

I dette kapittelet ser jeg på hvilke andre endringer enn lovverket som gjorde seg gjeldende for den kristne befolkningen etter de gikk fra majoritet til minoritet i Konstantinopel. Jeg bruker her deler av konklusjonen fra analysen av lovverket i det forrige kapittelet for å understreke noen av disse endringene. Når det gjelder andre endringer dette kapittelet ser på, omhandler dette blant annet de sosiale endringene. Altså hvordan for eksempel familieinstitusjonen kan ha endret seg og hvordan den religiøse utøvelsen gjennomgikk endringer. Det ser også på synlige endringer, altså hvordan byen synlig gikk fra en kristen by til en osmansk/muslimsk by, ikke bare arkitektonisk, men også på andre måter. Her brukes også analysene av kildene for å kunne si noe om forandringer som påvirket de kristne innbyggerne.

Gjennom hele Konstantinopels historie hadde den vært hjem for folk av forskjellige religiøse overbevisninger. Lederne i det Osmanske riket, altså sultanene, anerkjente de kristne som beskyttede ikke-muslimer (dhimmis).¹³⁶ Islamsk religiøs lov definerte denne statusen for kristne og jøder. Selv om de andre religiøse gruppene ble tolerert, ble de likevel utsatt for restriksjoner¹³⁷ på visse områder og de ble ofte møtt med respektløshet¹³⁸.

Under og etter erobringen

Før jeg vil gå inn på endringer som påvirket den kristne befolkningen, vil jeg se på hva kildene forteller oss om hva som skjer med de kristne under og etter erobringen. Her vil kildene bli gjennomgått hver for seg, for å så bli brukt i en sammenligning, som vil vise om informasjonen samsvarer i de ulike beretningene og for å se hvilken informasjon det er mulig å få om de kristne innbyggerne ut ifra disse historiene.

Dette arbeidet begynner med beretningen til Nicolo Barbaro. Han forteller at tyrkerne, før de gikk inn i byen, ble oppmuntret av taler som lovet at de kristne skulle selges til slaveri.¹³⁹ Han gir også en beskrivelse av hva som skjedde etter at osmanene tok seg inn i byen. Han forteller at de kristne ble slaktet ned og at «blodet fløt som regn i byen».¹⁴⁰ Han gir en innsikt i panikken som spredte seg og om hvordan kristne innbyggere begynte å flykte. Han skriver at

---

¹³⁶Fleet, Kate & Faroqhi, Suraiya N. *The Cambridge History of Turkey Volume 2 The Ottoman Empire as a World Power, 1453 -1603*: 323

¹³⁷ De andre religiøse gruppene skulle styre seg selv, men etter betingelser fra sultanatet. Som tidligere nevnt kunne dette være å betale penger for og nettopp kunne styre seg selv, og at man ikke kunne utøve religion hvis det gikk på bekostning av Islam.

¹³⁸ Fleet 2013: 323

¹³⁹ Barbaro, *Diary of the Siege of Constantinople* oversatt av Melville Jones 1969: 59

¹⁴⁰ Barbaro i Melville Jones 1969: 67

alle ble drept mens kampen pågikk, og at når kampene var over ble resten tatt til fanger.¹⁴¹ Deretter gir han oss en detaljert innsikt i hvem som ble drept, hvem som flyktet og hvem som ble tatt som fange, ved hjelp av lister med fulle navn på disse. Det er dog viktig å påpeke at dette langt ifra inkluderer alle innbyggerne. Disse listene forteller oss kun om adelen av latinere som befant seg i byen. Barbaro var selv latiner. Han sier ingenting om hva som kan ha skjedd med deler av resten av befolkningen når han nevner slaveri.

Giacomo Tedaldi forteller i likhet med Barbaro om flere som forlot postene sine og flyktet fra byen. Samtidig forteller han at alle som gjorde motstand mot osmanene ble drept.¹⁴² Dette er stort sett den informasjonen man får om de kristne innbyggerne i byen fra denne beretningen, så den er ikke like givende på dette punktet som det andre gjerne er.

Den neste kilden er den av Leonard av Chios. Chios har i dette brevet til paven beskrevet at det ville vært bedre for han å dø under slaget enn å overleve.¹⁴³ Her er det viktig å påpeke at Chios var av vestlig kristen overbevisning. Han går hardt ut mot og kritiserer de greske kristne og mener at byen ikke lengre hadde noe religiøst liv.¹⁴⁴ Han nevner også at innbyggerne satt i fangenskap og var drevet bort fra sin egen by og sine egne hjem.¹⁴⁵ Leonard forteller i motsetning til de andre som nevner slaveri, at grekerne ble tatt til fanger og drevet bort fra egen by. Han gir informasjon om en latinsk erkebiskop som hadde forutsett at den greske «rasen» kom til å bli utryddet. Dette er satt veldig på spissen, og ved å peke på grekere i fangenskap, viser Leonard selv at dette ikke var tilfellet etter erobringen.

Han gir oss den samme beskrivelsen av soldater som flyktet, som de tre kildene jeg allerede har nevnt gir. Leonard gir, i motsetning til de andre et tall når det gjelder grekere som ble tatt til fange. I følge han var det så mange som 60.000 grekere som ble osmanske fanger.¹⁴⁶ Han forteller om kvinner som ble voldtatt og ungdommer som ble tvunget til å ta del i «avskyeligheter». Videre gir han et eksempel på en unggutt, som ikke enda hadde nådd «mandommen», som ble fanget for å tjene sultanens «nytelser».¹⁴⁷ Han forteller også om

---

¹⁴¹ Barbaro 1969: 70

¹⁴² Tedaldi, Giacomo oversatt i Melville Jones, *The siege of Constantiople: seven contemporary accounts* 1972: 8

¹⁴³ Leonard av Chios, *The history of the loss and captivity of the city of Constantinople*, oversatt i Melville Jones, *The siege of Constantinople: seven contemporary accounts* 1972: 12

¹⁴⁴ Leonard av Chios 1972: 13

¹⁴⁵ Leonard av Chios 1972: 13

¹⁴⁶ Leonard av Chios 1972: 39

¹⁴⁷ Leonard av Chios 1972: 40

greske fanger som ble tatt med tilbake til osmanenes hjemland.¹⁴⁸ Avslutningsvis sier han at de som en gang var fri, er nå slaver.¹⁴⁹

Lanocius Chalcocondykas sin beretning samsvarer med de tre foregående. Her får vi også beskrevet at soldatene forlot postene sine og flyktet. Han forteller at mange av grekerne som forsøkte å flykte via sjøveien druknet¹⁵⁰. Når det gjelder de som ble igjen i byen, skal disse ha blitt drept eller blitt tatt som fanger og slaver. I følge Chalcocondykas lot mange av keiserens tjenestemenn seg drepe med vilje, fordi de ikke ville se landet deres bli gjort om til et slaveri.¹⁵¹ Han forteller også om grekere som fortsatt var fri, som forsøkte å befri venner og familie, men som alle endte opp med å bli drept.¹⁵² Sultanen skal visst, i følge denne beretningen, ha satt fri noen grekere, men de skal senere ha blitt drept likevel.¹⁵³ Slik var skjebnen til grekerne i Konstantinopel skriver Chalcocondykas.¹⁵⁴

At mange grekere flyktet når de innså at byens fall var et faktum, er det klar enighet om når man går gjennom kildene. Cristofor Riccherio skriver også om dette, i tillegg forteller han at tyrkerne drepte alle som gjorde motstand, de overfalt flere og svake og gamle ble lurt inn i slaveri. Unge menn og kvinner ble bundet sammen. Tyrkerne skal, i følge Riccherio, ha kranget om hvem som skulle eie de peneste jentene.¹⁵⁵ Etter at erobringen var et faktum, fortsatte tyrkerne med å sette grekerne inn i slaveriet. Riccherio er den første av de fem kildene som så langt har blitt gjennomgått i dette kapittelet som nevner at de kristne hadde mulighet til å kjøpe seg fri fra slaveriet¹⁵⁶.

Zorzi Dolfin har skrevet en beretning basert på hva andre kilder sa om hva som skjedde, og i denne beretningen er det lite som blir sagt om de kristne. Det eneste som finnes interessant er når han hevder at Mehmed skal ha sagt at religionen til grekerne var utryddet¹⁵⁷.

---

¹⁴⁸ Leonard av Chios 1972: 40

¹⁴⁹ Leonard av Chios 1972: 41

¹⁵⁰ Chalcocondylas, Laonicus, *Turkish History Book VIII, 201-214* oversatt i Melville Jones, *The siege of Constantiople: seven contemporary accounts* 1972: 51

¹⁵¹ Chalcocondylas 1972: 51

¹⁵² Chalcocondylas 1972: 53

¹⁵³ Chalcocondylas 1972: 54

¹⁵⁴ Chalcocondylas 1972: 54

¹⁵⁵ Riccherio, Cristoforo, *The capture of Constantinople in the year 1453 on the twenty-ninth day of May* oversatt i Melville Jones, *The siege of Constantinople: seven contemporary accounts* 1972: 123

¹⁵⁶ Riccherio 1972: 124

¹⁵⁷ Dolfin, Zorzi, *Cronaca* oversatt i Melville Jones, *The siege of Constantinople: seven contemporary accounts* 1972: 130

Angelo Giovanni Lomelino har en litt annen vinkling enn de forestående har. Han skriver i sitt brev til sin bror, at Mehmed fikk laget lister over eiendelene til handelsmennene og innbyggerne som hadde flyktet, slik at disse skulle få dette tilbake hvis de returnerte til byen.¹⁵⁸ Lomelino skal selv ha vært med på å sende brev til mange av de tidligere innbyggerne om at det var trygt å komme tilbake til byen.¹⁵⁹ Han skriver også om en avtale som ble inngått med Mehmed, som gikk ut på at de kristne innbyggerne kunne utpeke en offisiell tjenestemann som skulle administrere rettferdighet mellom dem.¹⁶⁰ Lomelino skriver at han selv fungerte som en slik administrator. Han forteller også at sultanen ikke foreslo noen skatter, bortsett fra manntallsskatt.¹⁶¹ Lomelino sin er med andre ord den første av de beretningene som er gått gjennom så langt som nevner hva som faktisk skjedde etter at osmanene tok over makten. Det er dog viktig å påpeke at Lomelino skriver om sine egne folk, altså italienere i Galata. Uavhengig av dette er det naturlig å anta at det som gjaldt for denne befolkningsgruppen også gjaldt for de andre, som de greske og jødiske innbyggerne i selve byen.

George Sphrantzes forteller, i motsetning til de andre kildene, mye om hva som skjer i årene etter erobringen, men problemet med denne informasjonen er at han selv flyktet fra Konstantinopel etter å ha blitt satt fri av osmanene. Han forteller ikke noe om andre innbyggere. Han forteller kun sin egen historie og gir en beskrivelse av hva som hendte med han selv. Han ble tatt til fange og gjort til slave, før han ble kjøpt fri i september.¹⁶² Konen og barna satt i besittelse hos noen eldre tyrkere, før de hadde blitt solgt videre. Han forteller at barna så ble solgt til sultanen.¹⁶³ Ut i fra hva de andre kildene har fortalt om barn som ble solgt til sultanen, kan det være trygt å si at disse ble en del av sultanens harem.

Doukas gir en detaljert beskrivelse og forteller at tyrkerne slaktet to tusen soldater. Doukas hevder at tyrkerne trodde det befant seg femti tusen soldater innenfor murene, mens det i realiteten kun var åtte tusen. Noen tyrkere hadde sagt til Doukas i ettertid at hvis de hadde visst at det var så få ville de ikke ha drept noen, men solgt alle sammen.¹⁶⁴ Han forteller at innbyggerne søkte ly i Hagia Sophia. På veien mot den store kirken skal tyrkerne ha slaktet de

---

¹⁵⁸ Lomellino, Angelo G. *ex-Podestà of Pera, to his brother* oversatt i Melville Jones *The siege of Constantiople: seven contemporary accounts* 1972: 133

¹⁵⁹ Lomellino 1972: 133

¹⁶⁰ Lomellino 1972: 134

¹⁶¹ Lomellino 1972 :134

¹⁶² Sphrantzes 1980: 70

¹⁶³ Sphrantzes 1980: 70

¹⁶⁴ Doukas *Decline and fall of Byzantium to The Ottoman Turks* oversatt av Magoulias 1975: 224-225

som gjorde motstand og tatt mange fanger. I følge Doukas sin fremstilling var det ingen i kirken som gjorde noe motstand da tyrkerne stormet den, og det var ingen som nektet å overgi seg.¹⁶⁵ Han forteller også om soldatene som forlot postene sine og flyktet.¹⁶⁶ Flere av innbyggerne skal i følge Doukas ha blitt ført om bord i skip. Mange av disse skal ha vært tjenestemenn som jobbet for keiseren. Da Mehmed fant ut av dette skal han ha kjøpt dem fri.¹⁶⁷ Samtidig forteller Doukas om mange tjenestemenn som ble henrettet etter at kampene hadde gitt seg.

Når skipene med tyrkiske soldater fikk lov til å reise fra Konstantinopel, var de ifølge Doukas sin beretning, fylt med greske fanger. Doukas bekrefter også det som Lomelino hevder; at Mehmed laget lister over eiendeler til de som hadde rømt. I følge Doukas fikk de tre måneder på seg til å reise tilbake, før sultanen selv tok eiendelene.¹⁶⁸ Doukas bidrar også med interessant informasjon om greske familier som bodde utenfor selve byen, altså i de vestlige og østlige provinsene. Han hevder at sultanen krevde at disse familiene flyttet inn i byen, hvis ikke ville de bli straffet med døden.¹⁶⁹

I den anonyme greske krøniken blir man også informert om flere grekere som flyktet både før og etter at slaget var i gang.¹⁷⁰ Forfatteren av denne krøniken påpeker at det faktisk var svært mange som fikk panikk og flyktet. Noe som også bidro til at antallet grekere var svært lavt etter hvert. De skal ha lett etter forskjellige utveier når tyrkerne hadde kommet seg inn i byen. Forfatteren gir samme informasjonen som de andre kildene; de som gjorde motstand ble drept og andre ble tatt som slaver.¹⁷¹ I følge denne krøniken skal de gamle og svake ha blitt drept. Og de seksti tusen som de hadde tatt til fange skal ha blitt fordelt mellom troppene. Troppene skal da ha tatt dem med seg østover, og de kom aldri tilbake.¹⁷² Videre forteller forfatteren om adelsmenn som ble tatt som fanger, men senere kjøpt fri.¹⁷³ Da denne krøniken kun fokuserer på erobringer Mehmed gjorde, blir det sagt lite om hva som skjedde videre med de kristne innbyggerne. Han nevner derimot at når Mehmed døde, skal janistjarene ha reist til Konstantinopel og plyndret de kristne og de jødiske innbyggerne. Han nevner heller ikke noe om innbyggerne når han begynner å fortelle om Bayezid, som ble sultan etter Mehmeds død.

---

¹⁶⁵ Doukas 1975: 227

¹⁶⁶ Doukas 1975: 229

¹⁶⁷ Doukas 1975: 235

¹⁶⁸ Doukas 1975: 240

¹⁶⁹ Doukas 1975: 241

¹⁷⁰ Phillipides 1990: 70

¹⁷¹ Phillipides 1990: 71

¹⁷² Phillipides 1990: 71

¹⁷³ Phillipides 1990: 72

Det som er spesielt med denne kilden er at den er skrevet tidlig på 1600-tallet og sympatiserer i stor grad med de lavere klassene i byen, men gir absolutt ingen informasjon om hva som skjedde med grekerne i Konstantinopel i årene etter erobringen. Samtidig får man et inntrykk av at det var den greske adelen som var skyld i det som skjedde, ikke osmanene. Han nevner heller aldri den greske patriarken i byen.

Den tyrkiske skribenten Tursun forteller oss lite om hva som skjedde med de kristne innbyggerne. Dette er på grunn av at han stod på den andre siden i kampen og ytrer derfor osmanenes perspektiver. Han nevner bare veldig kort at noen forsøkte å flykte, men at disse ble hindret. Han bidrar også med en setning der han sier at hæren klarte å drepe eller ta til fange de fleste av dem.¹⁷⁴

Grunnen til at jeg i dette kapitlet har gått gjennom kildene på denne måten er for å kunne si noe om hvordan tilstandene var i byen rett etter erobringen. Og man ser at det er stor enighet i kildene om at de fleste kristne innbyggerne ble drept, fanget eller sendt ut av byen. Hva dette forteller oss, er at det må ha tatt litt tid før de kristne fikk etablere seg i egne områder og administrere seg selv. Samtidig vet man at dette skal ha skjedd under Mehmeds regjeringstid. Det interessante når det gjelder nettopp dette er at det er kun én av de mange beretningene jeg har gått gjennom som nevner noe som kan ligne på denne ordningen, nemlig Lomelino. Samtidig nevner Doukas at de kristne i provinsene ble tvunget til å etablere seg innenfor bymurene.

Det er visse ting i kildene som er veldig motstridende. Spesielt i tilfellet hvor Doukas hevder at absolutt alle de seksti tusen innbyggerne ble sendt ut av byen og at de aldri kom tilbake. Dette må være en svært overdrevet påstand som er vanskelig, hvis man tar hensyn til de andre beretningene, å ta seriøst. Man får jo blant annet, via kildene, vite at mange ble tatt i fangenskap, men at de senere hadde en mulighet til å kjøpe seg fri. Man får også et inntrykk av at Mehmed ville ha store deler av innbyggerne i byen. Dette kan underbygges ved å vise til at de som flyktet ble tilbudt eiendelene sine tilbake, hvis de returnerte til byen. For Mehmed må det helt klart ha vært en fordel å la innbyggerne bli i byen. Spesielt da med tanke på utviklingen og veksten av handelen i området. Samtidig var det ikke lønnsomt å ha fiender. Kildene svikter veldig når det gjelder objektivitet. Det som hendte var en tragedie for de kristne innbyggerne, noe som måtte skildres for ettertiden. Ikke minst måtte det skildres, slik at vesten som hadde sviktet dem, skulle få vite hva deres mangel på handlinger hadde ført til.

---

¹⁷⁴ Inalcik & Murphey 1978: 36-37

Det er klart da at hatet mot osmanene og vesten ligger til grunn for disse beretningene, hvis man leser litt mellom linjene.

Det er svært viktig å være klar over forskjellene i kildene, like viktig er det å være bevisst på likhetene. På denne måten, ved å sammenligne dem, er det lettere å si noe om hva som faktisk er troverdig eller ikke. Alle kildene, med tanke på når de har blitt nedskrevet er troverdige i stor grad, men det er når man sammenligner dem at man kan luke ut små detaljer som rett og slett må være feilinformasjon, på grunn av mangel på objektivitet hos skribenten.

Sosiale endringer

Etter erobringen skjer det mange endringer i byen. Her påpeker jeg noen av disse endringene og ser på hvordan disse påvirket den kristne befolkningen på det sosiale planet.

Det at Konstantinopel gikk gjennom en rask endring, og at styret ble skiftet ut, bidro også til at det kom nye lovverk på kort tid. Ut i fra en analyse av de to ulike lovverkene som gjør seg gjeldende i denne perioden er det lett å se forskjeller. Spesielt når det gjelder familieinstitusjonen. Under den greske lovgivningen har vi sett at skilsmisse var forbudt, med mindre en av partene ville gå inn i klostervesenet. Slik var det ikke i det osmanske lovverket. I Kapittel 3 har jeg allerede foretatt en sammenligning av lovverkene, så her vil konsekvensene av forskjellene diskuteres. En av de største endringene som skjedde var at de kristne innbyggerne nå fikk tilgang til et helt annet lovverk enn hva de var vant med. Kristne og jøder hadde full tillatelse til å ta i bruk den osmanske domstolen. Dette førte til at mange kristne menn tok i bruk Sharia for å kunne skille seg¹⁷⁵. Naturlig nok var det også kristne kvinner som gjorde dette, men det er viktig å huske på at selv om skilsmisse var lovlig i det osmanske lovverket, så krevde det mer av kvinner enn av mennene. Overgangen til et annet lovverk hadde derfor mye å si for den kristne familieinstitusjonen. Hvor mange kristne som tok i bruk den osmanske domstolen er vanskelig å si noe konkret om, men det kan tyde på at det var hyppig brukt. Da kristne valgte å ta i bruk islamsk lovgivning og sakene gikk til domstolen, ble de alltid identifisert som kristne. Normen var dermed at det var muslimer som brukte domstolen, så når kristne tok denne i bruk, var dette nødvendig å skrive ned, fordi det gikk utenfor det som var normalt¹⁷⁶. Hvis de kristne som gikk til domstolen hadde navn som også var regelmessig brukt av muslimer, så gjorde domstolen endringer i navnet når de skrev dette ned i rettsdokumentene. Dette kunne eksempelvis være ved å endre Yusuf til Yasif.

---

¹⁷⁵ Masters 2001: 31

¹⁷⁶ Masters 2001: 32

Dette ble gjort for å vise at det var ikke-muslimer det gjaldt¹⁷⁷. Når Masters skriver om dette i sin fremstilling gjelder dette rettsdokumenter fra Syria, men det kan argumenteres for at dette også gjaldt for Konstantinopel. Det er klart at det fantes forskjeller, den største forskjellen var at sentraladministrasjonen til riket befant seg i Konstantinopel, men uavhengig av dette kan det antas at det grunnleggende systemet for behandling av ikke-muslimer var likt i store deler av Det osmanske riket. Det er klart at tilfellet med Konstantinopel er spesielt og at systemet ikke fungerte i starten, men etter hvert som ting hadde etablert seg skikkelig i byen kan det antas at det i all hovedsak fungerte på samme måte. Vitnesbyrd av en kristen var tillatt så fremt denne personen avga en passende ed, som regel da på bibelen. Utseende til kristne menn ble også ofte dokumentert, dette skulle fungere som en identitetssjekk. Dette ble aldri gjort med muslimer¹⁷⁸. Hvis kristne gikk til sak sammen med muslimer, ble alltid muslimenes navn listet opp først. Alle disse faktorene bidrar til et inntrykk om at de kristne ble diskriminert med vilje i den osmanske domstolen. Dette førte likevel ikke til at domstolen ble mindre brukt av de kristne.

Det var åpenbart ikke bare lovverkene som bidro til en endring i det sosiale livet til de kristne innbyggerne. Etter erobringen kom det til et helt nytt folk og en helt ny kultur til byen, noe de kristne innbyggerne ikke var vant til å forholde seg til. Innbyggertallet steg og de kristne ble, etter tusen år som majoritet i byen, en minoritet som egentlig ikke hadde mye å stille opp med og helst skulle holde seg for seg selv når det gjaldt utøvelse av religion¹⁷⁹. Konstantinopel hadde alltid vært stor når det gjaldt handel, og nå måtte de kristne drive sin handel på egne områder. Mange av de kristne innbyggerne reiste fra byen og etablerte seg i andre områder. Den største sosiale endringen for den kristne befolkningen var å måtte holde seg innenfor egne områder når det gjaldt religionsutøvelse, styresett og handel. Det var også en stor sosial endring at de kristne måtte forholde seg til de andre gruppene eller milletene på den måten som den osmanske administrasjonen krevde.

Milletene

I følge islamsk tro var både kristne og jøder «folk av boken». Religionene deres ble ikke sett på som feil, men ufullstendige. På grunn av dette skulle de få lov til å dyrke sin religion i frihet. Også når det gjaldt lovgivning ble det opprettet alternativer til mennesker med annen religiøs bakgrunn. Begrepet millet betyr et religiøst definert folk. I Koranen referer det til et

---

¹⁷⁷ Masters 2001: 32

¹⁷⁸ Masters 2001: 33

¹⁷⁹ Kommer tilbake til dette under punktet om milletene.

før-islamisk samfunn; *millet Ibrahim*. *Millet Ibrahim* betyr «Abrahams folk». Encyclopaedia of Islam gir begrepet tre forskjellige definisjoner; det kan enten indikere en religion, det kan være et religiøst samfunn eller det kan dreie seg om en nasjon. I denne avhandlingen vil fokuset ligge på den definisjonen som tilsier et religiøst samfunn. At begrepet begynte å omhandle andre religiøse grupper enn muslimene innad i Det osmanske riket skjedde iløpet av 1800-tallet.¹⁸⁰ Selv om begrepet kanskje ikke ble brukt om disse gruppene før den tid, vil det brukes i det videre. Før 1800-tallet skal begrepet kun ha blitt brukt om andre religiøse grupper utenfor Det osmanske riket. I forskningslitteraturen som omhandler milleter finnes det nettopp en diskusjon rundt når dette systemet faktisk oppstod og hva en millet skal defineres som. Begrepet ble brukt i Koranen, og sultaner som skrev brev til statsledere i Vest-Europa omtaler mottaker som «stoltheten av den kristne milleten», den utvalgte av de bærede blant den kristne milleten».¹⁸¹ Disse eksemplene kan tyde på, som Encyclopaedia of Islam har skrevet, at «millet» ikke bare gjaldt kristne og jødiske innbyggere i det osmanske riket, men også utenlandske kristne. Osmanske tjenestemenn, altså de som satt i statsledelsen, skal ikke ha brukt begrepet millet om osmanske kristne og jøder, men kun om kristne og jøder som var utenfor riket¹⁸². Det er altså forskjeller når man bruker begrepet millet, og dette skal man være klar over før man begir seg inn på en diskusjon rundt dette. Braude hevder at begrepet ikke ble brukt om religiøse grupper innad i det osmanske riket før på 1800-tallet.¹⁸³ Selv om denne debatten eksisterer, velger jeg å bruke begrepet om kristne og jødiske grupperinger innad i riket, i Konstantinopel, i perioden 1453 – 1550.

Dette systemet hadde en lang tradisjon i større byer i det osmanske riket. I praksis gikk det ut på at andre religiøse grupper hadde frihet til å skape sine egne rettssystemer og kontrollere sine egne lover, noe som igjen bunner i religionsfriheten. Det må dog påpekes at hvis det gjaldt saker som en eller flere muslimer var en del av, kunne ikke dette systemet brukes, da var det sharia eller kanun som gjaldt. Da dette ble brukt i de store byene, var det da naturlig at dette også ble tatt i bruk i Konstantinopel. Eksempelvis ble de kristne som tidligere hadde vært en majoritet i Konstantinopel nå plassert i egne områder, i det som ble sett på den gresk ortodokse milleten. Mehmed tillot det armenske patriarkatet å etablere seg i Konstantinopel, noe som også underbygger påstanden om at kristne stort sett fikk styre seg selv, så lenge det ikke på noen måte gikk negativt utover Islam eller muslimene. Milletsystemet er et eksempel

---

¹⁸⁰ Ursinus, M.O.H, *Millet* i Encyclopaedia of Islam, andre utgave 1954-2005 (heretter EI2)

¹⁸¹ Braude 1982: 70

¹⁸² Braude 1982: 71

¹⁸³ Braude 1982: 72

på muslimenes toleranse ovenfor andre religioner, i teorien. Det fantes likevel områder kristne og jøder måtte holde seg unna, dette for å unngå å bli trakassert eller angrepet. Men sultanen var tolerant i forhold til å la dem være selvstyrt i forhold til lovverk og religion. De ble på denne måten gitt en viss grad for intern politisk-selvstyret av de osmanske autoritetene. Det finnes en diskusjon rundt hvorvidt det var sultanen eller de kristne selv som valgte ut lederne av milletene. Slik som jeg ser det, ser det ut som om dette var en oppgave for sultanen, på grunn av at denne autoriteten skulle svare til hans krav. Det kan også godt være at de kristne kunne velge ut autoritetene selv, men at det uansett måtte godkjennes av den osmanske administrasjonen. Milletene måtte svare til og støtte seg på den osmanske ledelsen. Grunnen til at kristne og jøder møtte lite sosial toleranse i Konstantinopel var av hendelsen som førte til at disse tre religionsgruppene skulle leve sammen. I andre områder i det osmanske riket hadde kristne, jøder og muslimer levd side om side i flerfoldige år. Det var derfor i andre områder større toleranse for hverandre, for de var vant til hverandres kultur og religionsutøvelse. De kristne i Konstantinopel hadde aldri levd side om side med muslimer. Før fallet fantes det ikke muslimer i byen, og de kristne var ikke kjent med den tyrkiske kulturen og religionen.

Muslimene delte ikke-muslimer inn i ulike grupper, disse bestod av innbyggere i Det osmanske riket, midlertidige beskyttede beboere i muslimske områder og fiender. Etter at en ikke-muslim ble definert på denne måten fikk de sin lovfestede status. Når det gjaldt status stod de alltid under muslimske menn.¹⁸⁴ Ikke-muslimer hadde heller ikke de samme rettighetene rettslig sett som det muslimene hadde, men samtidig skulle de ha samme status som muslimene når det gjaldt rett til eiendom og livet.¹⁸⁵ For at ikke-muslimene skulle kunne nyte denne friheten krevdes det at de betalte manntallsskatt. Hanafi-juristene har beskrevet dette som en straff for at de ikke aksepterte Islam, og som et symbol på underkastelse.¹⁸⁶

Denne toleransen ovenfor disse to andre religionsgruppene ved å la dem få ha sitt eget styresett og utøve sin egen religion, var ikke ubetydelig for veksten til det osmanske riket. Dette var ikke første gangen at osmanene hadde erobret områder hvor befolkningen bestod av andre religiøse grupper. Ved å kontrollere dem på denne måten, var det mindre sjanse for at noen ville gå i mot den osmanske ledelsen og forsøke å vinne tilbake land og byer. Ved å la kristne og jøder få gjøre som de selv ønsket i egne områder unnlot osmanene at det utbrøt opprør og riket kunne fortsette sin ekspansjon.

---

¹⁸⁴ Imber 1997: 31

¹⁸⁵ Imber 1997: 32

¹⁸⁶ Imber 1997: 69

Det armenske patriarkatet har blitt sett på som selve starten av milletsystemet i Konstantinopel, men dette kan diskuteres da den gresk ortodokse kirke også ble sett på som den første milleten. Og med tanke på at grekerne allerede var i byen, mens armenere kom senere, er det dette som virker som det rimelige svaret på hva som var den første milleten. Det finnes problemer med å gå inn på diskusjonen om hva som faktisk var den første milleten. Når det kommer til Konstantinopel og milleter som blir etablert der, så er det naturlig å påstå at disse var de første. Men når det gjelder områder utenfor Konstantinopel er det vanskelig å si noe om hva som var den første. Mens det er noen på den ene siden som mener at milletene oppstod i Konstantinopel, er det andre som hevder at dette var en praksis som hadde eksistert lenge før den tid¹⁸⁷.

Det som var spesielt med milletene i Konstantinopel i motsetning til andre områder i det osmanske riket i senere tid, var at selve språket var spredt. Armenerne snakket armensk, Den gresk ortodokse milleten snakket gresk eller slavisk og jødene snakket spansk-jødisk eller gresk. Den osmanske befolkningen snakket tyrkisk.¹⁸⁸ I andre områder var det vanlig at befolkningen delte samme språk. At alle de forskjellige gruppene i Konstantinopel brukte forskjellige språk bidro til en viss språkbarriere som kan være verdt å diskutere.

Kort tid etter erobringen av Konstantinopel, re-etablerte Mehmed det Ortodokse Patriarkatet i byen. Munken Georgios Scholarios, som tok navnet Gennadios 2 ble utnevnt til patriark¹⁸⁹. Den armenske kirke fikk også et patriarkat. Jeg kommer tilbake til begge senere i kapitlet.

Den gresk-ortodokse kirke i Konstantinopel:

Den gresk-ortodokse kirke hadde alltid hatt sitt hovedsete i Konstantinopel fra dets begynnelse på 300-tallet. Når jeg snakker om grekere i Konstantinopel, var det under dette de hørte til. Den ortodokse kristendommen hadde vært den gjeldende i alle år i Konstantinopel, dette bidro blant annet til konflikter med den katolske kirken i vest, som vi har sett tidligere. Før osmanene kom var dette hovedreligionen i byen. Det ortodokse patriarkatet ble etter erobringen gjort om til en millet. Der var det patriarken som fungerte som lederen av alle grekerne innad i denne milleten. Patriarkatet måtte svare til sultanen, men stort sett fikk de styre seg selv. Patriarken ble også leder for alle ortodokse i resten av Det osmanske riket. I følge Islamforskeren Haim Gerber, anså osmanene alle de kristne innbyggerne, bortsett fra

---

¹⁸⁷ Braude 1982: 91

¹⁸⁸ Masters 2001: 65

¹⁸⁹ Fleet 2013: 322

Armenerne, i Konstantinopel som medlemmer av den greske milleten.¹⁹⁰ Grekerne som tidligere hadde vært styrt av keiseren, ble etter erobringen styrt av patriarkaten, altså en religiøs leder. Dette bidro nok til endringer i visse lover og regler. Man kan anta at lover ble strengere og mer konservative, selv om lovene før erobringen også var nokså konservative. Det gresk-ortodokse patriarkatet har fortsatt den dag i dag, sitt hovedsete i Istanbul.

Det armenske patriarkatet i Konstantinopel:

Når det gjelder opprettelsen av det armenske patriarkatet i Konstantinopel finnes det noen uenigheter om hvordan dette faktisk skjedde. I «History of Armenia» som ble publisert i 1784-1786 blir det hevdet at Mehmed reiste til Brusa¹⁹¹ før erobringen av Konstantinopel. Og han skal ha vært vennlig innstilt mot den armenske befolkningen/milleten. I følge denne boken skal Mehmed ha lovet biskop Yovakim lederskapet over de armenske innbyggerne i Konstantinopel etter at han hadde erobret byen.¹⁹² Senere skal Mehmed ha reist tilbake til Brusa, og skal da ha husket løftet han ga. Deretter tok han med seg biskopen og et antall eminente armenske familier tilbake til Konstantinopel¹⁹³. Man kan stille spørsmål ved troverdigheten til denne påstanden. Når man undersøker primærkildene fra denne tiden, da spesielt biografien om Mehmed av tyrkeren Tursun og biografien i den anonyme greske krøniken, står det ingenting der om at Mehmed skal ha foretatt seg to slike reiser til Brusa. Hvis Mehmed da tok med seg tilbake en biskop og mange familier vil det være naturlig at dette blir inkludert i en biografi hvor det står skrevet om store deler av reisene Mehmed foretok seg i etterkant av erobringen av Konstantinopel.

Uavhengig av hvordan det armenske patriarkatet i Konstantinopel oppstod, så er det viktig å inkludere dette. Ved å inkludere dette, viser man at det fantes flere forskjellige typer kristendom i Konstantinopel etter erobringen. Før tyrkerne inntok byen, hadde ikke det armenske patriarkatet fått tillatelse til å etablere seg i Konstantinopel. Keiseren hadde ikke tillatt dette.

Det armenske patriarkatet i Konstantinopel var et universelt patriarkat for alle armenere i det osmanske riket, som naturlig nok vokste i takt med rikets ekspansjon.¹⁹⁴ Det blir lite nevnt i kilder fra den tiden, og hvis det blir nevnt gis det ingen informasjon om at det fungerte som en

---

¹⁹⁰ Gerber, Haim, *State and Society in The Ottoman Empire* 2010: VI 118

¹⁹¹ Vanligvis kjent som Bursa. Brusa er det historiske navnet. På gresk Prusa. Brusa var tidligere hovedstad i det Osmanske riket.

¹⁹² Braude 1982: 89

¹⁹³ Braude 1982: 89

¹⁹⁴ Braude 1982: 90

høyere autoritet.¹⁹⁵ Det finnes også lite informasjon om pliktene og rettighetene til de første patriarkene av Konstantinopel.¹⁹⁶ Men som andre religiøse grupperinger, er det sikkert å si at patriarkatet også måtte betale skatter og forholde seg til sultanen.

Selv om det stilles tvil til hvordan patriarkatet faktisk ble opprettet i Konstantinopel, var den vanlige oppfatningen at Yovakim ble tildelt dette av Mehmed, og på grunn av dette hadde Yovakim stor legitimitet som patriark. Dette bidro til at det var lett å få armenere i områder og byer utenfor Konstantinopel inn under hans kontroll. Dette førte til at patriarkatet ekspanderte og søkte mer makt.

Det armenske patriarkatet vokste seg stort, på grunn av hjelp fra osmanene. Og det viste seg at patriarkatet skulle vare lengre enn det selve riket skulle. Det som er spesielt med det armenske patriarkatet er at det fortsatt eksisterer og fortsatt har hovedsete i Istanbul. Patriarken som sitter i Istanbul har likevel kun ansvar for armenske innbyggere i Tyrkia.

Den jødiske befolkningen

Den jødiske befolkningen i Konstantinopel hadde alltid vært en minoritet, men det er likevel interessant å se på hvilke endringer overgangen førte til for dem. Hvordan endret forholdet mellom de kristne og jødiske innbyggerne seg?

Den jødiske befolkningen i det østromerske riket

I det østromerske riket var toleransen ovenfor jødene lite eksisterende fra starten av. I begynnelsen havnet de i skyggen av kristningen av riket, en kristning som ble gjennomført for å skape en front mot den muslimske fienden¹⁹⁷. Keiserne skal i utgangspunktet ha vært lite tolerante overfor denne gruppen, og noen av de første keiserne i riket skal ha forbydd denne religionen. Jødene opplevde derfor forfølgelse og noen ble tvunget til å konvertere til kristendom.¹⁹⁸

Historien til jødene i det østromerske riket er svært variert og toleransen ovenfor denne minoriteten i en kristen stat var ikke alltid tilstedeværende. I følge Starr var det forbudt å være jøde i en periode i løpet av 600-700 – tallet.¹⁹⁹ Jødene hadde alltid vært en del av befolkningen i riket helt fra dets opprinnelse på 300-tallet. Jeg vil ikke gå så langt tilbake i tid,

---

¹⁹⁵ Braude 1982: 92

¹⁹⁶ Braude 1982: 92

¹⁹⁷ Starr, Joshua, *The Jews in the Byzantine Empire* 1939: 1

¹⁹⁸ Starr 1939: 1

¹⁹⁹ Starr 1939: 1

og jeg vil stort sett fokusere på hovedtrekkene i utviklingen av holdningene mot jødene som minoritet. Jødene var stadig i mindretall, og de kristnes kamp mot fiendene utenfor riket førte til at de kom i skyggen av at det var kristendommen som var det viktigste i å bekjempe fienden. På grunn av at Konstantinopel stadig var under press fra fiender utenfra mener Starr at jødene kan ha fått leve i fred i perioder hvor presset var størst. Dette er en svært naturlig påstand med tanke på at fokuset lå en annen plass enn på forfølgelsen og trakkaseringen av jødene. Videre hevder Starr at i noen perioder ble jødene ekskludert fra visse områder i byen, noe som skal ha vært mest utbredt på 600-tallet.²⁰⁰ På grunn av at jødene var utsatt for forfølgelse er det naturlig å anta at noen av dem valgte å konvertere til kristendom for å få en høyere sosial rang, og for å bli latt i fred. Starr hevder i sin fremstilling av konverteringen ikke alltid var frivillig.

Jøder skal også normalt sett måtte betale en spesiell skatt. I følge Starr skal dette ha blitt diskutert mye og det er stor uenighet rundt dette punktet. Diskusjonen går stort sett ut på om det var fast skatt, eller om det var skatt etter behov. Starr mener selv at denne skatten var fast og regelmessig.²⁰¹ Om jødene skulle betale skatt eller ikke, var noe som ser ut til å ha vært svært variert og avhengig av hvem som var keiser i riket. Å slippe å betale denne skatten kan også ha vært en grunn til at noen jøder valgte å konvertere. Starr argumenterer godt for at skatten var regelmessig og ikke bare ved behov. Derfor er hans versjon svært troverdig, og det kan derfor antas at jødene betalte fast skatt, men at dette kunne endre seg etter hvem som var keiser. Når det gjelder Konstantinopel spesielt, viser Starr til en kilde som skildrer at jødene betalte en årlig skatt i form av gull og silke.²⁰² På 400-tallet var riket preget av økonomisk nedgangstid, noe som førte til at alle innbyggerne måtte bidra med å betale skatt, ikke bare jødene.

Når det gjelder jødernes status var alt dette lovfestet i det Justinianske lovverket. Å ansette jøder i den statlige administrasjonen gikk faktisk i mot loven. I følge Starr fikk jødene heller ikke eie eller selge kristne slaver i riket. Jødene hadde ikke like rettigheter som de kristne i lovverket. Starr nevner et eksempel som gjelder tyveri; hvis en kristen anmeldte en tyv fikk han tre eller fire ganger summen som ble tatt fra han. En jøde fikk kun det dobbelte. Hvis en jøde vitnet mot en kristen, var dette i utgangspunktet ikke gjeldende, men i løpet av 800-tallet ble det dannet en ed, hvor jødene måtte sverge på toraen at de fortalte sannheten. På 1000-

---

²⁰⁰ Starr 1939: 9

²⁰¹ Starr 1939: 12

²⁰² Starr 1939: 17

tallet hevder Starr at saker som omhandlet jøder i Konstantinopel måtte behandles av en offisiell tjenestemann fra deres egne områder i byen.²⁰³

Jøder var også kjent for å være dyktige leger, og det var gjerne vanlig for noen kristne å bruke en jødisk lege, men i noen perioder ble dette gjort ulovlig, som for eksempel på 600-700-tallet.²⁰⁴ Ekteskap mellom en jøde og en kristen var strengt forbudt, noe som enkelt kan forklares med jødernes sosiale status, og det faktum at det å være jøde og å utøve den jødiske religionen var sett på som kriminelt. Hvis jøder valgte å konvertere til kristendom, var ikke dette så rart, når det faktisk var forbudt å være jøde i noen perioder. Samtidig kan det antas at usikkerheten rundt hvilke tiltak den neste statslederen ville sette inn mot jødene preget dem. Jøder som valgte å konvertere var, i følge Starr, faktisk beskyttet av lovverket, for at de ikke skulle møte dårlig behandling fra andre jøder.²⁰⁵ Det at jødene var under restriksjoner viser oss at toleransen ovenfor dem var svært liten. At det fantes lover som sa noe om hvordan jødene skulle behandles sier noe om hvilket negativt syn de kristne i det østromerske riket hadde på dem. De var ikke tillatt i administrasjonen i byen, og når det gjaldt arbeid var det i perioder kun et fåtall yrker en jøde kunne påta seg. Starr snakker om at jødene på 1000-tallet bodde i et eget samfunn i Konstantinopel, men at dette senere ble brent ned til grunnen på grunn av konflikter. Dette samfunnet jødene bodde i befant seg ikke i selve hovedbyen, men på den andre siden av Det gyldne horn. Starr hevder at rike, jødiske handelsmenn kunne krysse det gyldne horn for å drive handel i byen.²⁰⁶ Han påpeker også at det på 1100-tallet var forbudt å selge silke til jøder.

Ifølge en primærkilde Starr refererer til hadde Konstantinopel det største jødiske samfunnet i det østromerske riket med ca. 2500 jøder. 2500 jøder i en by som hadde totalt 500.000 innbyggere.²⁰⁷ Om disse tallene er helt eksakte er vanskelig å si noe om, men de viser uansett til forholdet, og at jødene var i et enormt mindretall i byen. Når det gjelder det sosiale livet i byen, har vi allerede sett at jødene stadig måtte forholde seg til forfølgelse og trakkasering. Starr underbygger dette med å vise til at det finnes dokumenterte hendelser hvor jøder ble banket opp på åpen gate.

Starr avslutter sine undersøkelser av jødene i 1204, det samme året som det fjerde korstog kom og tok Konstantinopel. Selv om vi ikke har mye informasjon om jødene i riket etter

---

²⁰³ Starr 1939: 19-21

²⁰⁴ Starr 1939: 23

²⁰⁵ Starr 1939: 25

²⁰⁶ Starr 1939: 30

²⁰⁷ Starr 1939: 35

1204, kan det antas at jødene, på grunn av stadig forfølgelse fra 300-tallet, likevel fortsatte å bli sett på som en sosialt lavtstående gruppe frem til 1453. Starr påpeker at på grunn av at det jødiske samfunnet i Konstantinopel befant seg på den andre siden av det gyldne horn, og ikke i selve byen, bidro dette til at de unnslopp skjebnen so det fjerde korstog brakte med seg. Det kan antas at det Starr mener her, er at jødene slapp selve kampen om å beholde byen. De unnslopp nok likevel ikke forfølgelsen i årene som fulgte.

Den jødiske befolkningen i Det osmanske riket

Når man ser på de jødiske innbyggerne i Konstantinopel er det også lurt å se på jødene utenfor byen, i andre områder i Det osmanske riket, for å kunne si noe om hvordan toleransen ovenfor dem var og i hvilken grad de fikk styre seg selv. Grunnen til at jeg her velger å gå utenfor Konstantinopel er altså for å se hvordan jødene ble behandlet i riket, både før og etter 1453.

En viktig forskjell på hvordan jødene hadde det i det østromerske riket og i det osmanske riket er nettopp den at i det osmanske riket var jødene likestilt med de kristne og fikk styre seg selv på samme måte. Dette har jeg allerede forklart tidligere i avhandlingen, så jeg vil ikke gå detaljert inn igjen på det her. I Det osmanske riket kunne jødene jobbe side om side med både muslimer og kristne, og det fantes visse yrker som kun var forbeholdt jødene. Dette gjaldt spesielt lege- og gullsmedyrket.²⁰⁸ Det kan virke som om toleransen ovenfor jødene var tilstedeværende i Det osmanske riket; om ikke i praksis, så skulle det være det i teorien. Det samme gjaldt for de kristne. Det at osmanene tok over Konstantinopel må ha vært en positiv hendelse for jødene. Som jeg har vist til tidligere fikk ikke jødene alltid lov til å drive handel i Det østromerske riket, men når osmanene kom var handel et av de største satsningsområdene til Mehmed når det gjaldt å bygge en sterk hovedstad og et sterkt rike. På grunn av dette og det vi har sett tidligere, kan det antas at jødene ble oppfordret til å drive handel. I tillegg til at Mehmed ønsket at jødene skulle drive med handel åpnet han også opp for at flere skulle komme til byen. Dette ble en viktig faktor i de senere år for jødene, spesielt med tanke på den spanske inkvisisjonen, som kapittelet vil komme tilbake til. Det osmanske riket ble en trygg plass for jødene å bosette seg når de møtte forfølgelse fra andre steder.

Jødene ble på samme måte som de kristne plassert i et eget samfunnsområde i byen. Det fantes altså restriksjoner når det gjaldt hvor de kunne bosette seg. I motsetning til de kristne innbyggerne, tok ikke jødene i bruk den islamske domstolen i like stor grad. Jødene skal ha

---

²⁰⁸ Masters 2001: 33

vært mer konservative og holdt dermed fast ved sine tradisjoner.²⁰⁹ Jødene i Konstantinopel nøt etter 1453 en respekt de tidligere aldri hadde opplevd. Og på denne måten ble de kristnes behandling av dem endret. Etter at osmanene tok over måtte de kristne vise respekt for jødene. Dette skal faktisk ha vært lovfestet. Selv om jødene nå opplevde denne respekten er det naturlig å anta at de likevel opplevde trakassering, med tanke på at de heller ikke nå var den dominerende religiøse gruppen i byen. De var fortsatt en minoritet. Det er heller ikke garantert at jødene hadde respekt for muslimene eller de kristne. Men i teorien skulle gruppene vise gjensidig respekt for hverandre.

Det jødiske samfunnet i Konstantinopel gikk gjennom en stor vekst og utvikling i løpet av 1500-tallet. Grunnen til dette var at Bayezid, som nå var blitt sultan, tok i mot jødiske flyktninger som hadde blitt tvunget til å rømme fra Spania under Den spanske inkvisisjonen.

Hvis man skal se på hvilket forhold de kristne hadde til den jødiske befolkningen, før og etter 1453, er det lett å nevne de største forskjellene. I de kristnes syn var jødene en mindreverdig gruppe som det ikke fantes en toleranse ovenfor. I Det østromerske riket har vi sett at jødene stadig var offer for trakassering. De var svært begrenset når det gjaldt arbeid, lovverk og det sosiale livet. Når osmanene kom skjedde det er stor endring. De kristne innbyggerne ble nå i likhet med jødene en minoritet i byen. Og jødene hadde nå akkurat de samme rettighetene og den samme sosiale statusen som de kristne. I tillegg kan man se at de jødiske innbyggerne etter hvert ble flere enn de kristne. Det er interessant at overgang til et nytt styre kan ha så store betydninger, på to helt forskjellige måter for de ulike innbyggerne. For de kristne var dette uten tvil en negativ utvikling, de var nå en minoritet i det som hadde vært deres egen hovedstad i 1100 år. For jødene, som stadig hadde vært en minoritet, var denne utviklingen utelukkende positiv. Med osmanene fikk de flere rettigheter og ble likestilt med den folkegruppen som hadde trakassert dem siden 300-tallet. Når man ser på alle jødene som ble oppfordret til å komme til Østen etter inkvisisjonen i Spania, ser man at det jødiske samfunnet vokste seg sterkt. Under det østromerske styret ville det ikke vært aktuelt å ønske dem velkommen.

Rettighetene til de forskjellige gruppene

For så se på hvilke rettigheter de ulike milletene hadde kan man se på kildene, spesielt avtalen mellom Mehmed og den genovesiske befolkningen i Galata. Denne vil fungere som et

---

²⁰⁹ Masters 2001: 35

eksempel på hvordan de ulike grupperingene i Det osmanske riket hadde det, samtidig som denne avtalen vil bidra til å se på forskjeller på de ulike gruppene, ut ifra hvilke områder de befant seg i. I denne avtalen ser man hvilke rettigheter den genovesiske gruppen fikk av Mehmed etter erobringen. Det står skrevet at på grunn av at genoveserne hadde lagt seg under tyrkernes makt, skulle de også underlegge seg og adlyde de osmanske lovene og retningslinjene. Ved å gjøre dette skulle de få beholde sine eiendommer og deres barn og koner. Det står også at de skulle få drive med handel fritt i alle osmanske områder. De skulle slippe å betale skatt, bortsett fra manntallskatten, som var vanlig praksis i alle osmanske områder. Videre står det at de skulle få lov til å beholde sine egne lover og tradisjoner, og på denne måten beholde kirkene sine og holde gudstjenester, så lenge de ikke ringte med kirkeklokkene. I denne avtalen står det at osmanene ikke skulle gjøre kirkene om til moskeer og at de kristne ikke fikk lov til å bygge nye kirker. Punktet om at de skulle få beholde sine barn blir senere i avtalen understreket med at osmanene ikke kunne ta barna deres og sette dem inn i janitsjarhæren. Tyrkere skulle ikke befinne seg blant dem, med mindre dette var sosialt høytstående tyrkere, eller tyrkere som var sendt for å kontrollere og observere dem. Videre er administrasjonen i samfunnet nevnt, og i avtalen står det at de selv skulle velge ut en offisiell tjenestemann som skulle administrere samfunnet etter deres egne tradisjoner. Det står også at handelsmenn fra Italia skulle ha frihet til å komme og reise slik som de selv ville, så lenge de betalte skatter og toll slik som loven krevde.

Slike avtaler ble nok laget med de andre befolkningsgruppene i Konstantinopel, men det fantes helt klart forskjeller som er tydelige ut ifra hva denne avhandlingen allerede har gått gjennom. Når det gjaldt å underlegge seg den nye ledelsen og dens lover gjaldt dette helt klart alle grupperingene, det samme gjaldt skattene. Det å kunne ha egne områder og egne ledere var også vanlig praksis for andre grupper enn den genovesiske. Når det gjelder punktet om å beholde sine egne eiendommer og koner og barn, stiller dette seg litt annerledes innenfor byens murer, både for den kristne greske gruppen og for den jødiske. Som kildene har vist var ikke dette tilfellet i 1453, samme året som erobringen og samme året som denne avtalen ble nedskrevet. Innenfor byens murer ble eiendommer tatt og ødelagt. Barn og koner ble tatt som fanger og i noen tilfeller, som kildene påpeker, sendt ut av byen. Dette førte til at familier ble splittet. Innenfor murene fikk heller ikke kirkene stå i fred og mange av dem ble gjort om til moskeer. Dette var selvsagt nødvendig etter erobringen, men i punktet som omhandler synlige endringer i denne avhandlingen vises det til at kirker ble omgjort til moskeer også mange år etter 1453. Til tross for dette var nok retten til å utøve sin egen religion noe som også gjaldt

innenfor byens murer. Selv om jeg her velger å bruke beskrivelsene «innenfor og utenfor murene» er det viktig å understreke at det var selve erobringen som var den store forskjellen på hvordan avtaler ble gjort med de ulike gruppene. Å utøve sin egen religion var fullt tillatt, så lenge det ikke gikk på bekostning av den muslimske befolkningen, noe kirkeklokker som nevnt i denne avtalen ville gjøre. At Mehmed åpnet opp for at handelsmenn fra Genova skulle få komme fritt til byen understreker dette hele poenget med at handelen ble en av de største satsningsområdene til byen. Ved å gjøre dette ble handelen mer utbredt. Denne avhandlingen har tidligere pekt på at dette også var noe som ble gjeldende for den jødiske befolkningen og for jøder utenfor byen og riket. Det derfor er naturlig å anta at denne åpenheten også gjaldt for grekere som befant seg utenfor, men det er uvisst hvor mange som benyttet seg av denne muligheten. At avtalen stadfester at den genovesiske befolkningen på Galata ikke skulle ha tyrkere boende blant dem viser også til en forskjell på hvordan det var utenfor og innenfor murene. I selve byen var nok ikke dette tilfellet rett etter erobringen. Det er sannsynlig at tyrkere, grekere og jøder bodde side om side i noen områder, før systemet ble ordentlig satt inn og de ble delt inn i områder som var forbeholdt hver av gruppene. Det er tidligere i avhandlingen vist til at tyrkere, grekere og jøder drev handel i samme områder, på grunn av dette er det naturlig å anta at deler av dem også bodde i samme områder. Det er klart at det fantes forskjeller for gruppene innenfor og utenfor murene, men selve hovedfokuset i denne avtalen, nemlig at genoveserne skulle få styre seg selv etter egne lover og tradisjoner og samt ha en egen intern leder var noe som gjaldt for alle gruppene. Derfor er denne kilden svært viktig når det gjelder å besvare spørsmål som omhandler den greske, kristne befolkningen.

Konvertering

Med tanke på alle disse endringene som skjer, i hvor stor grad var det da aktuelt for de kristne å konvertere til Islam? Hva var fordelene med å gjøre dette og hvor stor andel av den kristne befolkningen var det som faktisk gjorde dette? Når kristne kunne ta i bruk det osmanske lovverket uavhengig av religiøs overbevisning, hva var da grunnene til at noen valgte å konvertere?

I beretningen av Doukas finner man eksempler på hvordan konvertering ble gjennomført i praksis og hvorfor noen valgte å gjennomføre det. Doukas nevner et eksempel, der konvertering ble utført ved hjelp av tvang. Dette gjaldt en mann med navn Michael Pylles. I beretningen forteller Doukas om hvordan Pylles, som var en romersk mann med kristen tro,

som var ansatt i palasset som en trent sekretær som leste både romerske og arabiske brev. Videre forteller han at Pylles ble tatt til fange, plassert i lenker og nådeløst torturert.

*«Etterpå, ble en ild tent og stakkaren ble plassert foran den og spurt om han ville avsverge sin kristne tro. Hvis han valgte så, ville han bli spart, men hvis han ikke valgte dette, ville flammene ta ham. Da gjorde han, som i følge hans gjerninger var en tyrker før hans frafall, avkall på sin tro. Han ble omskåret og de paraderte han rundt. Han døde mange år senere som en avskyelig muslim.»*²¹⁰

Dette er et eksempel på hvordan kristne ble tvunget inn i den islamske troen, på grunn av at de satt på egenskaper som tyrkerne var interessert i. Pylles var en mann som kunne lese flere språk, noe som nok kom til nytte for tyrkerne etter erobringen av Konstantinopel. Men det var ikke alle som lot seg tvinge:

*«Erkebiskopen av Filadelfia var utsatt for mange prøvelser og tortur som et forsøk på å få ham til å avsverge sin kristne tro.»*²¹¹

Erkebiskopen lot seg ikke tvinge, men ble senere en god venn av sultanen og på denne måten fungerte han i mange år som en informant for ham, samtidig som han fikk beholde sin kristne tro. Videre forteller Doukas om flere tilfeller av konvertering, som utfoldet seg på andre måter. Han forteller at tyrkerne hadde stort suksess med å få kristne til å konvertere til islam. Dette gjorde de ved å åpne opp nøkkelposter i regjeringen, og ved å åpne opp viktige stillinger i hæren for kristne bønder. Dette kan man blant annet se når Doukas forteller om en bryllupsfest hvor sultanen hadde invitert alle sine tjenestemenn, kristne så vel som tyrkiske²¹². Her kan er det sannsynlig at disse kristne som han nevner allerede har konvertert, da det er rimelig å anta at ingen kristne fikk jobb som tjenestemenn for sultanen uten å gi avkall på den kristne tro.

Osmanene stod også bak opprettelsen av janitsjarhæren, en hær som bestod av unge kristne som hadde blitt konvertert til islam.²¹³ Dette var likevel ikke et alternativ i Konstantinopel, på grunn av at dette systemet stort sett fungerte i provinsene i Det osmanske riket, spesielt på Balkan og senere i Anatolia. Guttene som ble valgt ut til dette var i all hovedsak bondegutter, derfor ble ikke dette systemet tatt i bruk i Konstantinopel. Det er derfor spesielt at avtalen

---

²¹⁰ Doukas 1975: 165

²¹¹ Doukas 1975: 126

²¹² Doukas 1975: 187

²¹³ Doukas 1975: 33

mellom Mehmed og den genovesiske befolkningen på Galata inneholder dette. Der står det skrevet at barna til italienerne ikke skulle settes inn i janitsjarhæren. Det kan derfor diskuteres om dette likevel var et alternativ i Konstantinopel rett etter erobringen. Hæren var da naturligvis svekket etter kampene om byen, og det kan ha vært et behov for å bygge den opp igjen. Samtidig ville det nok være en naturlig ting å inkludere i en slik avtale, selv om det ikke var aktuelt eller vanlig praksis i dette området. Dette for å være helt sikker på at det ikke ville bli tilfellet. Doukas skriver også om janitsjarhæren.²¹⁴ Når han nevner dette er det i forbindelse med andre områder osmanene erobret, ikke Konstantinopel. Han forteller at dette var lovfestet i den tyrkiske loven og at sultanen hadde rett på en femtedel av fangene som ble tatt. Dette gjaldt de unge og robuste guttene. Videre forteller han at de ble omskåret og konvertert til Islam. Doukas understreker også at dette gjaldt bondegutter, som gjetere og hesteholdere. Videre i teksten står det at disse guttene mottok gaver og gode stillinger i gjengjeld, slik at de ikke skulle tvile på å ofre livet sitt for sultanen.²¹⁵ At Doukas ikke nevner dette når han skriver om Konstantinopel kan fortelle at dette ikke var tilfellet der, men det er da underlig at dette ble inkludert i avtalen mellom Mehmed og genoveserne i Galata. På grunn av at dette faktisk er inkludert i denne avtalen, kan det antas at noen av fangene etter erobringen av Konstantinopel ble konvertert og tatt inn i hæren. Samtidig kan det imidlertid tyde på at dette ikke var tilfellet. Det kan hende dette punktet også var tatt med i avtalene Mehmed hadde med de andre grupperingene i byen også.

Doukas skriver også om kristne familier som ble splittet etter erobringen i 1453. Her uttaler han at familier ble tatt i fangenskap og så splittet. Foreldre ble sendt til andre områder og andre land, mens barna ble spredt andre plasser i riket. Her nevner han også at barna konverterte;

«Barna ble spredt på andre plasser og de konverterte fra et språk til et annet, og fra fromhet til ufromhet, og fra hellige skrifter til klossete skriving.»²¹⁶

Ut i fra det Doukas forteller ser man at det fantes flere forskjellige grunner til at de kristne konverterte til islam. Ut i fra det dette kapittelet har lagt frem over, er det ikke uten grunn at man kan mene at hovedgrunnen, spesielt rett etter erobringen, var tvang. Pylles er et eksempel på hvor brutal denne tvangen kunne være. Eksempelet med familier som blir splittet, og hvor barna konverterte kan også ses på som en tvangshandling. Etter en slik brutal opplevelse som

---

²¹⁴ Doukas 1975: 135

²¹⁵ Doukas 1975: 135

²¹⁶ Doukas 1975: 239

erobringen var for de kristne innbyggerne, er det naturlig å anta at kristne barn og ungdommer så på dette som den eneste løsningen. Doukas skriver ikke noe om tvang når han nærmer familiene som blir splittet, så dette blir et spørsmål om tolkning. Hvis man tar Doukas sin bruk av detaljer og kraftuttrykk når det gjelder tyrkerne i betraktning, så er det her merkelig at han ikke nevner at barna gikk gjennom en ufrivillig konvertering. Samtidig vet man at familiene ble splittet mot deres vilje. Dermed kan det antas at det her er et grunnlag for å si at gutter i disse splittede familiene ble tatt som fanger og senere opplært til å bli en del av hæren. Sphrantzes skriver i sin beretning at hans barn ble solgt til sultanens Mir Ahor, før sultanen kjøpte dem fra han²¹⁷. Sphrantzes skriver ikke mer enn dette, men det er grunnlag for å tro at barna ble en del av sultanens store harem. Tyrkeren Tursun skriver at gutter og jenter ble gjort til slaver og at hvert telt var fylt med flotte gutter og vakre jenter.²¹⁸ På den andre siden ser man også at det fantes dem som konverterte frivillig, på grunn av at de ble tilbudt jobber som tjenestemenn for sultanen. Doukas skriver om dette i sin beretning hvor han forteller om tjenestemenn høyt oppe i systemene fra andre områder i riket som hadde gitt opp sin egen religion til fordel for Islam. Dette gjaldt blant annet stillinger som offiserer.²¹⁹ På grunn av at dette skjedde i andre områder i det osmanske riket, er det også naturlig å anta at det samme skjedde i Konstantinopel. I Konstantinopel kan det argumenteres for at dette gjaldt mennesker som allerede var høyt oppe i systemet under det greske styret, som hadde interesse for å beholde inntektene sine. Disse var nok også meget verdifulle for osmanene å beholde. Når det gjelder janitsjaren, hæren av kristne ungdommer, så var dette under tvang, da disse kristne bestod av mennesker som osmanene hadde gjort enten til fanger eller til slaver. De kristne ungdommene konverterte stort sett under tvang og guttene ble utplassert i hæren og jentene i haremene. Når det gjelder haremene, så gjaldt dette ikke alle jentene. Sultanen valgte ut de vakreste av dem²²⁰. Det er dog viktig å påpeke at det ikke var noe krav om at konkubinene i haremene skulle være muslimer.

En annen faktor som bidro til at flere kristne ble fristet til å konvertere til Islam var å unngå trakassering og få høyere sosial status. Muslimer betalte også mindre i skatt enn hva de andre religiøse gruppene gjorde. Fordelene med å konvertere, for dem som gjorde det frivillig, var at de ble lovet jobber i sin egen hjemby. På denne måten hadde de fortsatt en inntektskilde og de unngikk å måtte forlate byen i fare for trakassering eller verre. Sphrantzes var en av dem, med

---

²¹⁷ Sphrantzes 1980: 70

²¹⁸ Beg, Tursun *The History of Mehmed the Conqueror* oversatt av Inalcik, Halil & Murphey, Rhoads 1978: 37

²¹⁹ Doukas 1975: 131

²²⁰ Sphrantzes 1980: 70

tanke på hans posisjon før erobringen, som kunne vært verdifull for osmanene, men som valgte å forlate familien og Konstantinopel. Han nevner ingenting om at han ble forsøkt overtalt til å konvertere, men han nevner at han ble tatt til fange og utsatt for «elendig slaveri», før han endelig ble sluppet fri²²¹.

Hvor stor andel av de kristne innbyggerne som konverterte til islam etter erobringen er vanskelig å gi et konkret svar på.. Ut i fra informasjonen jeg har gått gjennom ovenfor, kan det virke som om det var en stor andel. Da dette er kun de vi vet om, er det stor sannsynlighet for at det var svært mange som valgte å konvertere uten at de ble tilbudt jobber eller at de ble tvunget til dette. Tvunget konvertering var ikke en vanlig praksis i det osmanske riket, men det er viktig å huske at erobringen av Konstantinopel var en spesiell situasjon. I årene etter erobringen var nok sjeldne tilfeller av tvungen konvertering. Man vet også at antallet greske kristne i byen minket i stor grad etter erobringen. En årsak til dette kan ha vært at noen av dem valgte å konvertere til Islam, mens den andre årsaken stort sett var fraflytting.

Jeg har tidligere vist at det islamske lovverket var mer «liberalt» enn det greske når det gjaldt saker som omhandlet familielivet, spesielt når det gjelder skilsmisse. Det er samtidig uvisst om dette var en grunn til å konvertere for de kristne. De kristne hadde full tilgang til å ta i bruk det islamske lovverket hvis dette var ønskelig. Likevel førte det med seg store problemer hvis de kristne tok i bruk det islamske lovverket. På denne måten kan det ha blitt sett på som om de sviktet sitt sosiale nettverk, og at de gikk til «fienden» for hjelp. Derfor er det større sannsynlighet for at de kristne faktisk konverterte til islam hvis de hadde behov for å ta i bruk sharia. Med tanke på ettervirkningene, var nok ikke det å bruke den islamske loven en uproblematisk ting å gjøre for de kristne innbyggerne. Det at det kom til et nytt system med et helt nytt lovverk i byen kan ha vært en årsak i seg selv til at deler av den kristne befolkningen valgte å konvertere til Islam. Bare det å unngå undertrykkelse og en dårlig status kan antas å ha vært en god nok grunn i seg selv. Samtidig ser man i kildene at Gud får skylden for det som skjedde med byen. Kildene legger stort fokus på at Gud hadde sviktet byen og dens innbyggere. Det at dette er såpass vektlagt i beretningene fra den tiden kan bety at de kristne mistet troen på sin Gud, og det at han hadde sviktet dem førte til at de ikke følte seg forpliktet til religionen på samme måte som det de kanskje en gang gjorde. Her kan man vise til Leonard av Chios, som skrev i sin beretning at det religiøse livet i byen var dødt.²²² Selv om denne påstanden er satt på spissen, kan dette også ha vært en grunn til at noen valgte å

---

²²¹ Sphrantzes 1980: 70

²²² Leonard av Chios 1972: 13

konvertere. Det kan ha vært en spredt formening om at deres kristne gud hadde forlatt dem, og at de da selv kunne forlate ham.

Man kan argumentere mye frem og tilbake for å komme frem til hva som var hovedårsaken til konvertering, men i det store og hele er det sannsynlig at sosial heving var den største årsaken til dette, selv om tvang var hovedårsaken under og i tiden rett etter erobringen. Ved å få en sosial heving var det plutselig mye mer åpent når det gjaldt hvem en kunne drive handel med. Muslimene var en pragmatisk, sosial og økonomisk gruppe som det i stor grad ville lønne seg å være en del av og det må ha vært tiltrekkende å være en del av majoriteten. Det er også viktig å peke på at blandede ekteskap førte til konvertering over tid. Hvis en muslimsk mann giftet seg med en kristen kvinne, ville alltid deres barn være muslimer.

Befolkningsutvikling

Befolkningsutviklingen i Konstantinopel er interessant å merke seg. Før osmanene erobret byen, var antallet innbyggere ca. 45.000. Konstantinopel hadde før 1453 vært utsatt for stor nedgang i befolkningen. Det var flere grunner til dette; det østromerske riket opplevde nedgangstid, og byen hadde tidligere blitt erobret av det fjerde korstog. I 1500 var den økt ekstremt på kort tid og var oppe i ca.200.000. I 1550 var innbyggertallet økt til 600.000. Dette har uten tvil vært avgjørende for situasjonen til de kristne innbyggerne. Selv om noen av disse nye innbyggerne som kommer til etter 1453 var kristne, jamfør det armenske patriarkatet, så var største delen av dem muslimer som kom til byen for å jobbe, spesielt da å drive med handel. En slik stor utvikling i innbyggertallet på så kort tid bidro til at overgangen fra majoritet til minoritet ble veldig tydelig.

Ar	Ant.
100	36 000
361	300 000
500	400 000
600-tallet	150–350 000
700-tallet	125–500 000
800-tallet	50–250 000
1000	150–300 000
1100	200 000
1200	150 000
1261	100 000
1350	80 000
1453	45 000
1500	200 000
1550	660 000
1700	700 000

²²³

Om denne tabellen er eksakt eller ikke er vanskelig å si noe om, men man kan bruke den til å se hvordan forholdet endret seg. I 1477 skal innbyggerne i byen bestått av nesten 15.000 husstander, hvor 8951 av disse var muslimer, 3151 var gresk ortodokse, 1647 var jødiske og 372 armenske.²²⁴ Tar man utgangspunkt i at hvert hushold bestod av ca. seks personer, var folketallet i 1477 oppe i 90.000. På denne tiden ser man at de greske kristne var dobbelt så mange som jødene, men året etter startet den spanske inkvisisjonen og med tanke på at jødene var velkomne i Konstantinopel, økte nok dette tallet betraktelig i de kommende årene. I følge encyclopaedia of Islam skal osmanene ha tatt i mott 36.000 jøder²²⁵, noe som vil tilsvare 6000 hushold. Dette vil si at den jødiske befolkningen var nesten på størrelse med den muslimske på slutten av 1400-tallet. Denne enorme økningen av jødiske innbyggere endret det sosiale livet i byen, spesielt for de kristne som nå var den minste gruppen, sammen med armenerne. Og folketallet i den spirende byen fortsatte å vokse i årene fremover. I følge den anonyme greske krøniken skal Mehmed ha sendt 10.000 kristne fanger som osmanene hadde tatt i det de erobret Salvari, til Konstantinopel for øke befolkningen.²²⁶ Mehmed sin visjon om å gjøre Konstantinopel til et av verdens største handelssentrum lykkes. Jødene som kom til etter inkvisisjonen hadde nok store nettverk rundt omkring i Europa og de var generelt sett ikke velkommen i kristne stater, noe som naturlig nok vil ha ført til at enda flere jøder kom til for å

²²³ <http://no.wikipedia.org/wiki/Istanbul> (lastet ned 26.03.14)

²²⁴ Inalcik, Halil, *Istanbul* i EI2

²²⁵ Inalcik, Halil, *Istanbul* i EI2

²²⁶ Phillipides 1990: 80-81

bo og drive handel i byen. Samtidig er det naturlig å anta at enda flere muslimer også kom. Antallet jøder skal ha holdt seg stabilt noen år etter den store immigrasjonen som følge av inkvisisjonen. Det er også viktig å påpeke at konvertering og utflytting førte i stor grad til at antallet kristne i byen ble redusert. Mange av grekerne forlot byen og flyttet til områder som var under vestlig, kristen kontroll. Når det gjelder armenerne var de aldri et særlig stort antall i byen.

Synlige endringer i Konstantinopel:

«Han fortsatte til den Store Kirke²²⁷, han gikk ned fra sin hest og gikk inn. Han ble forbløffet av synet! Når han fant en tyrker knuse en bit av marmorgulvet, spurte han om hvorfor han ødelagte gulvet. For troen, svarte han. Han strakk ut hånden og rammet tyrkeren med et slag av sverdet mens han påpekte; Du har nok skatter og fanger. Byens bygninger er mine.

... Sønnen av urettferdighet, forløperen til Antikrist, steg opp på alteret og forrettet bønnen.»²²⁸

Her forklarer Doukas hvordan Mehmed red inn i byen og tok Hagia Sophia. Hagia Sophia var ikke den eneste kirken som ble gjort om til moské etter erobringen, men siden dette var den største og mest kjente, har den blitt et symbol på overgangen fra kristendom til islam. Mehmed kalte den Aya Sofya, og på sikt var flere av de greske kirkene gjort om til moskeer. Under dette punktet går jeg gjennom flere ulike synlige endringer som påvirket byen. Tursun beskriver også Hagia Sophia i sin beretning. Han forklarer at bygget hadde forfalt gjennom årene og at det bare var kuppelen som stod igjen²²⁹. Mehmeds etterfølgere fortsatte islamiseringen av byen. Det var ikke bare kirker som ble omgjort til moskeer, men flere monumentale moskeer ble bygget, noe som bidro til en betydelig endring av bylandskapet.

Eksempler på kirker som ble gjort om til moskeer er Hagia Sophia som den mest fremtredende og viktigste, Kirken av Kristus i Chora som ble gjort om til moské ca.1500, Kirken av Theotokos Parma Kristus som ble omgjort i 1573 og Kirken til de hellige apostlene som ble gjort om til moskeen til den hellige erobreren²³⁰. Når det gjelder Theotokos Parma Kristus fungerte denne som hovedsete for den gresk ortodokse kirke frem til 1568. Fem år

---

²²⁷ Hagia Sophia blir i primærkildene omtalt som «The Great Church».

²²⁸ Doukas 1975: 231

²²⁹ Tursun 1978: 37

²³⁰ Freely, John & Cakmak, Ahmet S. *Byzantine Monuments of Istanbul* 2004: 266, 270

senere ble den omgjort til moské.²³¹ Det at den da ble omgjort til moské kan ha hatt konsekvenser for den greske milleten. Det at deres hovedsete ble flyttet til en annen plass, kan også ha bidratt til at de kristne som bodde rundt også måtte flytte. I 1462 startet også byggingen av Topkapi-palasset i byen. Dette ble bygget opp på ruinene av det greske keiserpalasset som hadde stått der tidligere.²³² Det er ikke så mange av kildene som forteller noe om arkitekturen, annet enn at byen ble ødelagt. Hvorfor dette ikke er inkludert er i all hovedsak på grunn av at kildene beskriver erobringen, og her var det stort sett Mehmed sin entré inn i Hagia Sophia som var det viktigste, men flere av kildene unngår å nevne dette, noe som kan forklares med at dette var et så stort nederlag for grekerne at de ikke ønsket å beskrive dette.

Hvis man tar utgangspunkt i befolkningsveksten som jeg har gått gjennom, ser man at de synlige endringene i byen har vært svært betydelige. At en by går fra et anslått innbyggertall på 45.000 til 660.000 i løpet av hundre år, sier noe om arbeid og infrastrukturen i byen. Bylandskapet i Konstantinopel endret seg fort etter 1453. Kirker ble som nevnt omgjort til moskeer og nye moskeer ble reist. Det som var spesielt med moskeene som ble bygget var at de ble bygget i gresk stil, med Hagia Sophia som modell. Arkitekturen var ikke de eneste som endret seg. Konstantinopel var en handelsby, og etter at Mehmed erobret byen ble dette mye mer synlig. Utvidelsen av handelsvirksomheten i byen førte til at flere enn før kom til for å drive handel, og de kom fra flere steder i verden, både fra øst og vest. Også senere fra sør og nord. Hvis Konstantinopel skulle vokse seg sterk og rik var det avhengig av handel. Det ble opprettet nye markeder i et mangfold, hvor det ble solgt alt fra silke til gull. Selv om Konstantinopel hadde vært en handelsby lenge før osmanene kom, førte denne utviklingen likevel til at handelen var mye større og omfattende enn noen gang. Etter at Mehmed tok byen, satte han i gang tiltak for å få i gang mer handel. Han grunnla blant annet «Cevâhir Bedestan²³³», en basar hvor det ble solgt store mengder med tekstiler. Handel var en av de viktigste fokusområdene til Mehmed i det han tok over Konstantinopel. Og innen 1490 var det 641 butikker i byen.²³⁴ Disse butikkene var eid av både jøder, kristne, armenere og muslimer og befant seg på samme område. Det at disse butikkene var samlet og at de ulike gruppene på den måten drev handelen i byen sammen var noe helt nytt fra hvordan det hadde vært tidligere, da det stort sett var de kristne som hadde drevet handel, med noen få jøder som fikk

---

²³¹ Freely 2004: 266

²³² <http://snl.no/Istanbul>

²³³ Senere kalt «Grand Bazaar»

²³⁴ Inalcik, Halil, *Istanbul* i E12

lov under strenge restriksjoner. Det kom til flere varer, som ikke hadde blitt solgt når byen var under gresk styre. At Mehmed satte i gang med utviklingen av markeder med en gang han hadde tatt over byen var en viktig faktor når det gjaldt rikets økonomiske vekst. Riket hadde endelig Konstantinopel som hovedstad, og det skulle være en hovedstad som var preget av rikdom. Han tok i mot handelsmenn fra andre områder og bygget butikker og basarer for å stimulere den økonomiske veksten. Mye på grunn av handel vokste Konstantinopel seg så stor at innbyggertallet overgikk blant annet det i Paris og Roma.²³⁵ På grunn av at innbyggertallet økte så mye som det gjorde lå det et visst press på sultanene. Da det var flere religiøse grupper bosatt i byen var sultanene klar over at de måtte holde befolkningen tilfredsstilt for å hindre opprør. En av måtene dette ble gjort på var, i følge Fleet, å sørge for at innbyggerne alltid hadde mat og ikke sultet. De måtte også holde prisene i markedene på et overkommelig nivå.²³⁶ På grunn av dette var det viktig at de fikk inn store forsyninger av korn, frukt osv., noe som kunne være et problem ved visse anledninger, som igjen førte til perioder der innbyggerne måtte klare seg uten mat over flere dager.

Til tross for at Mehmed utførte mange endringer som forbedret byens infrastruktur og økonomi i stor grad, ser man i den anonyme greske krøniken at det visstnok ikke var alle som var fornøyd med han. Når Bayezid tok over tronen skal de kristne innbyggerne ha «frydet» seg over at Mehmed var død. Fremstillingen av Bayezid i denne krøniken blir innledet med disse ord:

«Etter at Sultan Mehmed døde, satt Sultan Bayezid, hans sønn, på tronen i Konstantinopel som den ellefte leder. At Bayezid, den ellefte leder, tok over kongedømmet av byen i 1481 ble kjent for alle kristne, som frydet seg stort fordi Sultan Mehmed var død og fordi hans sønn, Sultan Bayezid, hadde tatt over tronen.»²³⁷

Akkurat denne beskrivelsen er svært relevant for meg å se nærmere på. I andre kilder og sekundærlitteratur blir det vektlagt at Mehmed var svært tolerant ovenfor andre religiøse grupper. Hvorfor var det da slikt at de kristne «frydet» seg over hans død? Og hvorfor var de samtidig så glade for at det var Bayezid som hadde tatt over tronen? En årsak som kan forklare dette var at de kristne kanskje mente at dette skapte ustabilitet i det osmanske styresettet og at de da kunne presse sultanen til å få flere «privilegier» enn hva de hadde hatt under Mehmed. Det var ikke lenger «erobreren» som styrte byen, men hans sønn. Det kan

---

²³⁵ Boyar, Ebru & Fleet, Kate *A Social History of Ottoman Istanbul* 2010: 158

²³⁶ Boyar 2010: 158

²³⁷ Phillipides 1990: 95

også bety at de kristne enkelt sagt var glad for at mannen som hadde så brutalt tatt byen fra dem ikke lengre var i live. Det er vanskelig å spekulere, men det har absolutt stor relevans å inkludere dette utsagnet.

Delkonklusjon:

I dette kapitlet har jeg søkt å finne svar på hvilke endringer som skjedde og hvordan dette påvirket den kristne befolkningen. Ved å stille spørsmål som gir svar på hva som skjedde med de kristne under og etter selve erobringen, samt å se på hva som skjedde med selve byen gir en god innsikt i hvordan situasjonen for dem endret seg. Ved å se på hva kildene sier om hvordan de kristne ble behandlet under erobringen får man et innblikk i hvordan de kristne anså osmanene og at disse naturligvis var den store «fienden». Kildene samsvarer når det gjelder drap og slavegjøring av innbyggerne. Ved at osmanene tok byen fikk de kristne en ny status. Selv om de skulle bli respektert og tolerert, ble de likevel betraktet som annenrangsinbyggere, på grunn av at de tilhørte feil religion. Ser man på måten byen ble tatt på og på at de kristne måtte svare til en muslimsk ledelse, viser dette at det førte til at mange flyttet fra byen eller konverterte, noe som også bidro til at de ble en tydelig minoritet.

Kildene fokuserer mye på at grekerne ble tatt som slaver av osmanene etter erobringen, samtidig som de påpeker at det var mulig å kjøpe seg fri. Fra et osmansk ståsted var dette en måte å tjene penger på, som førte til økonomisk vekst i byen allerede i de første dagene, ukene og månedene. Erobringen var på grunn av dette todelt; de kristne møtte først på en ekstrem undertrykkelse før de senere opplevde en toleranse ovenfor dem som gruppe. De kristne måtte nå godta at de var underlagt et nytt styre. Selv om de kristne ble underlagt det nye styret og ble sosialt sett på som en mindreverdige gruppe i Konstantinopel, fikk de likevel drive med handel i svært stor grad. På grunn av dette ser man at religion ikke var viktig i forhold til handel. Ekspansjonen av handelen og riket, og fortjenesten av det var viktigere, så religion var sekundært i dette tilfellet. De kristne fikk ta del i handelen på lik linje med alle andre.

Man ser at de kristne stort sett ble tolerert og de fikk styre seg selv, noe som også gjaldt de andre gruppene. Dette førte til at forholdet mellom de kristne og jødene forandret seg betraktelig. Jødene hadde stadig opplevd trakassering i Konstantinopel før 1453, etter at osmanene var de likestilt med de kristne. Kristne og jøder hadde i løpet av kort tid like rettigheter, både sosialt og rettslig. Dette utviklet seg til at jødene var i et stort overtall i forhold til de kristne, og de kristne var en av de minste minoritetene i byen. Det kan diskuteres hvordan de kristne forholdt seg til dette, at disse menneskene som de hadde

betraktet som avskum før, nå var i flertall og likestilt med dem. Dette kapittelet har vist at hvordan jødene skulle behandles var lovfestet i det greske lovverket, noe det også var i det osmanske, men på en helt annen måte. Nå hadde de kristne ikke annet valg enn å vise respekt for jødene. Det samme gjaldt for den armenske befolkningen, som tidligere ikke hadde vært bosatt i byen.

Selv om de kristne hadde frihet til å drive handel og stort sett ble respektert og tolerert av det osmanske styret, lå det en viss begrensning i muligheten til å bosette seg der de ønsket. Opprettelsen av milletsystemet i byen førte til at de kristne ble begrenset til å bosette seg i visse områder. Det er klart at dette også var en begrensning i de kristnes frihet og en endring måten de tidligere hadde levd i byen på.

Når det gjelder konvertering har dette kapittelet vist at dette også var svært todelt, da med tanke på hvordan byen ble tatt og at mange ble konvertert med tvang i den første tiden. Når kampene hadde gitt seg og tiden gikk var det flere som valgte å konvertere frivillig. Det er viktig å påpeke at de endringene som de kristne gikk gjennom i byen foregikk over flere generasjoner, og når administrasjonen var satt inn i byen og forholdene var stabile var det nok mange kristne som valgte denne veien og konverterte til Islam. Det fantes helt klare fordeler i å velge å konvertere, som dette kapittelet har pekt på gjaldt dette høyere sosial status og muligheten til å bruke lovverket uten å bli diskriminert av sine egne.

Kapittel 5: Konklusjon

Hvordan de kristne opplevde endringene og hvordan overgangen fra majoritet til minoritet påvirket dem er vanskelige tema å prøve å gi et svar på. Mye av dette skyldes at det å si noe om hvordan folk har det, vil ha en stor grad av subjektivitet knyttet til seg. Denne avhandlingen forsøker på tross av dette, ved hjelp av lovverk og kilder, å gi et innblikk i og et forsøk på å svare på problemstillingen; hvordan den kristne, greske befolkningen sin situasjon og levevis endret seg. Situasjonen rett etter selve okkupasjonen var brutal og svært negativ sett fra et gresk synspunkt. Innbyggerne ble slaktet ned, tatt til fanger, gjort til slaver og mange av dem ble sendt bort fra Konstantinopel. De kristne mistet byen og riket sitt, de mistet hjemmene sine og store deler av dem ble nødt til å kjøpe seg fri. Med dette utgangspunktet kan man si at hele situasjonen for den kristne befolkningen i byen var todelt. På grunn av måten byen ble tatt på var den første tiden svært brutal for de kristne, og mange av dem valgte å forlate Konstantinopel. Dette førte til den mest opplagte forskjellen, som også er fokuset i denne avhandlingen, nettopp forskjellen mellom å gå fra å være en majoritet til en minoritet. I sine siste år som hovedstad i Det østromerske riket, eller rett og slett det som var igjen av dette riket, var byen preget av nedgang i årene før erobringen. Etter byen ble tatt tilbake fra de vestlige kristne i 1261 klarte den aldri å komme seg opp igjen på det nivået den en gang hadde vært. Byen var preget av fattigdom og fraflytting. De siste 300 årene av Konstantinopels historie som østromersk hovedstad var den preget av stadig nedgang både når det gjaldt makt, økonomi og handel. Trusler fra utsiden var også svært dominerende og innbyggerne så hvor dette bar, noe som vises i at de gjorde en avtale og gikk inn i en union med den vestlige kirken. Når Konstantinopel ble tatt av osmanene var de etter kort tid underlagt et nytt styre og nye restriksjoner, noe som førte til at infrastrukturen i byen endret seg betraktelig. Det osmanske riket vokste og Konstantinopel ble styrket og ble en rik hovedstad med hovedfokus på handel for økonomisk vekst. Dette bidro til flere arbeidsplasser og mer inntekt. Osmanene ga de kristne sine rettigheter til å styre seg selv, samtidig som de bidro til at byen kunne vokse økonomisk, med å drive handel i større grad enn hva de tidligere hadde gjort.

Ved å se på endringene som kom med et nytt lovverk, og ved å sammenligne dette lovverket med det som hadde eksistert tidligere, får man et innblikk i hvordan dette påvirket de kristne. Kapittel 3 ga eksempler som viste at osmanenes lovverk var mer liberalt og konsentrert rundt familie enn hva det greske lovverket var. Dersom det lot seg gjøre, ser man at ved å ta i bruk det osmanske lovverket istedenfor sitt eget, kunne dette ha positive konsekvenser for den

kristne befolkningen. Diskusjonen rundt hvor mange som tok i bruk den osmanske domstolen har denne avhandlingen allerede drøftet inngående, og det er tydelig at det ikke finnes et klart svar. Det er klart at deler av den kristne befolkningen tok dette i bruk, men man vet lite om hvilke konsekvenser dette hadde. Når det gjelder bruk av den osmanske domstolen må man bruke skjønn og vise til at det var forskjell på hvor "enkelt" det var å ta i bruk, dette var noe som var avhengig av hvilke saker det gjaldt. I denne avhandlingen kommer det frem at de kristnes bruken av osmansk domstol var hyppigst når det gjaldt skilsmisse. Det kommer også frem at lovverket kunne være en av grunnene til at de kristne valgte å konvertere til islam. Kapittel 4 viser at konvertering ble gjort både under tvang og frivillig. Tvangskonverteringen var størst rett etter erobringen, og de som valgte å konvertere i årene etter gjorde dette stort sett frivillig. Kapittel 4 har vist til de mest avgjørende endringene i byen. For de kristne innbyggerne bestod dette i at de ikke lenger var den herskende befolkningsgruppen i byen, og de bestemte ikke lenger hvilke regler som gjaldt. De var etter erobringen underlagt en annen hersker og måtte rette seg etter denne. Ved at osmanene tillot de kristne innbyggerne å styre seg selv etter egne lover, hadde de også mistet den sekulære lovgiveren i byen og måtte nå forholde seg til den religiøse lederen som lovgiver. Den kristne befolkningen minket i stor grad i forhold til de andre, og selv om det kom til flere kristne etter hvert var de likevel en betydelig minoritet. Dette var helt klart en stor endring i en by som omtrent bare hadde vært bebodd av kristne tidligere. Til tross for at de var en betydelig minoritet hadde de like rettigheter som de andre gruppene, noe som er en viktig faktor i denne avhandlingen. Det at de måtte underlegge seg en ny hersker var ikke nødvendigvis bare negativt med tanke på måten de ble underlagt på. Det å være en innbygger gruppe i en hovedstad i et rike som stadig vokste seg større og rikere, var i all hovedsak positiv. Satt på spissen så kan man si at Konstantinopel stod opp fra de døde etter at osmanene tok byen og økonomien og folkeveksten blomstret. Når det gjelder de arkitektoniske endringene som byen gikk gjennom er det klart at dette rent faktisk utgjorde en forskjell for de kristne innbyggerne. Det er vanskelig å si noe konkret om hvordan dette følte for de kristne. Det kan antas at denne endringen, som førte til at kirker ble omgjort til moskeer og nye moskeer ble satt opp og som bidro til at hele bylandskapet endret seg, hadde en stor påvirkning på den generasjonen som en gang hadde opplevd Konstantinopel som sin egen hovedstad. Det er klart at dette førte til at den synlige kristne kulturen i form av religiøse bygninger i byen forsvant. På den annen side førte opprettelsene av basarene til at de kristne ble en del av og inkludert i den «nye» kulturen.

Jeg har gjennom hele avhandlingen lagt et stort fokus på toleranse og gjensidig respekt. Det er derfor viktig å understreke hva som menes med dette. Man kan godt si at toleranse defineres av respekten, og hvis det var tilfelle at det var en gjensidig respekt mellom innbyggerne i Konstantinopel, så kan man si at det også var en toleranse for hverandre. Når jeg bruker begrepet respekt mener jeg at de ulike befolkningsgruppene godtok hverandre og at alle var så å si likeverdige. Denne avhandlingen har derimot vist at den gjensidige respekten ikke alltid var tilstedeværende. I løpet av de første årene etter erobringen er det naturlig at respekten for hverandre ikke var stor. Ved å se på måten osmanene i følge loven skulle behandle de andre religiøse grupperingene, ser man imidlertid at det i teorien var en respekt fra den osmanske siden. Denne avhandlingen har brukt flest greske kilder, og man ser der at respekten og toleransen ovenfor tyrkerne ikke var tilstedeværende på dette punktet. Dette er dog kilder som forteller om erobringen, og som helt klart er preget av nettopp dette. Når jeg har gått inn på hvilke rettigheter den kristne befolkningen hadde, ser man at de stod veldig fritt til å leve det livet de allerede var vant med, både når det gjelder rettslige, religiøse og arbeidsmessige anliggende. Det kan antas at dette førte til en respekt for den muslimske befolkningen på lang sikt. Det er viktig å påpeke at endringene som denne avhandlingen fokuserer på spinner seg over tid og gjelder flere generasjoner. Derfor er det naturlig å anta at selve forholdet mellom innbyggerne bedret seg etterhvert som årene gikk og erobringen ikke lenger var det store fokuset på hva som hadde hendt med den kristne hovedstaden og den kristne befolkningen. Det at kristne bodde side om side²³⁸ sammen med tyrkere må ha ført til at det utviklet seg en større toleranse for hverandre etter hvert. Når de bodde sammen med tyrkerne i byen ble de etter hvert vant med deres kultur og deres tradisjoner.

At de kristne under det osmanske styret skulle være beskyttede innbyggere førte til at de på denne måten opplevde en viss frihet og trygghet. Hva som menes med frihet kan diskuteres, men man vet at de i stor grad hadde religionsfrihet, noe som faktisk var lovfestet i det osmanske lovverket. I tillegg til religiøs frihet opplevde de også en form for sosial frihet, i den forstand at de ble tillatt å drive med handel sammen med tyrkerne. Denne friheten kom likevel ikke uten restriksjoner. Ingenting de kristne gjorde kunne gå på bekostning av muslimene. Dette gjaldt både den religiøse utøvelsen og i det sosiale livet. De måtte videre betale skatt til staten, og mye tyder på at de betalte mer skatt enn hva de muslimske innbyggerne gjorde.

---

²³⁸ Side om side betyr ikke her bokstavelig talt side om side, da de bodde i egne avgrensede områder, men det betyr at de bodde i byen sammen med dem

Religion ble sett på som den primære basisen for identitet, noe denne avhandlingen har vist til ved å se at osmanene betraktet alle grekerne som en del av den gresk ortodokse kirken. Denne identiteten ble gitt av staten som følge av det som stod i lovene til osmanene.

Hovedfokuset til denne avhandlingen har vært å se på kontrastene mellom majoritet og minoritet i en av verdens største og viktigste byer gjennom tidene. Ved å bruke de kristne i Konstantinopel, som faktisk var begge deler, kommer man frem til at kontrastene var store. Å gå fra majoritet i sin egen hovedstad til minoritet i "fiendens" hovedstad i løpet av svært kort tid var en stor omveltning for den kristne befolkningen. Gjennom avhandlingen har man sett på noen av de største endringene og hvordan det påvirket befolkningen. På grunn av at de var en mindre respektert gruppe som led av utflytting og konvertering, ble de kristne til en av de minste minoritetene i byen i løpet av relativt kort tid. Avhandlingen viser til at jødene, som alltid hadde vært en minoritet i Konstantinopel, etterhvert overgikk den kristne befolkningen i antall og fikk en tydelig forbedret situasjon som innbyggere i Det osmanske riket.

Når man ser på alle disse faktorene som er lagt fram, og man påpeker at endringene skjer over tid, kan det faktisk tyde på at overgangen fra majoritet til minoritet for de kristne over tid, alt tatt i betraktning, faktisk var positiv. Som nevnt var denne utviklingen todelt. Den første tiden var ikke utpreget positiv for den kristne befolkningen, noe kildene i denne avhandlingen har presentert, men med tid var det en helt annen situasjon. Det er to faktorer som i all hovedsak kan ses på som negative for de kristne. At de etter 1453 mistet sine sekulære ledere og nå ble styrt av en religiøs leder som skulle styre etter de greske lovene, som nok ble enda mer konservative enn de allerede var, var en av dem. At den kristne befolkningen minket i antall, var den andre. Det er viktig å påpeke hvordan de kristne hadde det i byen før erobringen. Konstantinopel før 1453 var preget av mye elendighet og var på mange måter en fattig og «svak» by. Med nytt styre hadde de større muligheter for å drive handel og på denne måten oppnå rikdom. De hadde tilgang til et nytt lovverk som var mer liberalt enn deres eget. De møtte toleranse hos sine nye ledere og var på denne måten beskyttede innbyggere i et rike som var under stor vekst, både i omfang og økonomisk. Det er tydelig utfra kildene at denne overgangen ble sett på som negativ for de kristne, men dette er svært preget av måten det skjedde på, og det var under og rett etter at den kristne befolkningen var preget av mye fraflytting. Overgangen over tid førte derimot til at byen ble stabil igjen. I årene etter erobringen og etter at dette hadde blitt beskrevet, ser man at den greske historieskrivingen så å si var ikke eksisterende. Hva de kristne selv mente om denne overgangen er vanskelig å si noe

om da det ikke finne kilder som sier noe om dette. Faktaene og diskusjonene jeg har lagt frem i denne avhandlingen viser likevel til at det i teorien må ha bidratt til at de kristne fikk det betydelig bedre som en integrert gruppe under det osmanske styret. Det er klart at det gikk dårlig for noen, og det er sannsynlig at de bedrestilte grekerne protesterte på noen forhold. Men for dem som ikke var så godt stilte før erobringen og for dem som hadde muligheten til å dra nytte av de «privilegiene» som osmanene gav dem, var det helt klart en forbedring. Den gresk ortodokse kirke fikk også mye mer makt enn det den tidligere hadde hatt. Patriarken i Konstantinopel var patriark for alle ortodokse kristne innad i det osmanske riket.

Jeg har i denne avhandlingen sett på endringer for den kristne befolkningen og på denne måten kommet med et nytt bidrag til forskningen på dette feltet. Tidligere litteratur som omhandler Konstantinopel har kun fokusert på tiden som leder opp til 1453 eller tiden etter. Jeg har lagt stor vekt på både tiden før og tiden etter for å kunne vise til endringer for en folkegruppe som befant seg i byen under gresk og osmansk styre. Tidligere litteratur fokuserer også på den osmanske veksten og har derfor et osmansk perspektiv. Denne avhandlingen er preget av de kristne perspektivet, noe som er et nytt fokus når det kommer til Konstantinopels osmanske historie.

Litteratur

Primærkilder

Barbaro, Nicolo *Diary of the Siege of Constantinople* oversatt i Melville Jones, John R. *Diary of the Siege of Constantinople* Exposition Press, New York 1969

Beg, Tursun *The History of Mehmed the Conqueror* oversatt i Inalick, Halil & Murphy, Rhoads: *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg*. Bibliotheca Islam ica, Minneapolis & Chicago 1978

Chalcocondylas, Laonicus *Turkish History Book VIII, 201-2014* oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Codex Barberinus Graecus 111 oversatt i Phillipides, Marios: *Byzantium, Europe, and The Early Ottoman Sultans 1373-1513 An Anonymous Greek Chronicle of the Seventeenth Century (Codex Barberinus Graecus 111)*. Aristide D. Caratzas, New York 1990.

Dolfin, Zorzi *Cronaca* oversatt i Melville Jones, J.R *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Doukas *Decline and Fall of Byzantium to The Ottoman Turks* oversatt i Magoulias, Harry.J: *Decline and Fall of Byzantium to The Ottoman Turks by Doukas*. Wayne State University Press, Detroit 1975

Leonard av Chios *The history of the loss and captivity of the City of Constantinople* oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Lomelino, Angelo G. *ex-Podestà of Pera, to his brother* oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Mehmeds avtale med den genovesiske befolkningen på Galata oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Riccherio, Cristoforo *The Capture of Constantiople in the year 1453 on the twenty-ninth day of May* oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Sphrantzes, George *Cronicon Minus* oversatt i Phillipides, Marios *The Fall of the Byzantine Empire: A Chronicle by George Sphrantzes 1401-1477*. The University of Massachusetts Press, Arnherst 1980

Tedaldi, Giacomo oversatt i Melville Jones, John R. *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakkert, Amsterdam 1972

Sekundærlitteratur

Boyar, Ebru & Fleet, Kate *A Social History of Ottoman Istanbul*, Cambridge University Press, New York 2010

Braude, Benjamin & Lewis, Bernard: *Christians and Jews in The Ottoman Empire Volume 1: The Central Lands* Holmes &Meier Publishers, Inc. New York 1982

Esposito, John L: *Women in Muslim Family Law*. Syracuse University Press, New York 2001

Fleet, Kate & Faroqhi, Suraya N: *The Cambridge History of Turkey: Volume 2: The Ottoman Empire as a World Power, 1453 – 1603* Cambridge University Press, New York 2013

Freely, John: *The Grand Turk, Sultan Mehmet 2 – Conqueror of Constantinople, Master of an Empire and Lord of Two Seas*. I.B Tauris, London 2009

Imber, Colin: *Ebu`s-suùd – The Islamic Legal Tradition*. Standford University Press, California 1997

Imber, Colin: *The Ottoman Empire*. Palgrave Macmillan, New York 2002

Inalcik, Halil *The Ottoman Empire – The Classical Age 1300-1600* Weidenfeld and Nicolson London 1973

Inalcik, Halil *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy* Variorum Reprints London 1978

Inalick, Halil & Murphy, Rhoads: *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg*.
Bibliotheca Islamica, Minneapolis & Chicago 1978

Laiou, Angeliki E. & Dieter, Simon: *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*.
Harvard University Press, Washington D.C. 1994.

Magoulias, Harry.J: *Decline and Fall of Byzantium to The Ottoman Turks by Doukas*. Wayne
State University Press, Detroit 1975

Masters, Bruce: *Christians and Jews in the Ottoman Arab World* Cambridge University Press
Cambridge 2001

McCarthy, Justin: *The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923*. Longman, London
1997

Melville Jones, J.R: *The Siege of Constantinople: Seven Contemporary Accounts* Hakert,
Amsterdam 1972

Melville Jones, John R. *Diary of the Siege of Constantinople* Exposition Press, New York
1969

Necipoglu, Nevra: *Byzantium between the ottomans and the latins: politics and society in the
late empire*. Cambridge University Press, Cambridge 2009.

Nicol, Donald M: *The last centuries of Byzantium 1261-1453*. Cambridge University Press,
Cambridge 1993.

Phillipides, Marios: *The Fall of the Byzantine Empire: A Chronicle by George Sphrantzes
1401-1477*. The University of Massachusetts Press, Amherst 1980

Phillipides, Marios: *Byzantium, Europe, and The Early Ottoman Sultans 1373-1513 An
Anonymous Greek Chronicle of the Seventeenth Century (Codex Barberinus Graecus 111)*.
Aristide D. Caratzas, New York 1990.

Repp, R.C: *The Mufti of Istanbul – A Study in the Development of the Ottoman Learned
Hierarchy*. Itacha Press, London 1986.

Runciman, Steven : *The Fall of Constantinople 1453*. Cambridge University Press, Cambridge 1965

Scott, Samuel.P. *The Ciwil Law: Volumes 15-17* The Lawbook Exchange LTD., New Jersey 2001

Scott, Samuel.P. *The Ciwil Law: Volumes 7-8* The Lawbook Exchange LTD., New Jersey 2001

Starr, Joshua: *The Jews in the Byzantine Empire 641 – 1204*. Verlag Der «Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbücher», Athen 1939

Treadgold, Warren: *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press, California 1997

Vikør, Knut: *Between God and the Sultan – A History of Islamic Law*. Oxford University Press, New York 2005

Artikler

Inalcik, Halil *Istanbul* Encyclopaedia of Islam , andre utgave 1954-2005

Ursinus *Millet* Encyclopaedia of Islam, andre utgave 1954-2005

Internett

<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=6eJN05r2as5VgYo6Ycxal9DQIH8hiCYXbUMqNMK2jHt3m+Rq0HewwbU+yqxSSYBFUeyHAKMvasQ=> (lastet ned 29.04.2014)

<http://www.bibel.no/Nettbibelen?query=7ZnyvaLr2bTDn6GPS8d8+8vGt1MtspVqQexAKVo bVN34ILzUVLaGY6ak38rgY+h06sooIAiNRao=> (lastet ned 29.04.2014)

<http://www.hagiasophia.com/listingview.php?listingID=6> (lastet ned 31.03.2014)

<http://www.koranen.no/vedlegg/koranen.pdf> (lastet ned 29.04.2014)

Snl.no/istanbuls_historie (lastet ned 23.02.2014)

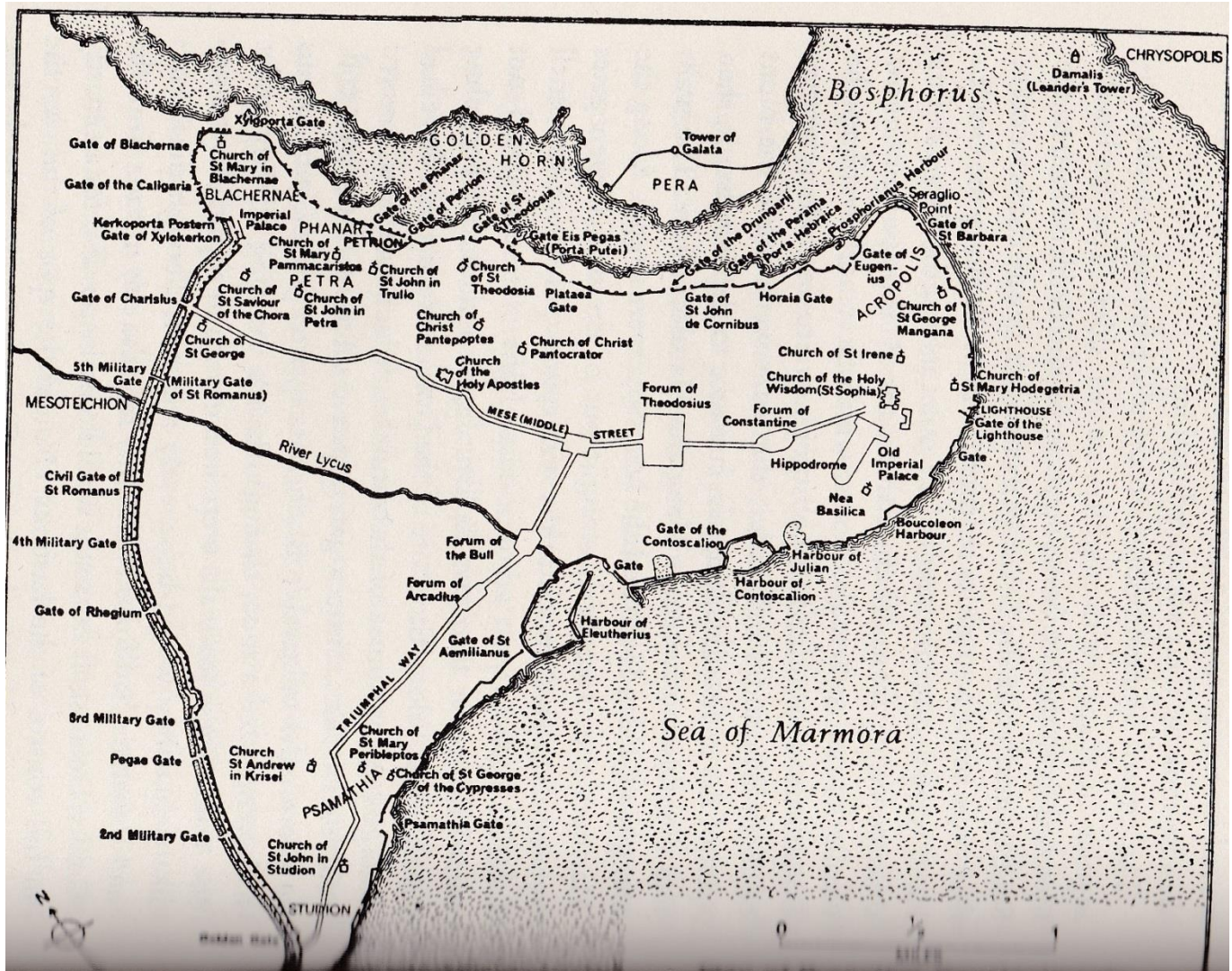
snl.no/justinian_1 (lastet ned 31.03.2014)

Snl.no/korstog (lastet ned 31.03.2014)

<http://no.wikipedia.org/wiki/Istanbul> (lastet ned 26.03.14)

Vedlegg:

Vedlegg 1:

239